

Jaana Ojuva (toim.)

ELÄINTEN HYVINVOINTI MATKAILU- PALVELUISSA

- Vinkkejä ja hyviä käytäntöjä
lappilaisten matkailueläinten
hyvinvointiin

LAPIN AMK Sarja D. Muut julkaisut 4/2018

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-235-8 (nid.)
ISSN 2342-2521 (painettu)
ISBN 978-952-316-236-5 (pdf)
ISSN 2342-253X (verkkojulkaisu)

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja D. Muut julkaisut
4/2018

Rahoittajat: Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristö-
keskus, Euroopan maaseudun kehittämisen
maatalousrahasto

Toimittaja: Jaana Ojuva
Kirjoittajat: José-Carlos García-Rosell, Sanna
Koljonen, Outi Kähkönen, Veikko Maijala, Karoliina
Majuri, Jaana Ojuva, Eija Raasakka, Mikko Äijälä

Kansi: Nomon Oy
Kuvitus ja taitto: Nomon Oy
Kuvat: ELMA-hankkeen ellei toisin mainita
Paino: Erweko Oy

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000
www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni LUC
on yliopiston ja ammattikorkea-
koulun strateginen yhteenliittymä.
Konserniin kuuluvat Lapin yliopisto
ja Lapin ammattikorkeakoulu.
www.luc.fi

ELÄINTEN HYVINVOINTI MATKAILU- PALVELUISSA

**- Vinkkejä ja hyviä käytäntöjä
lappilaisten matkailueläinten
hyvinvointiin**

Jaana Ojuva (toim.)

Sisällys

Eija Raasakka ja Jaana Ojuva

1 Esipuhe 8

José-Carlos García-Rosell ja Mikko Äijälä

2 Eläinmatkailu Lapissa 10

2.1 Eläinmatkailu lukuina 10

2.2 Matkailijoiden käsityksiä eläinmatkailusta 12

2.3 Matkailutoimijoiden näkemyksiä eläinmatkailusta 15

2.4 Kansainvälisten matkanjärjestäjien auditoinnit 23

Lähteet 24

Karoliina Majuri

3 Eläinten hyvinvointi 26

3.1 Hyvinvoinnin määrittäminen 26

3.2 Eläinten yksilöllinen kohtelu 27

3.3 Matkailueläinten hyvinvoinnin hyvät käytännöt 28

Lähteet 29

Karoliina Majuri ja Sanna Koljonen

4 Rekikoiran hyvinvointi 30

4.1 Lajityypillinen käyttäytyminen 30

4.2 Fyysinen hyvinvointi 31

4.3 Henkinen hyvinvointi 35

4.4 Virikkeellistäminen 38

4.5 Pitopaikka 40

4.6 Ruokinta 48

4.7 Nesteytys 51

4.8 Lisääntyminen 51

4.9 Käsittely 56

4.10 Työskentely 59

4.11 Työuran jälkeen 61

Lähteet	64
<i>Veikko Majjala</i>	
5 Poron hyvinvointi	65
5.1 Lajityypillinen käyttäytyminen	65
5.2 Fyysinen hyvinvointi	67
5.3 Henkinen hyvinvointi	71
5.4 Virikkeellistäminen	72
5.5 Pitopaikka	73
5.6 Ruokinta talvella	76
5.7 Koulutus	76
5.8 Työskentely	78
Lähteet	81
<i>Outi Kähkönen</i>	
6 Hevosen hyvinvointi	82
6.1 Lajityypillinen käyttäytyminen	82
6.2 Yksilöllisyys	83
6.3 Fyysinen hyvinvointi	84
6.4 Henkinen hyvinvointi	87
6.5 Virikkeellistäminen	88
6.6 Pitopaikka	89
6.7 Ruokinta	92
6.8 Koulutus	93
6.9 Työskentely	95
6.10 Turvallinen ja hyvinvoiva asiakashevonen	97
6.11 Oppaan ja hoitajan ohjaaminen	99
6.12 Asiakas ja hevonen	100
Lähteet	102

Vieraskynät

- Why should you think about responsibility towards animals?* 14
Sveinn Hólmur Guðmundsson, Quality and Environmental Manager
Elding Whale Watching, Islanti
- Is it worth putting so much effort on animal welfare in a truly challenging business environment?* 14
Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide
Exploring Iceland, Islanti
- Mitä laki vaatii turvalliselta eläinpalvelulta?* 17
Jaakko Leinonen, ylitarkastaja
Tukes, Suomi
- Quality starts from horses and their welfare* 17
Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide
Exploring Iceland, Islanti
- Buying a responsible holiday – that is just the beginning* 18
Vicki Brown, Travel Writer and Editor
Responsible Travel, Iso-Britannia
- Kannattaako yrityksen olla sosiaalisessa mediassa?* 20
Joonas Rokka, markkinoinnin apulaisprofessori ja Lifestyle Research Centerin johtaja,
EMLYON Business School, Ranska

<i>Following standards and codes</i>	22
Sveinn Hólmar Guðmundsson, Quality and Environmental Manager Elding Whale Watching, Islanti	
<i>Need for an ambitious Code of Conduct for horse riding business</i>	22
Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide Exploring Iceland, Islanti	
<i>Vaativat asiakkaat – uusi ilmiö</i>	24
Jaakko Leinonen, ylitarkastaja Tukes, Suomi	
<i>Valjakkokoirien jalostus</i>	51
Riitta Kempe, tutkija ja valjakkoajaja Luonnonvarakeskus, Suomi	
<i>Eläinlääkärin UKK – eli usein kysytyt kysymykset</i>	56
Terhi Ritvanen, valvontaeläinlääkäri Rovaniemi, Suomi	
<i>Matkailuporojen kastraatio</i>	70
Marja Nuorgam, kunnaneläinlääkäri Inari, Suomi	
<i>Turvallinen ja hyvinvoiva asiakashevonen</i>	97
Anna Kilpeläinen, ratsastuksenohjaaja ja eläinten kouluttaja Suomi	

ESIPUHE

Eläimet ovat tänä päivänä tärkeä matkailun vetovoimatekijä. Niillä on matkailussa monia erilaisia rooleja, kuten esimerkiksi toimia viihdyttäjänä eläinnäytöksissä ja aktiviteettien tuottajana safareilla. Lisäksi eläimet ovat monien matkakohteiden symboleita. Matkailija yhdistää mielessään poron Lappiin, valaat Islantiin ja kengurut Australiaan. Matkakohteet, joissa eläimiä ei hyödynnetä millään tavalla, ovat nykyään enemmänkin poikkeus kuin sääntö.

Matkailijoiden arvomaailma vaikuttaa heidän kulutuspäätöksiinsä. Suuri osa matkailijoista edellyttää, että yrittäjät tuottavat eläinmatkailupalveluita vastuullisesti – eläinten hyvinvointia edistäen. Matkailijat ovat myös erittäin tietoisia matkailun mahdollisista kielteisistä vaikutuksista eläimiin ja osaavat kiinnittää huomiota epäkohtiin, jakaen aktiivisesti hyvät ja huonot kokemuksensa verkossa.

Yksittäisten matkailijoiden ohella myös suuret kansainväliset matkanjärjestäjät ovat kiinnittäneet huomiota eläinten hyvinvointiin. Toimintatavat ovat muuttumassa, ja osa matkanjärjestäjistä on jo lopettanut yhteistyön kyseenalaisten palveluntarjoajien kanssa. Eläinten hyvinvoinnin laiminlyöminen on siis yritykselle todella suuri riski.

Olemme koonneet tähän oppaaseen tietoa eläinmatkailun nykytilasta Lapissa sekä hyviä käytänteitä kolmen keskeisen Lapin matkailussa työskentelevän eläimen – rekikoiran, poron ja hevosen – hyvinvoinnin tukemiseksi. Opas on tuotettu osana ”Eläinten hyvinvointi matkailupalveluissa” -tiedonvälityshanketta (2016–2018). Hankkeen rahoittamisesta vastasi Lapin ELY-keskus/Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto ja sen toteuttivat Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (Lapin AMK ja Lapin yliopisto) sekä Lapin AMKin Teollisuuden ja luonnonvarojen osaamisala. Hankkeessa tuottamamme materiaalit on tallennettu vapaasti hyödynnettäväksi hankkeen verkkosivuille www.matkailuelaimet.fi.

Laki määrittää vähimmäisvaatimukset eläinten hyvinvoinnin huomioimiseksi. Ne ovat tuttuja asioita eläinmatkailupalveluita tuottaville yrittäjille ja yritysten henkilökunnalle. Siksi emme käsittele niitä, vaan olemme koonneet oppaaseen monipuolisen kattauksen hyviä käytäntöjä. Ne ovat esimerkkejä ja käytännön vinkkejä, joista jokainen yrittäjä voi poimia itselleen sopivimmat. Emme ota kantaa siihen, miten kenenkin tulisi toimia, sillä hyvinvointia voi edistää usealla eri tavalla.

Olemme koostaneet hyviä käytäntöjä useista eri lähteistä. Ne pohjautuvat kaikki hankkeessa tehtyyn yhteistyöhön lukuisten kansallisten ja kansainvälisten asiantuntijoiden kanssa. Olemme iloksemme saaneet keskustella eläinten hyvinvoinnista monipuolisen ammattilaisryhmän kanssa, johon on kuulunut muun muassa matkailuyrittäjiä kotimaasta ja ulkomailta, ohjelmapalveluyritysten työntekijöitä, eläinlääkäreitä, kansainvälisiä tutkijoita, yhdistysten edustajia, matkailijoita, alueellisen matkailumarkkinoinnin edustajia ja kansainvälisiä matkanjärjestäjiä.

Kaikki asiantuntijayhteistyön myötä kokoamamme tieto ei mahdu yhteen oppaaseen, joten olemme tehneet rajauksia. Keskitymme kunkin eläimen kohdalla niihin aiheisiin, joita yhteistyökumppanimme

ovat korostaneet merkityksellisiksi. Lisäksi sisällytimme oppaaseen vinkkejä erinomaisista, erityisesti hevosen hyvinvointiin liittyvistä olemassa olevista materiaaleista.

Yhteistyökumppanimme ovat äänessä myös vieraskynäteksteissä ja yrittäjäsitaateissa. Vieraskynät ovat yhteistyökumppaneidemme tuottamia, ja niitä löytyy oppaasta suomeksi ja englanniksi. Teksteissä kerrotaan syvällisemmin muutamista hyvinvointiin liittyvistä aiheista. Sitaatit puolestaan ovat lainauksia useilta eri matkailueläinyrittäjiltä ja matkanjärjestäjiltä. Ne on lyhennetty ja muokattu yleiskielelle kertojan anonymiteetin turvaamiseksi ja luottavuuden parantamiseksi.

Pääosin opas on hanketiimimme tuottama, kukin asiantuntija on kirjoittanut omasta erityisalastaan. Maria Hakkarainen ja Minni Haanpää ovat vaikuttaneet kommenteillaan oppaan sisältöihin. Suurin kiitos valmiista oppaasta kuuluu kuitenkin yrityksille, jotka ovat jakaneet omat tietonsa ja kokemuksensa kanssamme. Lopuksi haluamme antaa erityiskiitoksen hankkeemme ohjausryhmän jäsenille, jotka ovat aktiivisesti osallistuneet hankkeen materiaalien suunnitteluun ja tuottamiseen – eli kiitos Päivi Hiukka (Polar Lights Tours Oy), Pasi Ikonen (Hetta Huskies Oy), valvontaeläinlääkärit Raisa Kiimamaa (Tunturi-Lappi) ja Maarit Salmi (Rovaseutu), Miia Merkku (Arctic Reindeer Oy), Jussi Soppela (Lapin AMK), Anna-Kaisa Teurajärvi (Lapin ELY-keskus), Jarno Valkonen (Lapin yliopisto) ja Joonas Vola (Lapin yliopisto/Arktinen keskus).

Rovaniemellä 1.8.2018

Eija Raasakka, projektipäällikkö ja Jaana Ojuva, viestintäsuunnittelija
Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (Lapin yliopisto ja Lapin AMK)

Lähteet:

Bohn, D., Garcia-Rosell, J-C. & Äijälä, M. 2018. Animal-based Tourism Services in Lapland. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla www.matkailuelaimet.fi.

Cohen, E. 2009. The wild and the humanized: Animals in Thai tourism. *Anatolia, An International Journal of Tourism & Hospitality Research* Vol. 20, 1–36. Saatavilla doi: 10.1080/13032917.2009.10518898.

Garcia-Rosell, J-C. & Äijälä, M. 2018. Lapin matkailijoiden käsityksiä eläinmatkailusta. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla www.matkailuelaimet.fi.

Vaughan, H. 2018. Thomas Cook to stop selling tickets to seaworld over animal welfare concerns. Saatavilla www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/thomas-cook-seaworld-tickets-killer-whale-orca-florida-loro-paque-tenerife-a8468916.html.

ELÄINMATKAILU LAPISSA

José-Carlos García-Rosell, Lapin yliopisto/Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti

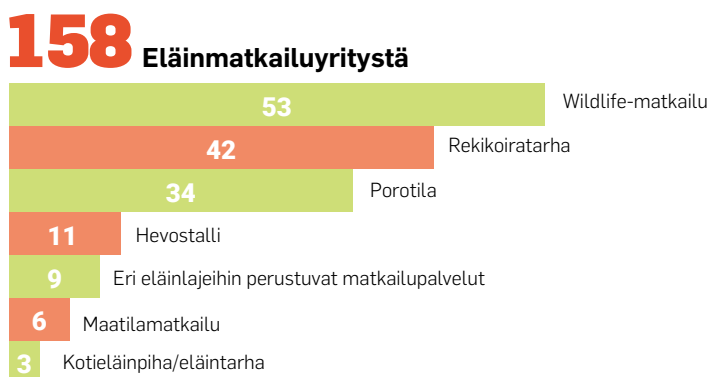
Mikko Äijälä, Lapin yliopisto/Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti

2.1 Eläinmatkailu lukuina

Lapin matkailutoimijat ovat hyvin tietoisia siitä, miten suuri merkitys eläimillä on osana matkailun palvelutarjontaa. Tiedot saatavilla olevista eläinmatkailupalveluista ovat kuitenkin olleet monilta osin puutteellisia. Tämän vuoksi teimme laajan taustatietojen ja nykytilan kartoituksen. Selvitimme muun muassa lappilaisten eläinmatkailuyritysten määrän ja sijainnin, eläinten määrät sekä eläinmatkailun talousvaikutukset. Tiedot perustuvat vuoden 2016 tilanteeseen.

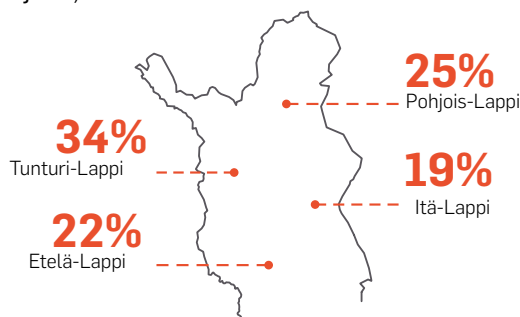
Lapissa on yhteensä 158 eläinmatkailuyritystä. Rekikoiratarhoja niistä on 42 kappaletta, porotiloja 34 kappaletta ja matkailupalveluja tarjoavia hevostalleja 11 kappaletta.

Eläinmatkailuyritysten määrä Lapissa (kpl)

Eläinmatkailuyritykset ovat jakaantuneet melko tasaisesti eri puolille Lappia. Kolmannes (34 %) yrityksistä sijaitsee Tunturi-Lapissa (Levi, Ylläs, Muonio ja Enontekiö). Neljännnes yrityksistä (25 %) sijaitsee Pohjois-Lapissa (Inari, Saariselkä ja Utsjoki) ja lähes yhtä monta yritystä (22 %) sijaitsee Etelä-Lapissa (Rovaniemi, Ranua, Tornionlaakso ja Meri-Lappi). Hieman alle viidennes (19 %) yrityksistä sijaitsee Itä-Lapissa (Pyhä-Luosto, Sodankylä, Salla ja Kemijärvi).

Eläinmatkailuyritysten alueellinen jakaantuminen Lapissa

Lapissa on yhteensä 1022 matkailuyritystä, jotka tuottavat 630 miljoonan euron vuotuisen liikevaihdon. Eläinmatkailuyrityksiä kaikista matkailuyrityksistä on 15 % (158 kpl) ja ne tuottavat 15,1 miljoonan euron vuotuisen liikevaihdon.

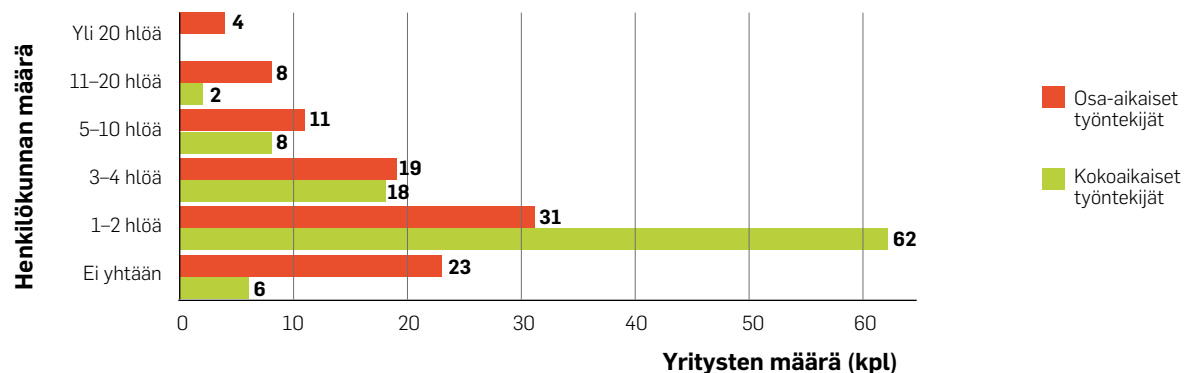
Eläinmatkailuyritysten palveluiden tuottamiseen osallistuu noin 5400 kotieläintä ja puolivilliä eläintä sekä lukematon määrä villieläimiä. Lukumäärältään suurin eläinryhmä ovat rekikoirat, seuraavana tulevat porot, tarhatut (villi)eläimet ja hevoset. Yksilötasolla taloudellisesti tuottavin eläinlaji on poro, jonka tuottama vuotuinen liikevaihto on yli 5000 euroa. Hevosien tuottama vuotuinen liikevaihto on hieman alle 5000 euroa ja rekikoiran noin 2400 euroa.

Rekikoirien, porojen ja hevosten lukumäärä sekä niiden tuottama liikevaihto

Lapissa toimivista eläinmatkailuyrityksistä 2/3 on mikroyrityksiä, jotka tarjoavat kokopäiväistä työtä pääasiassa yhdelle tai kahdelle henkilölle, mukaan lukien yrittäjä. Eläinmatkailuyrityksissä työskentelee – riippumatta yrityksen koosta – paljon osa-aikaisia työntekijöitä.

Eläinmatkailuyritysten henkilökunnan määrä

2.2 Matkailijoiden käsityksiä eläinmatkailusta

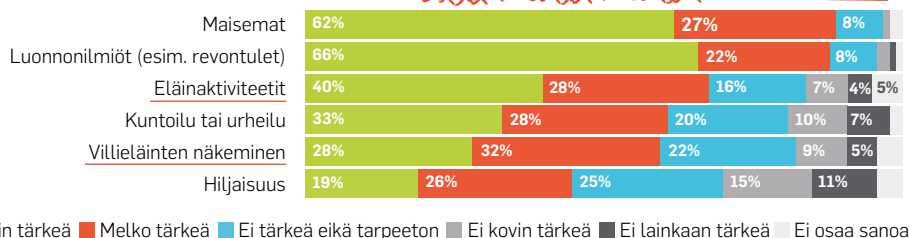
Eläinmatkailuyrittäjällä on hyvä olla riittävästi taustatietoja Lappiin tulevien matkailijoiden kulutustottumuksista sekä heidän asenteistaan eläimiä ja eläinmatkailua kohtaan.

Matkailijat ovat kiinnostuneita eläimistä ja niiden hyvinvoinnista, ja he ovat aiempaa tietoisempia eläinmatkailuun liittyvistä ongelmista. Matkaseurueet koostuvat yleisimmin oman perheen jäsenistä. Matkailijat varaavat matkan useimmiten matkanjärjestäjän kautta valmiina matkapakettina, ja he etsivät ennen matkaa tietoa Lapista ja tarjolla olevista palveluista erityisesti sosiaalisen median eri kanavista.

Entä mikä houkuttelee kansainvälisen matkailijan juuri Lappiin? Suuri osa matkailijoista saapuu Lappiin erilaisten luonnonilmiöiden houkuttelemana. Yhtenä tärkeimmistä näihin kuuluvat eläinohjelmapalvelut, kuten rekikoira- ja porosafarit.

Eläimet ovat tärkeä tekijä, jonka vuoksi matkailijat tulevat Lappiin

68% matkailijoista pitää eläinaktiviteetteja tärkeänä syynä matkustaa Lappiin.

Matkailijoiden arvomaailma vaikuttaa heidän ostopäätöksiinsä. Valtaosa matkailijoista (83 %) näkee eläimissä syvempiä arvoja ja on huolissaan eläinten kohtelusta nyky-yhteiskunnassa. He myös kiinnittävät huomiota esimerkiksi ostamiensa tuotteiden ja palvelujen paikallisuuteen sekä ympäristöystävällisyyteen.

Matkailijat tekevät arvopohjaisia kulutusvalintoja

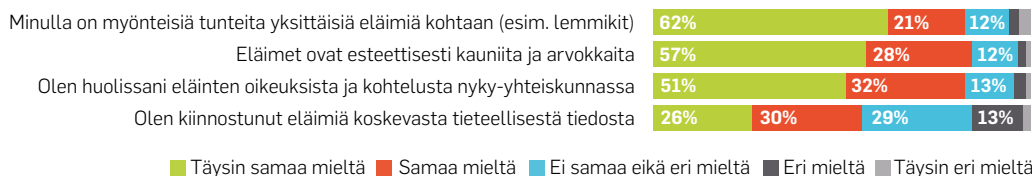
71% suosii paikallisten yrittäjien tuotteita ja palveluita.

57% on kiinnostunut tuotteiden raaka-aineiden alkuperästä.

50% suosii ympäristöystävällisiä tuotteita.

Matkailijat ovat kiinnostuneita matkailualalla työskentelevien eläinten kohtelusta. He kokevat eläinten hyvinvoinnin ja asianmukaisen kohtelun tärkeäksi asiaksi. Huomionarvoista on, että ainoastaan viidesosa matkailijoista sallisi aina eläinten katselun ja valokuvaamisen.

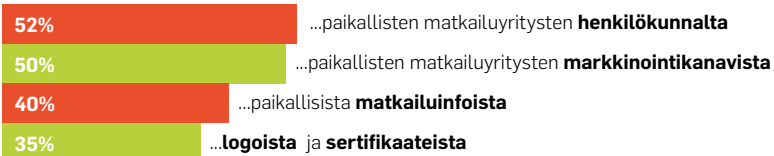
Matkailijoiden käsityksiä eläimistä ja niiden asemasta matkailualalla

Matkailijat haluavat saada lisätietoa eläinten hyvinvoinnista paikallisten matkailuyritysten henkilökunnalta ja yritysten eri markkinointikanavista. Tämä kannattaa huomioida yritysten ja matkailualueiden markkinointiviestinnässä.

Matkailijat haluavat tietoa eläinten hyvinvoinnista paikallisen tason matkailutoimijoilta

Matkailijat haluavat tietoa eläinten hyvinvoinnista...

Eläinmatkailu on hyväksyttävää, kun eläinten hyvinvointi huomioidaan.

"Animals (e.g. huskies, reindeer) make travel experience more unforgettable, but I agree that they should be treated well (e.g. enough rest)."

"I do not like to participate in activity that requires animals to overwork."

"No cruelty should be allowed. Tourists should understand what impact is made on animals when they are used in tourism."

Eläinmatkailu ei ole hyväksyttävää.

"No matter what kind of activity, animals should not be used for any kind of benefit."

"The use of huskies is deplorable. They are thin, tired and don't have a place for recovery. I have Galgos that have been rescued from maltreatment."

"Personally, I don't like activities such as reindeer and husky sledding. Animals are supposed to have freedom and their own living environment."

Eläinmatkailusta tiedottaminen on puutteellista.

"I hope that animal-based activities can give tourists more time to know about animals' life, food and training activities. I think that these are very interesting and can make us to know better animals and their daily life."

"I would like to see more of correct feeding and right treatment of animals through videos, photos etc. to ensure it is ok."

"Often we are probably unaware of the true welfare of animals we see. But we need to be aware of and educated about animals. Therefore it is necessary, but needs control."

Vieraskynä

Why should you think about responsibility towards animals?

Sveinn Hólmur Guðmundsson, Quality and Environmental Manager, Elding Whale Watching, Islanti

Elding is a Reykjavik, Iceland based company which was founded in year 2000 and since the beginning responsible whale watching has been one the main priorities of the company. Since then a lot has changed as in two decades whale watching has turned from small-scale seasonal tours to year-round products whale watching being now one of the top three tourist activities in Iceland.

What is it worth putting a lot of effort and resources to promote responsible whale watching on our tours? Making optimal use of the natural resources and high quality services that our tours are built around requires us to respect nature and give as much back as we possibly can. For example by using the certificates such as EarthCheck and Blue Flag we can prove to the customers that we are looking after responsibility in our tours and therefore our rate is a little bit higher. The whales bring us the revenue and we want the situation to be like that also after ten, twenty and many more years.

Vieraskynä

Is it worth putting so much effort on animal welfare in a truly challenging business environment?

Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide, Exploring Iceland, Islanti

Exploring Iceland is an Icelandic tour operator which was founded in December 2015. It offers versatile programs from family holidays to specialized activities like hiking or horseback riding. Its operation is grounded on values such as high quality tours, authentic experience through teaming up with our local partners, genuine experiences by travelling in the traditional ways with hand horses and loose herds, very good horses and experienced professional guides and tours that are fair trade and animal friendly.

We do not expect fast growth and high profits, at least to start with our target group as it will be small and limited. We still believe it is a more stable and rewarding market group and certainly growing. Money isn't everything: If you are planning on working in this industry for several years, you want to be proud of what you are selling and you want to be able to be honest about what you are selling. However, our emphasis on high quality, fair trade and animal welfare comes at a price as our tours are up to 20% more expensive than comparable tours from our competitors. This brings a big challenge for marketing more expensive tours for the benefit of animal welfare.

2.3 Matkailutoimijoiden näkemyksiä eläinmatkailusta

Matkailijoiden eroavat eläinkäsitykset

Eläinmatkailupalveluiden tarjoajat eivät aina huomioi riittävän hyvin erilaisia asiakkaita ja heidän tarpeitaan. Joissain tapauksissa on myös selvää, ettei siihen löydy palveluntarjoajan puolelta halukkuutta. Erilaisten asiakastarpeiden huomioiminen on kuitenkin kannattavaa, sillä se auttaa rakentamaan paremman asiakassuhteen.

Matkailutoimijat ovat yleisesti sitä mieltä, että kansallisuuksien väliset erot selittävät pitkälti asiakkaiden käyttäytymistä eläimiä kohtaan. Näin kokevat erityisesti yrittäjät. Ero tehdään usein eurooppalaisten ja aasialaisten – etenkin kiinalaisten – välille. Myös kielimuuri voi aiheuttaa ongelmia eläinten kanssa toimimisessa, kun asiakkaat eivät ymmärrä henkilökunnan neuvoja.

Kansallisuuksien väliset erot eivät kuitenkaan selitä kaikkea. Toisinaan erot selittyvät, kun verrataan keskenään kaupungissa ja maaseudulla asuvia matkailijoita. Myös matkailijoiden aiemmat kokemukset eläimistä – tai niiden puuttuminen – vaikuttavat asenteisiin ja käyttäytymiseen. Esimerkiksi pelko eläimiä kohtaan vähenee, kun matkailijat pääsevät kosketuksiin eläinten kanssa. Asiakkaiden käsityksiä ja asenteita voi myös tarkoituksellisesti ohjata haluttuun suuntaan perustelemalla avoimesti ja selkeästi tiettyjä eläimiin liittyviä toimintatapoja.

Eläimet ja palvelun laatu

Onnistuneen palvelukokonaisuuden kannalta yrittäjän ja oppaiden asenne sekä ammattitaito ovat keskeisiä tekijöitä. Yrityksen henkilökunnalla on suuri vastuu toimia eläinten hyvinvoinnin ja asiakaspalvelun asiantuntijoina. Ammattitaitoinen henkilökunta hallitsee muun muassa palvelun laadun, eläinten hyvinvoinnin ja turvallisuuden.

Eläinmatkailupalvelujen laatu pyritään varmistamaan monin eri tavoin. Laatuun kuuluvat esimerkiksi palvelujen turvallisuus sekä olosuhteisiin mukautuminen ja niiden ennakointi. Palvelun toteuttamiseen vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi sää ja matkailijoiden toiminta. Lapin matkailun nopea kasvu puolestaan on laajempi muutos, johon mukautuminen on haastavaa.

Yritykset käyttävät eläinten kouluttamiseen paljon voimavaroja. Ne totutetaan ihmisiin ja muihin eläimiin sekä toimimaan oikein safareilla. Eläimille annetaan myös tarvittaessa mahdollisuus pysyä erossa matkailijoista.

Eläinten totuttaminen sekä ihmisiin että varusteisiin on tärkeää.

Eläinmatkailupalvelujen turvallisuus eläimille ja ihmisille on ensiarvoisen tärkeää, ja se pyritään varmistamaan esimerkiksi täsmällisellä ajo-opetuksella. Usein safarien turvallisuutta lisätään käyttämällä useampaa opasta ja rekikoirasafareilla moottori-kelkkaa. Eläinten ja matkailijoiden välistä vuorovai-
kutusta voidaan myös turvallisuussyistä rajoittaa.

"Ajo-opetus annetaan aina ennen safarille lähtöä ja sen tehokkuutta voi lisätä sisällyttämällä tärkeät ohjeet tarinaan, jolloin asiakkaat kuuntelevat ja keskittyvät paremmin. Kolme tärkeää ohjetta ovat: Älä koskaan päästä reestä irti, käytä jarrua ja auta koiria aina tarpeen vaatiessa – esimerkiksi ylämäissä. Lopuksi asiakkaita vielä pyydetään toistamaan nämä kolme ohjetta." (Rekikoirayrittäjä).

Matkanjärjestäjille eläinten hyvinvointi on merkittävä osa palvelun laatua. He eivät kuitenkaan ole eläinten hyvinvoinnin asiantuntijoita, minkä vuoksi paikallisten yrittäjien asiantuntemusta tarvitaan. Yrittäjien olisikin tuotava aktiivisesti ja avoimesti esille mitä eläinten hyvinvointi tarkoittaa ja miten yritys sitä omassa toiminnassaan edistää.

Matkailijoita voidaan ohjeistaa erilaisten ohjetaulujen avulla.

Vieraskynä

Mitä laki vaatii turvalliselta eläinpalvelulta?

Jaakko Leinonen, ylitarkastaja, Tukes, Suomi

Kuluttajaturvallisuuslain 5§:n mukaan toiminnanharjoittajan on olosuhteiden vaatiman huolellisuuden ja ammattitaidon edellyttämällä tavalla varmistauduttava siitä, että kulutustavarasta tai kuluttajapalvelusta ei aiheudu vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle. Laki siis edellyttää, että palvelu on suunniteltu ja toteutettu siten, ettei siitä aiheudu vaaraa palveluun osallistuville (asiakkaille) eikä sen toteuttamiseen osallistuville (työntekijät ja eläimet).

Miten eläimet sitten linkittyvät palvelun turvallisuuteen? Eläimet eivät saa toiminnallaan aiheuttaa vaaraa asiakkaille eivätkä myöskään asiakkaat saa aiheuttaa vaaraa eläimille. Eläimille pitää tarjota riittävästi ravintoa, vettä ja lepoa. Eläinten tulee saada myös noudattaa mahdollisimman hyvin lajityypilleen ominaista käyttäytymistä palvelun yhteydessä. Turvallisuuden varmistaminen on siis moniulotteinen kokonaisuus eläimen ollessa mukana palvelussa.

Vieraskynä

Quality starts from horses and their welfare

Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide, Exploring Iceland, Islanti

We purposely do not offer many departures in a row. We want the horses and the human team to get some breaks in between tours. We want them to be well rested and we want them to look forward to welcoming our guests. Interacting with the team is essential on our tours, our clients want to get to know the locals, hear their story. We pay our partners 70–100% more per guest but in return ask them to follow our Animal Welfare policy which has strict requirements regarding the number of horses used, the age of riding horses, breaks, feeding and medical care and others. They are contract bound and failure to follow this code of conduct may be grounds for terminating our contract.

Hyvinvoinnista viestiminen

Eläimet ovat Lapin matkailulle tärkeä imagotekijä. Eläinten kohteluun liittyvät mahdolliset laiminlyönnit vaikuttavat negatiivisesti koko Lapin matkailuimagoon. Matkailijat ovat aiempaa tietoisempia eläinten kohteluun liittyvistä kysymyksistä ja osallistuvat itse aktiivisesti sosiaalisessa mediassa käytäviin keskusteluihin, antaen kokemuksistaan runsaasti palautetta.

"Internetin tuoman läpinäkyvyyden ja tiedon lisääntymisen vuoksi matkailijat ovat enemmän kiinnostuneita eläinten hyvinvoinnista." (Matkanjärjestäjän edustaja)

Vieraskynä

Buying a responsible holiday – that is just the beginning

Vicki Brown, Travel Writer and Editor, Responsible Travel, Iso-Britannia

Consumer education is so vital when it comes to tourism, more so than in most other areas. It's not just about your purchasing choices, it's how you act. Probably the most effective way for us to communicate responsibility are Responsible Travel's holiday reviews, which are trusted because they can only be submitted by customers who have actually been on the holidays. We ask questions like "Did you feel that your holiday benefited local people, reduced environmental impacts or supported conservation?" This makes customers think about the responsible tourism angle of their holidays, and also acts as a red flag to us if they report anything negative. If necessary, we will follow up with the tour operators to find out more about the issues. Our customers are our auditors!

Eläinmatkailuyritykset viestivät asiakkailleen eläinten hyvinvoinnista pääasiassa silloin, kun asiakkaat ovat paikan päällä yrityksessä. Hyvinvoinnista kertovia asioita ja tilanteita ovat muun muassa ympäristön siisteys, asiakkaan kohtaaminen ja toiminnan läpinäkyvyys. Lisäksi osa yrityksistä kertoo eläimistä ja niiden elämästä muissakin yrityksen viestintäkanavissa, erityisesti sosiaalisessa mediassa.

Matkanjärjestäjät kuitenkin kokevat, että eläinten hyvinvoinnista viestiminen on puutteellista: sitä leimaa suunnitelmallisuuden ja yhteistyön puute. Tehokas viestintä vaatii yritysten välistä yhteistyötä. Tässä alan yhdistysten rooli koetaan keskeiseksi. Yhdistykset saavat äänensä kuuluviin aluekehittämistyössä aivan eri tavalla kuin yksittäinen yrittäjä. Lisäksi parhaiten soveltuvien viestintäkanavien valinnalla on tärkeä rooli. Sähköiset viestintäkanavat ja etenkin sosiaalinen media ovat oikein hyödynnettyinä kustannustehokkaita.

Tietoisku

Eläinmatkailua edistävät yhdistykset

Suomessa eläinmatkailun kehittämiseen tähtäviä yhdistyksiä ovat muun muassa Suomen Vaellustallien liitto ry (SuoVa), Porotilamatkailu ry sekä Lapin Koiravaljakkoyrittäjien yhdistys ry. Ne kokoavat alan toimijoita yhteen ja kehittävät eläinmatkailua sekä eläinten hyvinvoinnin että liiketoiminnan näkökulmasta.

SuoVa on perustettu vaellusratsastusyrittäjien toimesta ja sen tavoitteena on lisätä vaellustallien välistä yhteistyötä. Samalla SuoVa toimii vaellusratsastus- ja hevosmatkailuyritysten edunvalvontajärjestönä ja tarjoaa jäsenilleen kehittämis- ja markkinointiapua. SuoVa on luonut esimerkiksi Priimatalli-järjestelmän, joka on luotu työkaluksi jäsentallien laadun kehittämiseen. Lisätietoa osoitteesta www.vaellustallit.fi.

Porotilamatkailu ry:n tavoitteena on tukea porotilojen ja poromiesten matkailutoimintaa, vahvistaa jäsentensä keskinäistä yhteistyötä ja solmia suhteita muihin yhteistyökumppaneihin. Yhdistys tarjoaa koulutusta ja työkaluja matkailuyrityksen laatutyöhön, turvallisuussuunnitteluun ja yrityksen kehittämiseen. Esimerkkejä toiminnasta ovat mm. vuotuiset matkailuporojen pilttaustapahtumat sekä yhteistyökumppaneiden kanssa laadittu Porotilamatkailuyrittäjän kulta-jyvät - opas. Lisätietoa osoitteesta www.porotilamatkailu.fi.

Lapin Koiravaljakkoyrittäjien yhdistys ry:n tavoitteena on toimia lappilaisten rekikoirayrittäjien edunvalvojana, lisätä yrittäjien yhteistyötä ja parantaa toiminnan tunnettua kansallisesti ja kansainvälisesti. Erityisesti yhdistys pyrkii tukemaan tiedonvälitystä koirien hyvinvointiin, palvelun laatuun ja vastuulliseen toimintaan liittyvistä parhaista käytänteistä.

Arvot esille viestinnässä

Yksi mahdollisuus viestinnän kehittämiseksi on hyödyntää tarinallistamisen ideaa. Tarinoiden avulla kerrotaan avoimesti ja aidosti yrityksen arvojen mukaisesta toiminnasta. Tärkeitä arvoja ovat eläinten kunnioittaminen yksilöinä sekä eläimiin liittyvät perinteet. Tuotetut tarinat eivät saa olla toimintaan "päälle liimattuja", sillä valheellinen viestintä kääntyy aina lopulta yritystä itseään vastaan.

Kun yrityksen tarjoamat palvelut esitellään niin, että niihin liitetään juoni ja elämyksellisyyttä, ollaan tarinallistamisen ytimessä. Tarinoita voi rakentaa esimerkiksi työntekijöiden, eläinten, palveluiden tai asiakaskokemusten pohjalle. Tarinan tulee olla persoonallinen ja herättää tunteita. Tarinankerronnassa voi yhdistää tekstiä, kuvia ja videoita, ja valita niiden esittämiseen sopivat kanavat - mikä vain tuntuu omaan käyttöön luontevimmalta.

Esimerkki: Islantilainen Elding Whale Watching -valaidenkatseluyritys on pitkäjänteisesti sitoutunut vastuulliseen matkailupalveluiden tuottamiseen. Eldingin tarina (verkkosivut, Facebook ja Twitter) kertoo siitä, miten perheyritys työskentelee suurella sydämellä valaiden hyvinvoinnin puolesta. Tarinaan kuuluvat esimerkiksi laivoilla oppaan ominaisuudessa työskentelevät meribiologit, joita ei kutsuta oppaiksi vaan enemmän meribiologin ammattitaitoa korostaen termillä "naturalist". Sivuilta löytyy kuvia vuosien varrella tutuiksi tulleista valaista, joille kaikille on annettu oma nimensä. Päiväkirjoista matkailijat voivat lukea, mitä valasretkillä on tapahtunut.

Vieraskynä

Kannattaako yrityksen olla sosiaalisessa mediassa?

Joonas Rokka, markkinoinnin apulaisprofessori ja Lifestyle Research Centerin johtaja, EMLYON Business School, Ranska

*Elämme läpinäkyvyyden aikaa. Yksittäisen yrityksen on vaikea kontrolloida sanomiaan, koska somessa viestit leviävät ja muuttavat muotoaan hyvin nopeasti. Näin ollen somessa oleminen ei ole yrityksen omis-
sa käsissä, kaikki tavallaan ovat jo siellä. Yritys voi kuitenkin itse määritellä, miten haluaa olla mukana somessa. Se voi valita passiivisen puolustuskannan ja yrittää minimoida riskejä. Läpinäkyvyys ja avoimuus on haasteellisempi lähestymistapa. Tehokkain tapa olla somessa on luova, spontaani ja kannustava, jolloin kaikki työntekijät osallistetaan yrityksen some-toimintaan.*

Läpinäkyvyys ja avoimuus ovat tärkeä osa vastuullisuutta. Yrityksen kannattaa miettiä mitä vastuullisuus on sen omassa toiminnassa ja mitkä ovat ne avainfaktat ja avainforumit, missä toiminnan vastuullisuudesta kerrotaan. Yrityksen kannattaa "kuunnella" aktiivisesti, mitä siitä kerrotaan somessa ja tarvittaessa reagoida esimerkiksi korjaamalla virheitä yrityksestä kerrotuissa faktoissa. Negatiivisia kommentteja ei kannata poistaa vaan uskaltaa vastata niihinkin rehellisesti. Yrityksen vastuullisuuden rakentamisessa ja siihen liittyvässä viestinnässä jokainen yrityksen työntekijä on suuressa roolissa.

Eläinten hyvinvointiin liittyvän laatujärjestelmän tulevaisuus Lapissa

Erilaiset laatujärjestelmät koetaan usein positiivisena asiana. Ne yhtenäistävät yrityksen käytäntöjä ja näyttävät asiakkaalle arvon tai laadun takeena. Laatujärjestelmät vaativat paljon resursseja, minkä vuoksi ne edellyttävät yrityksiltä yhteistyötä ja taustavoimaksi esimerkiksi alan yhdistyksen. Asiakkaalle on tärkeää, että laatujärjestelmä on tunnettu - mutta tunnettuuden saavuttaminen voi olla hyvin haasteellista.

"Näen sen tärkeänä, koska se on ainoa keino, millä me saadaan jonkun näköinen standardi luotua pienyrityksille. Näen sen tärkeänä, vaikka asiakkaat ei ehkä niin näkisikään. Ainoohan siinä on vaan se, että ne asiakkaat tietää, että jos on hirveen paljo erilaisia sertifiointeja, ei ne lue niit papereita, eikä ne tunne niit logoja. Nii ei siinä oo mitään järkeä, että siellä seinässä on rivi jotain, mist ne ei ymmärrä mitään." (Aluemarkkinoinnin edustaja)

Eläinten hyvinvointiin keskittyvien globaalien tason laatujärjestelmien soveltaminen lappilaiseen eläinmatkailuun on haasteellista, sillä eläinlajien tarpeet ja matkailun muodot poikkeavat merkittävästi toisistaan. Maantieteelliseltä laajuudeltaan rajatumpi, paikalliset olosuhteet huomioiva laatujärjestelmä olisi toimivampi.

Mikäli Lapin olosuhteisiin soveltuva laatujärjestelmää lähdetään rakentamaan, siinä tulisi olla mukana kokeneita eläinmatkailuyrittäjiä, yhdistyksen edustajia ja viranomaisista ainakin eläinlääkäreitä. Järjestelmän tulisi säännöllisesti huomioida matkailijoilta saatu palaute, ja sen tulisi olla yrittäjille mahdollisimman vaivaton ja vain vähän resursseja vaativa. Ylläpitovastuu tulisi olla ulkopuolisella taholla. Käytännön toteuttamisessa voisi hyödyntää sähköisiä kanavia.

Vieraskynä

Following standards and codes

Sveinn Hólmur Guðmundsson, Quality and Environmental Manager, Elding Whale Watching, Islanti

We base our work on the EarthCheck and Blue Flag's standards along with IceWhale's codes of conduct for responsible whale watching as well as following our own stricter guidelines. There is proof that following these guidelines has mitigated the negative effects of whale watching on whales. We take part in international cooperation on the future of whale watching, e.g. IWC and Planet Whale. To advance our knowledge we participate and support marine biologists research on wildlife in our area. It is essential that all our staff from vessel captains to office staff is committed to promoting sustainability and our environmental policy.

We support scientific research on cetaceans by offering a platform for the researchers on board our boats. It is also important for us that our customers have something to take with them after they have participated in our trips. We want to educate our guests and therefore all our guides are naturalists who have more advanced knowledge on whales. We also want to educate our guests about the whaling in Iceland and encourage them to support our case further by avoiding whale meat which is not a part of traditional Icelandic cuisine.

Vieraskynä

Need for an ambitious Code of Conduct for horse riding business

Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide, Exploring Iceland, Islanti

In Iceland we would need an ambitious Code of Conduct for horse riding business that companies feel obliged to sign up to. In terms of regulations we would need to raise minimum requirements of horse management. We would need more monitoring on management of animals from independent agencies. In that way the monitoring would be more comprehensive and credible. To reach all these objectives we would need a clear leadership and strategy in tackling animal welfare in Icelandic tourism. After all that we should have a transparent way for customers to choose and evaluate companies in terms of how they are performing in animal welfare matters be it in the form of certifications or other kind of reward systems. On the contrary, greenwashing in forms of empty policies and certificates would be very harmful for animal welfare in tourism business.

2.4 Kansainvälisten matkanjärjestäjien auditoinnit

Auditoinnit ovat matkanjärjestäjille tärkeä työkalu, jonka avulla kerätään tietoa myytyjen eläinmatkailupalveluiden laadusta. (Lisätietoa erilaisista matkailualalla käytössä olevista laatujärjestelmistä löydät raportista "Quality monitoring practices in animal-based tourism" Salmela & Äijälä, 2017). Auditointien avulla kansainväliset matkanjärjestäjät pyrkivät varmistumaan siitä, että yhteistyöyritysten toiminta noudattaa matkanjärjestäjän omia periaatteita.

Monien matkanjärjestäjien käyttämät periaatteet pohjautuvat ABTA:n (Association of British Travel Agents) luomaan "Global Welfare Guidance for Animals in Tourism"- ohjeistukseen. ABTA on luonut edellä mainitun yleisohjeistuksen lisäksi tarkempia ohjeistuksia tiettyjä eläinmatkailun muotoja varten. Yleisoppaan lisäksi Lapissa tapahtuvan eläinmatkailun tarkasteluun sopivat lähinnä "Working Animals" sekä "Unacceptable and Discouraged Practucices" –oppaat. Oppaat ovat saatavissa ABTA:n jäsenille sekä heidän yhteistyöyrityksilleen.

ABTA:n luomat periaatteet eläinten hyvinvoinnista ovat yleismaailmallisia. Siten myös matkanjärjestäjien itse tekemissä tai toimeksiantona teettämässä auditoinneissa sovelletaan samoja ohjeita riippumatta siitä, mikä eläinlaji on kyseessä ja millaiset ovat paikalliset olosuhteet. Tässä asetelmassa on sekä vahvuuksia että heikkouksia, jotka ilmenivät Lapissa talven 2017–2018 aikana tehdyissä ensimmäisissä eläinten hyvinvointiin liittyvissä auditoinneissa.

Ehdoton vahvuus on, että auditointien myötä eläinten hyvinvointiin kiinnitetään matkailualalla enemmän huomiota. Heikkous puolestaan on, että yleismaailmallisiin kriteereihin perustuviissa auditoinneissa ei huomioida eläinlajien erityispiirteitä ja paikallisia olosuhteita. Monet auditoinnit on alun perin luotu villieläinten, kuten norsujen ja delfiinien, hyvinvoinnin arviointiin ja siten arvioinneissa painottuvat niiden tarpeet. Esimerkiksi norsuilla ja rekikoirilla on täysin toisistaan poikkeavat tarpeet ja siten niiden hyvinvoinnin edistäminen vaatii eri toimenpiteitä.

Auditoinnit aiheuttavat suuria haasteita lappilaisille eläinmatkailuyrityksille. Esimerkiksi rekikoirien kohdalla ei ole yksiselitteistä, onko koiran kokonaishyvinvoinnin näkökulmasta parempi pitää sitä ketju-paikalla vai tarhassa. Auditoinnissa eläimen kytkeminen voidaan kuitenkin tulkita negatiiviseksi asiaksi. Myös poro on auditoinnissa ongelmallinen eläinlaji, sillä se ei ole aidosti villieläin. Poron hyvinvointiin liittyvä tieto ja asiantuntemus on kansainvälisesti vielä vähäistä. Auditoinneissa käytettävistä nykykriteereistä puuttuvatkin erityiskriteerit, joiden avulla voitaisiin paremmin tarkastella Lapissa työskentelevien eläinten hyvinvointia.

Ensimmäiset Lapissa toteutetut auditoinnit ovat osoitus siitä, että eläinten hyvinvoinnista on muodostumassa tärkeä tekijä yrityksille ja kuluttajille. Tulevaisuudessa auditointien määrä todennäköisesti lisääntyy. Ensimmäiset kokemukset antavat mahdollisuuden kehittää auditointeja niin, että ne vastaavat paremmin Lapissa työskentelevien eläinten ja yritysten tarpeita. Heikkouksista huolimatta eläinten hyvinvointiin liittyvillä auditoinneilla on matkailualalla paikkansa.

Vieraskynä

Vaativat asiakkaat – uusi ilmiö

Jaakko Leinonen, ylitarkastaja, Tukes

Uutena ilmiönä palveluihin on juurtumassa asiakkaiden esittämät turvallisuusvaateet, jotka voivat ylittää kansallisen lainsäädännön vaatimukset. Esimerkiksi asiakkaat voivat pyytää nähtäville eläinten työaikakirjanpidon ennen palvelua. He haluavat itse varmistua siitä, että eläin on saanut tarpeeksi lepoa ennen palvelun aloittamista ja näin itse olla hyvillä mielin palvelun aikana. Korotettu turvallisuusvaade osoittaa, että asiakkaat ovat entistä kiinnostuneempia siitä miten palvelut tuotetaan ja heillä voi olla palvelusta laajatkin ennakkotiedot. Palveluiden kehittäminen on saamassa yrittäjän ja lainsäädännön lisäksi myös asiakkaat entistä vahvemmin osallisiksi. Tätä asiakasnäkökulmaa kannattaakin jatkossa seurata herkäällä korvalla.

Lähteet:

ABTA 2018. Animals in Tourism. Saatavilla abta.com/working-with-the-industry/animal-welfare.

Bohn, D., García-Rosell, J-C. & Äijälä, M. 2018. Animal-based Tourism Services in Lapland. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla www.matkailuelaimet.fi.

García-Rosell, J-C. & Äijälä, M. 2018. Lapin matkailijoiden käsityksiä eläinmatkailusta. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla www.matkailuelaimet.fi.

Klos, D., García-Rosell, J-C. & Haanpää, M. 2018. Analysis of user-generated social media content related to animal-based tourism activities in Lapland. Saatavilla www.animaltourismfinland.com

Lapin liitto 2015. Lapin matkailustrategia 2015-2018. Saatavilla www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=2265071&name=DLFE-25498.pdf.

Salmela, T. & Äijälä, M. 2017. Quality monitoring practices in animal-based tourism. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla animaltourismfinland.com/wp-content/uploads/2017/06/FINAL-4.5.-WP1-report.pdf.

Witt, M., Salmela, T. & García-Rosell, J-C. 2018. Guide for evaluating and developing animal welfare communication practices in animal-based tourism in Finland. Saatavilla www.animaltourismfinland.com

Äijälä, M., García-Rosell, J-C. & Haanpää, M. 2016. Kirjallisuuskatsaus: Eläimet osana matkailutoimintaa. Matkailututkimus, 12(2), 45–59.

Äijälä, M., Hakkarainen, M. & García-Rosell, J-C. 2018. Matkailutoimijoiden käsityksiä eläinmatkailusta Lapissa. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti.

ELÄINTEN HYVINVOINTI

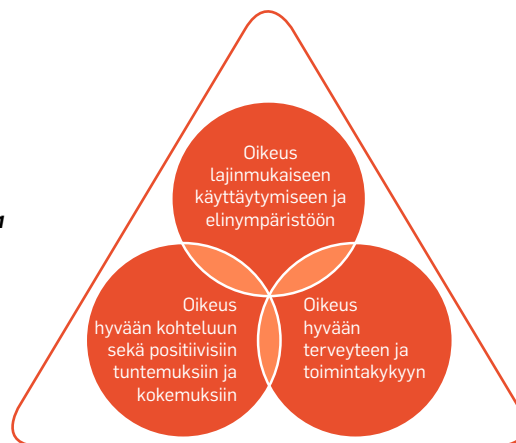
Karoliina Majuri, Lapin AMK

3.1 Hyvinvoinnin määrittäminen

Eläimen hyvinvointi tarkoittaa sen omaa kokemusta psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista. Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan mukaan eläimellä on – tuntevana olentona – olemassa oikeuksia, ja ihmisillä puolestaan niitä vastaavia velvollisuuksia. Ihminen on siis velvollinen kohtelemaan eläimiä niiden hyvinvointia tukevalla tavalla.

Eläimillä on oikeus hyvinvointiin ja sen toteutumista tukevaan kohteluun.

(Kuvio: Eläinten hyvinvointikeskus 2018)

Hyvinvointi on moniulotteinen aihe. Eläinyksilön terveys sekä tuotanto- ja pito-olosuhteet ovat tärkeitä hyvinvoinnin osatekijöitä, mutta ne eivät yksistään kerro kaikkea olennaista. Usein eläimen käyttäytyminen on käyttökelpoisempi ja herkempi hyvinvoinnin mittari.

Lajityypillinen käyttäytyminen

Lajityypillisellä käyttäytymisellä tarkoitetaan eri eläinlajien luontaista tapaa käyttäytyä. Se on synnynäistä ja hormonien säätelemää. Käyttäytyminen voidaan jakaa ylläpitotoimintoihin, sosiaalisiin käyttäytymistarpeisiin, nuoren yksilön erityispiirteisiin sekä lisääntymiseen ja jälkeläisten hoitoon liittyviin käyttäytymispiirteisiin.

Olennaisia käyttäytymistarpeita ovat sosiaalisuus, uni- ja leporytmit, ravinnonhankinta, liikkuminen, kehonhoito, lämmönsäätely, lisääntymistoiminnot, vanhemman ja jälkeläisen hoivantarve, leikki-käyttäytyminen sekä tutkimiskäyttäytyminen.

Eläimellä on voimakas tarve toteuttaa lajityypillistä käyttäytymistä. Jos eläin ei voi tyydyttää tätä tarvetta, sen hyvinvointi vaarantuu, mikä puolestaan voi näkyä käytöshäiriöinä. Lajityypillisen käyttäy-

tymisen estyminen heikentää aina eläimen hyvinvointia, vaikka käytöshäiriöt eivät olisi silminnähdessä havaittavaa poikkeavaa käyttäytymistä kuten esimerkiksi stereotyyppisiä liikkeitä, flegmaattisuutta tai rauhattomuutta.

Lajityypillinen käyttäytyminen on eläimen hyvinvoinnin kannalta erittäin merkittävää. Kyse on sen luontaisesta tarpeesta käyttäytyä tietyllä tavalla, eikä siis ainoastaan tarpeesta, jota eläin käyttäytymisellään tyydyttää, kuten ravinnon hankinta. Luontaisen käyttäytymisen toteuttaminen tuottaa eläimelle hyvänolon tunteen, koska se käynnistää aivoissa mielihyvää aiheuttavien aineiden erittymisen.

Lajityypillisen käyttäytymisen mahdollistamiseksi on tärkeää tietää, miten hoidettava eläinlaji tyyppillisesti käyttäytyy. Nämä käyttäytymistarpeet huomioidaan kaikessa eläimen hoidossa sekä olosuhteissa, joihin eläin ihmisen hoidossa altistuu. Tarpeet tulee huomioida sekä eläimen varsinaisessa pito-paikassa että sen työskennellessä esimerkiksi safareilla.

Toisinaan eläimen voi olla mahdotonta käyttäytyä ihmisen hoidettavana täysin lajilleen ominaisella tavalla. Osa luontaisista käyttäytymispiirteistä voi myös olla eläimelle haitallisia, kuten eläinten välinen aggressiivinen käyttäytyminen. Ihmisen hoidossa eläimen ei tarvitse hankkia itse ravintoaan, joten sille jää runsaasti vapaa-aikaa, jota voi kompensoida esimerkiksi virikkeellistämisen ja leikkimisen avulla. Kaikille matkailueläimille tärkeitä lajityypillisen käyttäytymisen tarpeita ovat mahdollisuus liikkua vapaasti ja ylläpitää sosiaalisia suhteita.

3.2 Eläinten yksilöllinen kohtelu

Jotta matkailueläin voi hyvin, sen tarpeet täytyy huomioida yksilöllisesti. Eläimen luonteenpiirteet, aikaisempien kokemusten muokkaamat käyttäytymistavat, mieltymykset ja sosiaaliset suhteet vaikuttavat matkailueläimen käsittelyyn, hoitoon ja käyttöön.

Eläinyksilön kokemus omasta hyvinvoinnistaan on omakohtainen, sillä siihen vaikuttavat aina perimä ja ympäristö. Yksilöllisessä hoidossa on ensisijaisen tärkeää tuntea eläinlajin lajityypillinen käyttäytyminen sekä lajille ominaiset tarpeet ja toimintatavat. Lisäksi hoitajan on tunnettava jokainen eläinyksilö erikseen, jotta hyvinvoinnin toteutuminen varmistetaan. Eläimillä on suuria yksilöllisiä eroja esimerkiksi stressin siedossa, seurallisuudessa, motivoitumisessa ja fyysisessä toiminnassa.

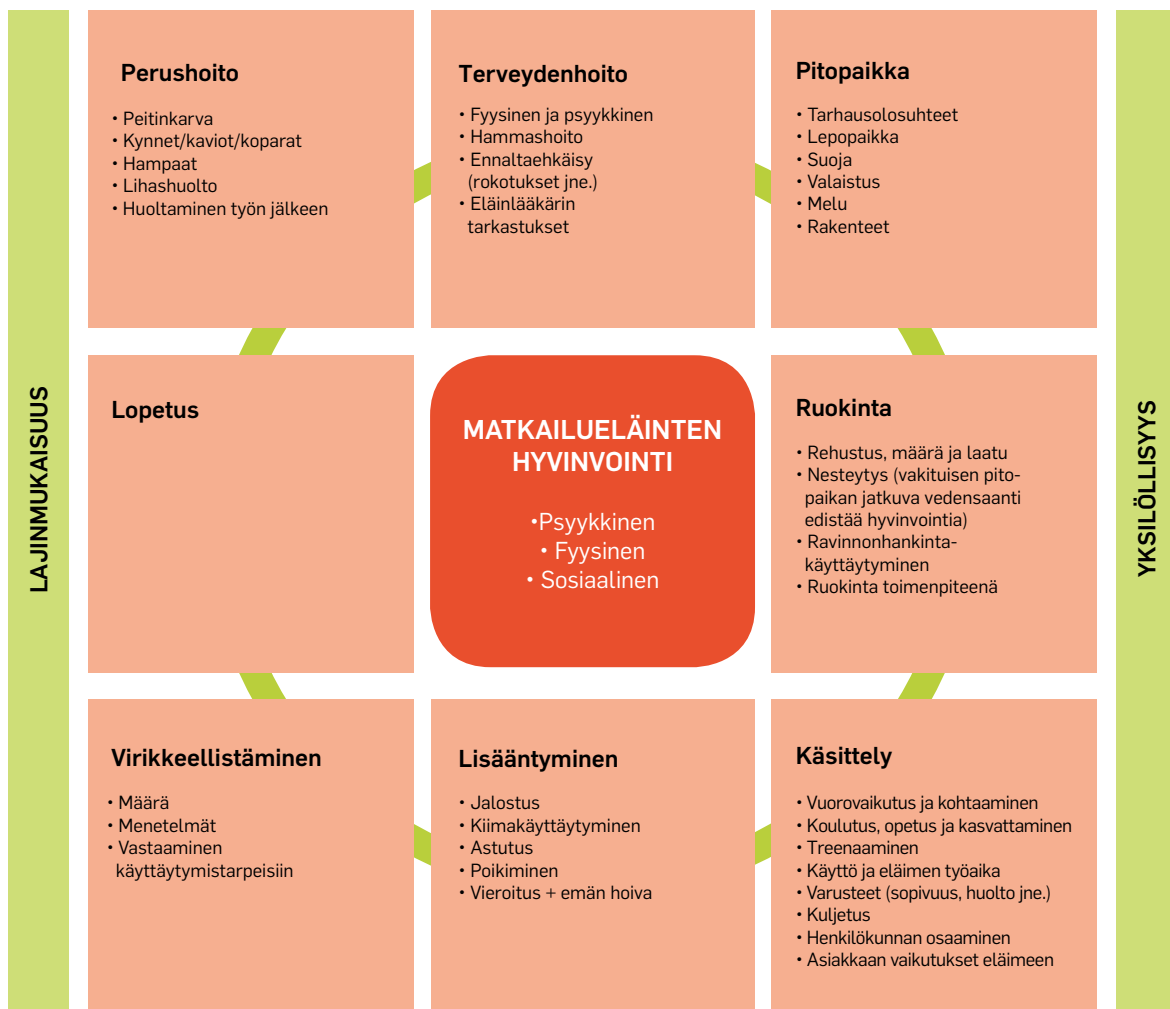
Koirien nimikyltit auttavat uusia työntekijöitä ja viestivät asiakkaille koirien yksilöllisyydestä.

3.3 Matkailueläinten hyvinvoinnin hyvät käytännöt

Matkailueläimen tulee voida fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti hyvin, jotta sen kokonaisvaltainen hyvinvointi toteutuu. Lajityypillisuus ja yksilöllisyys tulee huomioida kaikissa olosuhteissa ja toiminnoissa, joissa vaikutetaan eläimen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin.

Matkailueläinten hyvinvointiin vaikuttavia osa-alueita voidaan kuvata oheisen kuvion avulla. Eläimen hoitajan olisi hyvä aina ajoittain arvioida osa-alueiden hyvinvointivaikutuksia omassa työssään, sillä joskus työ "sokeuttaa" tekijänsä.

Matkailueläinten hyvinvoinnin osatekijät

Opaskirjan seuraaviin lukuihin on koottu tyypillisimpien lappilaisten matkailueläinten – rekikoirien, porojen ja hevosten – hyvinvointia tukevia hyviä käytänteitä. Käytänteet on koostettu hankkeessa haasteltujen asiantuntijoiden näkemyksistä sekä aiemmin julkaistuista materiaaleista.

Eläinlääkärin terveiset matkailueläinten hyvinvoinnin varmistamiseksi

- Eläinsuojelulaki on minimivaatimus.
- Eläimelle on taattava joka päivä mahdollisuus vetäytyä rauhoittumaan stressittömään ympäristöön.
- Eläinten terveydentilaa tulisi seurata vähintään kahdesti päivässä ja poikkeamiin tulisi puuttua rivakasti, tarvittaessa päivystävän eläinlääkärin puoleen kääntyen.
- Kuiva ja puhdas makuupaikka - se on eläimelle korvaamattoman tärkeä.
- Eläinten tulee näyttää hyvinvoivalta ja käyttäytyä hyvinvoivan eläimen tavoin - matkailutyöhön sopimattomat eläimet tulee siirtää pois näistä tehtävistä ja sijoittaa muualle.
- Fyysistä työtä tekevien eläinten nesteytyksestä ja palautumisesta tulisi pitää parempi huoli.
- Kun se on ihmisen hoidossa, se on ihmisen armoilla.

Lähteet:

Eläinten hyvinvointikeskus 2018. Hyvinvointi. Saatavilla <http://www.elaintieto.fi/hyvinvointi>.

Telkänranta, H. 2016. Eläin ja ihminen. Mikä meitä yhdistää. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Alaskanhusky on eri rotujen yhdistelmä. Se ei ole rekisteröity koirarotu, joten sille ei ole koko- ja ulkonäkömäärittelyä.

◀ *Siperianhusky on paksuturkkinen rekikoira, joka ulkonäkönsä vuoksi on monille "se ainoa oikea" rekikoira.*

REKIKOIRAN HYVINVOINTI

Karoliina Majuri, Lapin AMK

Sanna Koljonen, Lapin AMK

4.1 Lajityypillinen käyttäytyminen

Koira voi hyvin, kun se saa toteuttaa lajityypillistä käyttäytymistä. Käyttäytymistarpeen vahvuus vaihtelee roduittain. Koiran hyvinvointia edistää, kun koira saa liikkua vapaana ja hyödyntää hajuaistia. Henkinen ja fyysinen aktiivointi on koiralle tärkeää.

Puolivillit koirat käyttävät aikansa hankkien ravintoa, leväten ja hoitaen sosiaalisia suhteita laumassa. Koiralle ruuan hankintaan ja syömiseen liittyvä käytös onkin merkittävä käyttäytymistarve. Siihen kuuluu ruuan etsiminen, metsästys ja ruuan pilkkominen.

Rekikoirarotuja: Vetokoiraksi soveltuvia rotuja on useita. Yleisimpiä Lapin matkailussa käytettäviä rekikoiria ovat siperian- ja alaskanhusky.

4.2 Fyysinen hyvinvointi

Koiran hyvinvointi ja terveydentila on hyvä arvioida päivittäin. Arviointi tulisi tehdä aina huolellisesti, jotta pienetkin muutokset huomataan. Ruokahalu, nesteen kulutus, ulosteen ja virtsan laatu sekä käyttäytymisessä tapahtuvat muutokset ovat usein ensimmäisiä merkkejä terveyteen liittyvistä vaivoista.

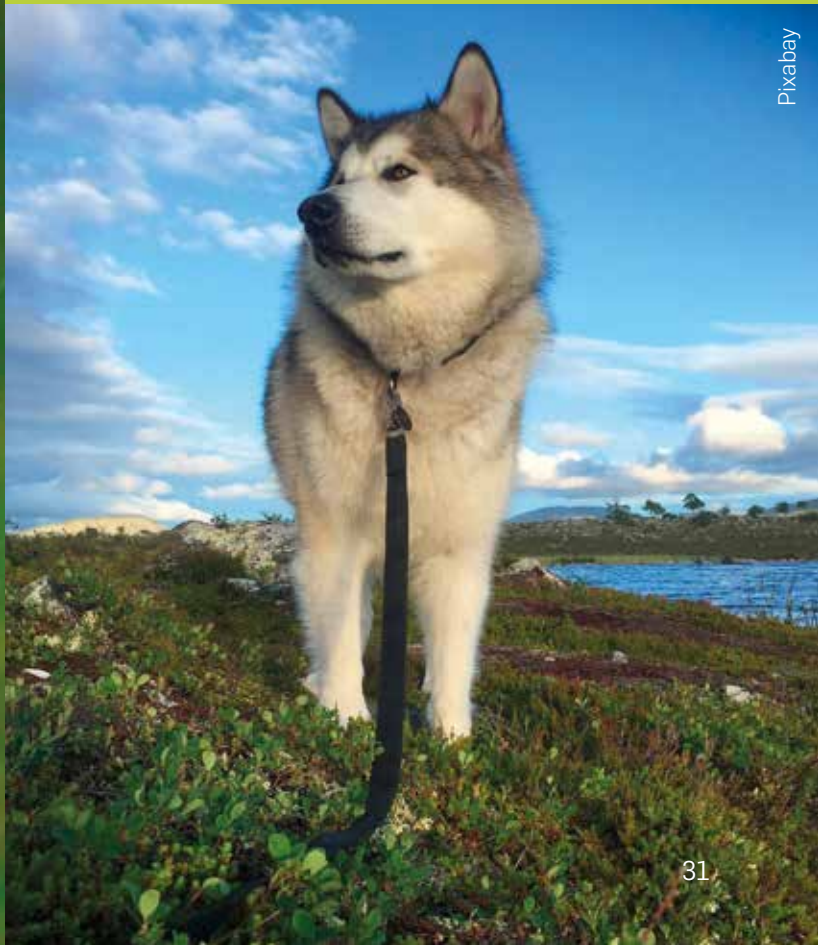
Hyvä terveystarkastusrutiini on tunnustella ja taivutella koira läpi, kun siltä riisuu ajon jälkeen valjaat. Kun koirat käy läpi myös terveinä, on helpompi huomata mahdollinen kipeä koira. Tarkastusrutiiniin riittää 2 min/koira.

Koiria on hyvä tarkastella perusteellisemmin vähintään kerran viikossa. Koiran fyysisen hyvinvoinnin arvioinnissa kiinnitetään huomiota käyttäytymiseen ja fyysisiin tunnusmerkkeihin.

Pixabay

Samojedinkoira (vasen kuva) ja alaskanmalamuutti ovat myös rekikoiria, mutta Lapin matkailussa vähemmän käytettyjä.

Pixabay

TARKKAILE	Miten?	Terve koira	Koira ei voi hyvin
Liikkuminen	Silmämääräinen havainnointi	Liikkuu symmetrisesti	Ontuu => kivun merkki pää vinossa => oire korvatulehduksesta, hammasviasta, kaularangan tai pään vammasta
Keho	Tunnustelu	Lihaksisto symmetrinen, nivelet taipuisat, koira ei aristele kosketusta	Poikkeamat, etenkin naaraiden nisäkudoksissa
Aktiivisuus	Käyttäytymisen havainnointi	Kiinnostunut	Huomioitava, että käyttäytyminen riippuu rodusta, yksilöstä ja iästä
Syöminen		Hyvä ruokahalu	Vaikeuksia nielemisessä, ruokahaluton
Ravitsemustila	Kuntoluokitusasteikko ja tunnustelu	Kuntoluokitus 4–5 (9 portaisessa luokituksessa)	Liika lihavuus ja laihuus ovat molemmat huono asia
Turkki	Silmämääräinen	Puhdas ja kiiltävä	Kulunut
Kynnet			Lohkeilevat, liian pitkät, katkenneet
Anturat ja varvasvälit	Tunnustelu		Haavaumat ja merkit liiallisesta nuolemisesta
Imusolmukkeet	Tunnustelu: kainalot, polvitaipheet, nivuset, kurkku	Imusolmukkeet eivät ole tunnusteltavissa	Turvotus voi olla merkki sairaudesta
Iho	Tarkastelu	Elastinen, niskanahkaan nostettu poimu tasoittuu 1–2 sekunnissa	Akuutti ihottuma (hotspot), haavat, arvet, punotus, ulkoloiset, räkän aiheuttamat oireet
Ruumiinlämpö	Mitataan peräsuolesta	38–39 astetta	
Pulssi	Reiden sisäpinnalta painamalla reisivaltimo reisiluuta vasten	60–160 krt /min	
Limakalvot	Tarkastelu, painaminen silmien limakalvot alaluomea venyttämällä	Vaaleanpunaiset, väri palautuu 3 sekunnissa	Vaaleat, kirkkaat tai sinervät
Silmät, sieraimet, korvat	Tarkastelu		Vuoto, eritteet, haavaumat, kutina, ei hengitä molemmilla sieraimilla
Suu	Tarkastelu		Haju, kuolaaminen, hammasviat
Hengitys	Mittaus, tunnustelu	10–30 krt / min, sekä maha että kylkiluut liikkuvat	Korostunut maha- tai kylkityyppinen hengitys voi olla merkki kivusta yskä, vinkuminen, muut epänormaalit äänet nopeutunut hengitys voi kielä nestehukasta
Sukupuoli- ja virtsaamiselimet, peräaukko	Tarkastelu		Vuoto, turvotus (myös kiimanmerkkejä), merkit ripulista tai virtsaamisongelmista (liimautuneet karvat)

Irti juoksuttaminen ennen ja jälkeen rasiuksen edistää lihasterveyttä.

Treenaus

Koirat tarvitsevat liikuntaa ympäri vuoden. Työkunto on syksyllä helpommin saavutettavissa, kun koiran kuntoa on ylläpidetty myös kesällä. Varsinainen treenaus aloitetaan hyvissä ajoin ennen matkailusesongin alkua, jotta koirat jaksavat sesongin aikana työskennellä. Mönkijä on turvallinen treenaamisen apuväline hyvän ohjattavuuden, nopeusmittarin, jarrujen ja valojen vuoksi. Treenaus aloitetaan lyhyillä matkoilla ja riittävällä lepotauoilla. Intensiivisempi treenaus aloitetaan useimmiten vasta lämpötilan laskettua riittävästi, kuten alle +10 asteen.

Kun valjakossa on koiria, joiden kunto on samalla tasolla, niiden työinto säilyy. Motivaation säilyttämiseksi koiralta ei tule säännöllisesti vaatia enemmän kuin mihin se pystyy. Treenausta kovennetaan niin, että seurataan milloin koirat lopettavat harjoittelun vielä vahvan oloisina. Kun treenataan soralla ja kovalla maalla, on hyvä tarkkailla koirien anturoiden terveyttä ja käyttää tarvittaessa tossuja. Treenaamisesta on myös hyvä pitää päiväkirjaa.

Lihashuolto ja palautuminen rasituksesta

Vaikka koira olisi halukas työskentelemään, tulee sen työmäärää ja kestäkykyä arvioida aina yksilöllisesti. Koiran lihasten kipeytymisen ja jumiutumisen huomaa, kun tarkkailee koiran liikkeitä valjakossa ja irti juoksutettaessa. Riittävä lepo ja palautuminen edistävät lihasten terveyttä. Hyvä koppi, vaatetus ja eristetyt kuljetusboksit siirtojen aikana varmistavat toimivan ja kivuttoman lihaksiston. Lihashuollossa suuri merkitys on hieronnalla, lisäravinteilla ja lähtöpaikan alusilla. Lisäksi on tärkeää ajoittaa oikein koiran tuominen valjakkoon, sillä koirat lämmittävät itse lihaksensa, kun ne innostuvat valjakoiden kokoamisesta. Jos liikkeelle ei päästä heti, lihakset ehtivät kylmetä.

Lämmönsäätely

On erittäin tärkeää tunnistaa, jos koira palelee tai on kuumissaan. Koiran normaali lämpötila on 38–39,0 astetta. Lämpö on yöllä alhaisempi kuin päivällä, sillä liikunta ja henkinen stressi nostavat päiväsaikaan lämpöä. Lämmönsäätelyyn vaikuttavat koiran ikä, turkki, väri, koko, kuntuoluokitus ja terveys.

Pennut, vanhat koirat ja sairaat koirat eivät kestä kylmyyttä kuten terve aikuinen koira. Korvat sekä vähakarvaiset alueet kuten vatsa, nisät ja kivekset ovat erityisen herkkiä paleltumaan.

Hypertermian eli ylikuumenemisen varhaisiin oireisiin kuuluu läähättäminen. Ylikuumeneva koira nostaa ajon aikana päätään ja avaa suunsa ammolleen jäähtyäkseen. Tämä pieni liike on ajajan osattava tunnistaa, sillä nopeasti reagoimalla koiran ehtii vielä jäähdyttää. Muita oireita ovat liiallinen syljeneritys, nopea syke, kirikkaanpunaiset ikenet, hoiperteleva kävely sekä oksentelu.

Terveydestä huolehtiminen

Koirat madotetaan 2–3 kertaa vuodessa. Ajoittaminen kannattaa suunnitella huolellisesti, sillä madotus voi vaikuttaa koirien vireyteen seuraavina viikkoina.

Jos on mahdollista, kilpailutoiminta voi olla hyvä ajoittaa matkailusesongin loppuun. Silloin mahdolliset tarttuvat taudit, kuten kennelyskä, eivät pilaa koko kautta. Koirien rokotusohjelma on hyvä suunnitella eläinlääkärin kanssa.

Koirien väliset tappelut

Koirien välisiä tappeluita tulee ennaltaehkäistä esimerkiksi huolellisella suunnittelulla ja tarharakenteilla. Kun koirien käyttäytymistä tarkkailee huolellisesti eri tilanteissa (esimerkiksi työssä, irti juoksutettaessa, ruokinnassa), niiden luonteeseen tutustuu paremmin. Jalostukseen tulisi valita vain hyväluonteisia koiria. Muut kuin jalostuksessa käytettävät koirat kastroidaan/sterilisoidaan.

Koirien kouluttaminen jo pienestä pitäen ehkäisee tappeluita. Virikkeellistäminen etenkin loma-aikaan edistää myös sovun säilymistä. Koirille tulee valita sopivat tarha- ja valjakkokaverit tai pitää niitä tarvittaessa yksin. Kun liikutaan koirien kanssa kennelalueella, on hyvä huomioida, ettei ketjukoirien kanssa synny mahdollisuutta tappeluun. Riski tappeluille kasvaa myös ruokintahetkellä ja safarille lähtiessä, kun koirat kuumuvat.

Tappelun pysäyttäminen

Tappeluun tulee puuttua heti, ettei tilanne riistäydy käsistä. Koirien huomio kiinnitetään muualle esimerkiksi äänellä tai vaikka heittämällä vettä riitapukareiden päälle. Koiraa tartutaan kiinni takajaloista tai vyötäröltä, jolloin puremisvaara ei ole niin suuri. Hoitajan tulee aina muistaa huolehtia omasta turvallisuudestaan.

Koirien liiketusvaunulla voidaan vähentää koirien välisiä kohtaamisia ja riitojen syntymistä siirryttäessä lähtöpaikalle.

4.3 Henkinen hyvinvointi

"Tylyys on paikallaan olevien koirien ongelma kenneleissä. Koko ajan samat reitit, samat ihmiset, samat paikat." (Rekikoirayrittäjä)

Lajinmukaisten käyttäytymistarpeiden toteuttaminen ja riittävät virikkeet ovat koiran henkisen hyvinvoinnin perusta. Heikentyneen henkisen hyvinvoinnin merkit ovat hyvin monimuotoisia. Koira voi olla esimerkiksi passiivinen, jolloin se nukkuu jatkuvasti, reagoi hitaasti ärsykkeisiin ja on ryhdiltään matala. Toisaalta koira voi olla myös yliaktiivinen, jolloin se haukkuu ja vinkuu. Stereotyyppioita, eli pakko-oireita, ovat esimerkiksi ravaaminen häkin tai ketjun laidalta toiselle tai ketjun ympyrässä, steppaaminen jalalta toiselle sekä hännän jahtaaminen.

Motivaatio

Työmotivaatio on erittäin tärkeä asia koiran henkisen hyvinvoinnin ja työn laadun kannalta. Motivaation ylläpitämisestä on huolehdittava yksilöllisesti, sillä koirat motivoituvat eri tavoin. Myös rodun valinnalla voi olla vaikutusta erityyppisten ohjelmapalveluiden toteuttamismotivaatioon. Työhönsä soveltuva vetokoira rakastaa työtään, eli vetämistä ja juoksemista, mutta silti hyvääkin motivaatiota täytyy muistaa ylläpitää. Menetetyn motivaation löytäminen uudestaan voi olla vaikeaa.

Motivaatiota ylläpidetään vaihtelevuudella, kuten esimerkiksi reittimuutoksilla, suunnan vaihdoilla, erilaisilla lenkeillä ja valjakkopaikkojen vaihtamisella. Esimerkiksi valjakon kärkikoirat on hyvä välillä vapauttaa vastuusta ja antaa niiden työskennellä myös muilla paikoilla. Liiallinen työ, stressi ja väsymys laskevat motivaatiota. Valjakoiden tulisi olla mahdollisimman tasaisia, jotta alempinkuntoiset koirat eivät joudu ponnistelemaan yli rajojensa eivätkä hyväkuntoiset koirat hidastelemaan.

Myös valjakon jarrun käyttö vaikuttaa motivaatiota alentavasti, minkä vuoksi valjakoihin tulee valita juuri niihin soveltuvat asiakkaat, kuten iäkkäät matkailijat rauhallisempiin valjakoihin. Lisäksi on suunniteltava asiakkaille sopivat ajoreitit ja niiden vaikeusaste sekä sijoitettava hitaat valjakot letkan viimeiseksi.

Jokainen koira tarvitsee yksilöllistä aikaa ihmisen kanssa sekä kontaktia lajitovereihin.

Sosiaaliset suhteet

Koira on laumaeläin, ja se tarvitsee onnellisena elämiseen sosiaalisia suhteita ihmisiin ja muihin koiriin. Häkin ryhmäkoko tulee suunnitella tarkkaan. Norjassa suosituksena on laittaa enintään neljä koira samaan häkkiin. Koirat tuntevan, ammattitaitoisen hoitajan on hyvä käyttää koirien tarkkailuun säännöllisesti aikaa. Tarkkailua on hyvä tehdä myös huomaamatta, esimerkiksi videomalla tai seuraamalla ikkunasta.

Sosiaalisesta stressistä kärsivät koirat vetäytyvät pois muiden koirien luota. Muita ominaispiirteitä ovat esimerkiksi sijoittuminen häkin perälle, matala asento, luimussa olevat korvat, alhaalla oleva häntä ja suupielten nuoleskelu.

Koirien sosiaalisten suhteiden tunteminen on erittäin tärkeää tarhakavereita valitessa.

Stressi

Rekikoirilla on tarhoilla stressiä useista syistä. Stressiä aiheuttaa esimerkiksi työntekijöiden vaihtuvuus, matkailijat, jatkuva hälinä sekä töihin lähteminen, joka usein kiihdyttää työntoisia koiria. Stressinsietokyky on hyvin yksilöllistä. Koirien stressiä voi vähentää esimerkiksi rauhoittamalla vapaapäivät, sijoittamalla stressiherkät koirat tarhan rauhalliseen paikkaan (mahdollisimman kauas safareiden lähtöpaikalta) sekä ohjeistamalla turistit käyttäytymään rauhallisesti. Myös safareiden aloittaminen ja vetämään lähteminen on hyvä järjestää vaivattomaksi ja helpoksi sekä koirille että ihmisille. Rauhalliset ja varmat työntekijät rauhoittavat omalla käytöksellään myös koiria, sillä koira havainnoi herkästi ihmisen mielentiloja ja ne ns. tarttuvat ihmisestä koiraan.

Valjakoiden muodostamisessa huomioidaan koirien väliset suhteet ja sopivat paikat valjakossa. Kun työparia ei tarvitse pelätä, koira voi työskennellä antautuksella.

4.4 Virikkeellistäminen

Norjan elintarviketurvallisuustiedekomitean mukaan koirille tulisi järjestää vapaata liikkumista vähintään kymmenen tuntia viikossa. Tunnit on hyvä kirjata muistioon, päiväkirjaan tai kalenteriin muiden aktiviteettien ohella. Muistiinpanot todentavat koirien hyvinvoinnin edistämiseksi tehtyjä toimenpiteitä. Virikkeellistämiskalenteriin voi merkitä kullekin koiraryhmälle omat ajat virikehetkiä varten.

Virikkeellistäminen aktivoi aivojen ja lihaksiston toimintaa ja ehkäisee ei-toivottuja sijaistointoja kuten jatkuvaa nukkumista, samaa kaavaa ravaamista, liiallista nuolemista ja hännän jahtausta sekä masentuneisuutta ja vetäytymistä, työmotivaation alenemista ja myös lihaskunnon heikkenemistä.

Pentujen virikkeellistäminen ja sosiaalistaminen kulkevat käsi kädessä. Myös aikuisten koirien kanssa vietetty aika virikkeellistää koiraa ja syventää eläimen ja hoitajan suhdetta.

Erilaisia virikkeellistämistapoja

Juoksutarhasta voi tehdä monipuolisen tekemällä sinne mäkiä ja kuoppia, tuomalla kiviä tai puunrunkoja. Vaihteleva maasto aktivoi koiran lihaksia ja aivoja. Juoksutarhan voi myös osastoida useampaan yhdessä tai erikseen käytettävään lohkoon.

Sulanmaankaudella koirat voivat vetää renkaallisia kärryjä tai vaikka potkupyöriä. Koirat voi myös valjastaa juoksuvyöhön ja lähteä yhdessä patikoimaan, tai pentulauman voi ottaa mukaan yhteiselle metsäkävelylle. Koiran aivoja voi aktivoida vierailemalla erilaisissa ympäristöissä. Myös agility-, toko-, pelastus- ja eläinavusteinen toiminta aktivoi koiria. Ei ole mitään, mitä rekikoirien kanssa ei voisi tehdä. Lelut eivät aina kestä kauan ehjänä, joten leikkiminen on hyvä tehdä valvotusti. Koirille voi tarjota myös puukapuloita tai oksia jyrstittäväksi.

On tärkeää huomioida, että virikkeeksi heitetty koirannappulat tai luut voivat aiheuttaa tappeluita tarhakaverien kesken, juoksutarhasta löydettyä tai ketjukoirien parissa liikuttaessa. Koska luut sulavat hitaasti, niitä ei ole hyvä antaa koirille sesonkiaikana usein.

Laajassa ja maastoltaan monipuolisessa, muunneltavassa juoksutarhassa koira voi käyttäytyä kuin koira: juosta, kaivaa, tutkia, haistella ja leikkiä.

Koirille voi myös rakentaa uimalammikon tai kahluualtaita tai asettaa vesisadettajan pyörimään kesähelteillä.

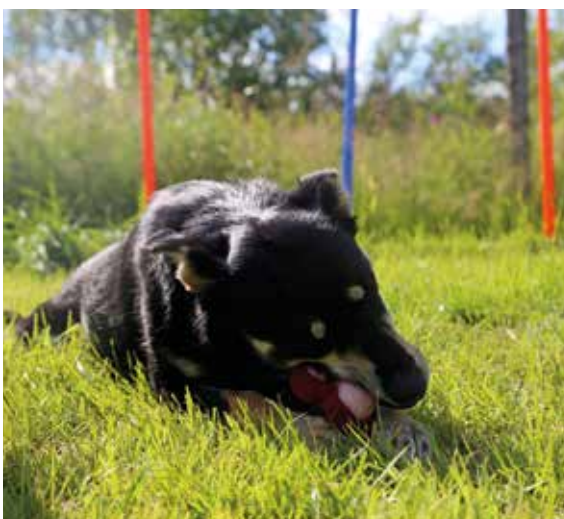
Nurmipohjaisessa juoksutarhassa kylvettävä laidunnurmi kestää kulutusta perinteistä kylvönurmikkoa paremmin. Juoksutarha on koirille hyväksi myös sesongin aikana: vapaana juokseminen toimii palauttavasti.

Lajitovereiden seura on tärkeä virike. Seuraa voi tarjota tarhakaveria vaihtamalla ja eri ikäisten koiraryhmien yhteisillä hetkillä.

Kesäohjelmopalvelut ja muu koirien kanssa vietetty aika on tärkeää sulanmaankauden virikettä.

Jotkut koirat leikkivät mielellään erilaisilla leluilla.

Tarha-alue on hyvä aidata kauttaaltaan karkaamisten, irtokoirien ja muiden eläinten tai asiattomien ihmisten varalta.

4.5 Pitopaikka

Koiratarhaa perustettaessa tulee kiinnittää huomiota maapohjan kuivana pysymiseen ja huolehtia tarvittaessa salaajituksesta. Koirien sijoittelussa tulee huomioida koirien yksilöllisyys. Jos koiran viihtyvyys vaarantuu, sen sijaintia pitää muuttaa. Osa koirista stressaantuu lähtöpaikan läheisyydessä, osa tolppaa kiertävässä ketjussa ja osa häkissä. Ihmisrakkaimmat koirat viihtyvät asiakkaiden lähellä.

Onnistunut tarhakaverivalinta edistää koiran hyvinvointia. Myös yksin tarhassa tai ketjussa pidettävät koirat tulisi sijoittaa niin, että ne näkevät muita koiria.

Kopin eristys ja jopa lämmitys on välttämätöntä silloin, kun kyseessä ei ole puhtaasti arktinen rotu kuten siperianhusky.

Kulkuaukon sijoittaminen etuseinän reunaan ehkäisee tuulen ja tuiskun sisäänpääsyä. Koppi ei saa olla liian iso eikä liian pieni, koiran on mahdolltava kääntymään kopissa.

Koppi on sijoitettava irti maasta, ettei kosteus ja kylmyys pääse sisälle.

Koirankoppi

Hyvä koppi säästää koirien energiaa, nopeuttaa palautumista, antaa säänsuojaa ja mahdollistaa koiralle oman rauhan. Koiralle tulee ehdottomasti tarjota mahdollisuus puhtaaseen ja kuivaan makuupaikkaan.

Erilaiset rotusekoitukset kuten alaskanhuskyt eivät ole kylmänkestävyydeltään puhtaasti arktisten rotujen veroisia, ja siksi niiden kopit tulee eristää. Koirien hoitajilta vaaditaan aikaa ja taitoa tunnistaa paleleva koira. Koiran paleleminen on merkki siitä, että hyvinvointiin ei ole panostettu ajoissa.

Kopissa tulee olla kuivikkeita ympäri vuoden. Tarpeeksi paksu kerros kuivikkeita (10–15 cm) varmistaa, että pinta pysyy kuivana, vaikka pohjakuivikkeet olisivat jäässä.

Tuulilevyt tuovat oviaukolle suojaa.

Eteinen parantaa kopin lämmittävyyttä.

Ruuveilla voi kohottaa kattoa kosteuden poistamiseksi kopista.

Kopin ja sen kulkuaukkojen reunojen raudoituksilla voidaan pidentää koppien käyttöikä.

Puraa ja hammppukuitua (kuvassa) pidetään parempana vaihtoehtona kuin hengitysongelmia aiheuttavia heinää ja olkea. Riittävän korkea kynnyks auttaa pitämään kuivikkeet kopissa. Kuivikkeet on vaihdettava riittävän usein.

Monet koirat viihtyvät kopin tasakatolla.

Tarhan rakenteet

Tarhan rakenteiden on oltava koirille turvalliset. Esimerkiksi hitsausten hapettumista tulisi tarkkailla, jotta havaitaan vaaralliset piikit. Rakenteiden soveltuvuus ja hyvinvointivaikutukset tulee arvioida yksilöllisesti, sillä esimerkiksi laudoitettu pohja voi kipeyttää joidenkin koirien lihaksia.

On tärkeää, että myös ryhmän ujoimmat koirat saavat osakseen ihmisen huomiota ja seuraa. Tarhakaverit valitaan siten, että ne viihtyvät yhdessä ja kaikki koirat pystyvät rentoutumaan. Tarhakaverit eivät luimistele tai alistu toisilleen.

Mush with PRIDEN (3. painos) mukaan suorakulmion muotoisessa tarhassa koirat käyttävät aikaansa liikkumiseen enemmän kuin neliön muotoisessa tarhassa.

Koirien häkit reunustavat tarha-alueen siten, että sen sisällä on mahdollista juoksuttaa koiria.

Riittävän tiheä verkko häkeissä ehkäisee tehokkaasti häkkien välisiä tappeluja ja rauhoittaa antamalla näkösuojaa. 5 x 5 cm väestösuojaverkko on kestävä ja jäykkää, eivätkä koirat saa venytettyä sitä isompisilmäisten tapaan.

Laudoitetut väliseinät tuovat lisää rauhaa ja tarjoavat myös suojaa auringolta ja tuiskulta.

Koira ei pääse kaivautumaan karkuun, kun verkkoseinä tai esimerkiksi vaneri on upotettu noin 50 cm maan sisään.

Tarhan pohja läpäisee vettä ja on helppo puhdistaa, kun pohjamateriaalina on soraa (vas.) ja pintamateriaalina raekooltaan tiiviimpää maa-ainesta.

Viirakangas estää tarhahiekan vajoamisen saveen ja veden nousun savimaasta tarhaan.

Tarhan pohjan laudoituksella voidaan hoidettuna lisätä tarhan hygieniaa ja estää kivien syömistä. Laudoitukseen jätetty kaivuupaikka tarjoaa koirille ajanvietettä ja viilennystä helteellä.

Suojaa voi tarjota myös katoksilla. Osittainenkin kate suojaa sateelta ja luo varjoa. Katteella voi myös estää kiipeileviä koiria karkaamasta.

Ovet toimivat myös talvella, kun kynnyksen korkeus on tarpeeksi korkea. Myös karkaamisen ehkäisemiseen tulee kiinnittää huomiota.

Ketjun kiertyminen tulee ehkäistä. Tarhan rutiineihin kuuluu tarkastaa ketjujen liikkuvuus ja lapioida lumet ketjutankojen ympäriltä.

Ketjupaikat

Lainsäädännön mukaisesti alle vuoden ikäistä koiraa ei saa sijoittaa ketjupaikalle. Yli vuoden ikäiselle koiralle ketjupaikka voi soveltua hyvin ja esimerkiksi opettaa, kuinka olla sotkeentumatta valjakossa. Lain mukaan ketjupaikoilla ei saa käyttää metallista eikä kuristavaa pantaa.

Koiran tilantarpeen tyydyttämiseksi pitkäikäisyyssuunnassa olevan juoksulangan täytyy olla vähintään 10 metriä pitkä ja sivusuuntiin liikkumavaraa tulee olla vähintään 2 metriä kummallekin puolelle. Tolpassa ketjun pituus tulee olla vähintään 3,6 metriä. Näin lainsäädännön edellyttämä 40 neliön tilantarve saadaan täytettyä.

Jos koirat ylettävät kosketuksiin toistensa kanssa, täytyy ehdottomasti varmistaa, että ketjut eivät pääse sotkeentumaan.

Tolpan korkeudella voidaan vaikuttaa siihen, levittääkö ketju ulosteita.

Myös ketjussa olevat koirat viihtyvät usein kopin katolla.

Työkoiralla saa näkyä muutama alin kylkiluu mutta ei lonkkia.

4.6 Ruokinta

Ruokinta vaihtelee koirien energiantarpeen mukaan. Energiatarpeeseen vaikuttaa ikä, rotu, koko, sukupuoli, aktiivisuus, vuodenaika ja sääolosuhteet, työn määrä ja laatu sekä tiineys tai imetys. Ruokinnan suunnittelua voidaan tehostaa laskentasovelluksen avulla.

Työkoira ei saa olla ylipainoinen eikä liian laiha, vaan vähärasvainen ja lihaksikas. Koiran kuntoluokka arvioidaan tunnustelemalla, jolloin kylkiluut, selkäranka ja lonkkaluut ovat tunnettavissa. Sivulta katsottuna vatsalinja vetäytyy ylöspäin, ja ylhäältä katsottuna kylkiluiden jälkeen tuleva vyötärö kapeenee. Koiran lihavuuskuntoa tulisi arvioida säännöllisesti vähintään 2–3 päivän välein.

Liian laihalla koiralla ei riitä energiaa maksimaaliseen työskentelyyn ja se palelee herkästi. Liian lihava koira taas ei jaksakaan työskennellä ja kärsii helteistä. Ympäri vuotinen sopiva kuntoluokka mahdollistaa syksyn treenien aloittamisen täysipainoisena, kun aikaa ei kulu koiran kuntouttamiseen.

Ruuan koostumus

Koiran perusruokavalio koostuu snackseistä, lihaliemestä ja koirankuivaruoasta eli "nappuloista".

Ruokintatekniikka

Pääsääntönä on, että nesteytys annetaan noin kaksi tuntia ennen töihin lähtöä ja ruoka suorituksen jälkeen. Usein koirat ruokitaan iltaisin, jolloin ne ovat jo tehneet työnsä ja saavat levätä tyytyväisinä.

Koirien ruokkiminen aina samassa järjestyksessä voi vähentää odotuksen aiheuttamaa stressiä, kun koirat tietävät saavansa ruokaa omalla vuorollaan. Myös päivittäisen ruokailun ajoittaminen suurin piirtein samaan aikaan vahvistaa rutiineja. Mahdolliset ruokinnassa tapahtuvat muutokset tehdään asteittain.

Jos koirat eivät ole kiinni, tulisi ruokakupit sijoitella niin, että jokainen saa syötyä osansa. Esimerkiksi kopeissa tai niiden takana olevat kupit estävät koiria näkemästä toisiaan mikä voi tuoda ruokarauhaa.

Kuppi voi olla hyvä sijoittaa kauemmas häkin reunasta, jossa häkkinaapuri saattaa häiritä jopa niin, että koira ei uskalla syödä ruokaansa ollenkaan.

Ruokinta-aukossa oleva kiinnitysmahdollisuus.

Ruokinta-aukkoja.

Ruokinnan ongelmat ja niiden ehkäisy

Ruokintaongelmien ehkäisemiseksi on tärkeää, että ruokkijat ovat tietoisia annettavan ravinnon ja määrän lisäksi koirien yksilöllisistä mieltymyksistä ja tavoista, tarpeista sekä mahdollisista poikkeavuuksista ruokailussa.

Ruokintaongelmien välttämiseksi on tärkeää löytää oikeat häkkikaverit. Myös asiakkaiden aiheuttamia ruokintaongelmia tulisi ennaltaehkäistä. Asiakkaita on hyvä ohjeistaa, että koirille ei saa antaa syötävää ilman lupaa. Etenkin sesongin aikaan, kun koirat työskentelevät paljon, ruokinta on hyvin tarkkaa. Koirat voivat myös olla allergisia jollekin ja sairastua tai niiden maha voi mennä sekaisin.

Työntekijät valvovat ruokarauhaa, jos koirien tiedetään varastelevan häkkikavereiltaan.

Milla Tuisku

Milla Tuisku

Milla Tuisku

Pennusta asti opetettuna koira oppii syömään reippaasti ja arvostamaan omaa ruokaansa. Esimerkki pentujen ruokintaopetukseen: aluksi pennut syövät yhteisestä kupista, kuppien määrää lisätään pikkuhiljaa siten, että lopuksi jokaisella pennulla on oma ruokakupinsa.

4.7 Nesteytys

Rekikoiran ruokinnassa nesteytys on erityisen tärkeää etenkin koiran työpäivinä. Koska työ on hyvin fyysistä, ruokaa ei saa antaa ennen työsuoritusta. Näin ehkäistään muun muassa vatsalaukun kiertymiä. Muutenkin koiran suoritus on tehokkaampi, kun se ei juokse täydellä vatsalla.

Jos koira kieltäytyy juomasta, se voi olla jo ensimmäinen merkki nestehukasta. Nestehukka pääsee syntymään, jos koira väsyneenä tai stressaantuneena ensin kieltäytyy syömästä ja juomasta. Mikäli lievää nestehukkaa ei saada korjattua, koiran janontunne heikkenee entisestään ja nestehukka pahenee. Ripulista tai stressistä kärsivä koira voi sairastua nestehukkaan, vaikka sillä olisi vettä vapaasti saatavilla.

Nestehukan oireiden tunnistaminen

Hyvin nesteytetyn koiran niskanahkaan kohotettu poimu tasoittuu 1–2 sekunnissa. Nipistystesti voi olla luotettavampi tehdä lapaan. Hyvin nesteytetyn koiran ikeniä painettaessa niihin ilmestyvä vaalea väri tasoittuu välittömästi. Nesteytys voidaan varmistaa veteen sekoitettavilla lihaliemillä ja vastaavilla makuaineilla. Virtsan väristä ja lumen syömisestä voi arvioida koiran nesteytyksen tilaa. Lisääntynyt hengitysnopeus voi olla oireena nestehukasta.

4.8 Lisääntyminen

Vieraskynä

Valjakkokoirien jalostus

Riitta Kempe, tutkija ja valjakkoajaja, Luonnonvarakeskus, Suomi

Jalostuksella voidaan parantaa vain perinnöllisiä ominaisuuksia. Jos ominaisuus ei ole perinnöllinen, sitä ei voi jalostaa paremmaksi. Valjakkoajajalla on siis oltava jonkinlainen käsitys tai kokemus valjakkokoirien perinnöllisistä, suotuisista ominaisuuksista, mutta myös ei-toivotuista, karsittavista perinnöllisistä ominaisuuksista. Se millainen on "paras" valjakkokoira, riippuu koiran tehtävästä ja ympäristöstä. Valjakkokoiria on valittu useita sukupolvia kahteen eri suuntaan, pitkiä matkoja juokseviin koiriin ja sprinttikoiriin, minkä seurauksena ne ovat geneettisesti erilaisia valjakkokoiratyyppejä.

Valjakkokoiran keskeisiä jalostettavia ominaisuuksia ovat nopeus ja kestävyys, koko, rakenne ja sen kestävyys, askelluksen ja ravin tehokkuus, turkin paksuus, lämmön- ja kylmänsietokyky, luonteen kovuus ja työmotivaatio, käyttäytyminen toisia koiria ja ihmisiä kohtaan, ruokahalu ja rehun hyväksikäyttökyky sekä terveys. Pitkään työ- tai kilpauraan pystyvä, terve, hyväluonteinen (sosiaalinen, rohkea, itsevarma, kohuullisen kova) ja helposti käsiteltävä valjakkokoira, jolla on erinomaiset tulokset suorituskykyyn liittyvistä

ominaisuuksista, on hyvä valinta jalostuskoiraksi. Käytännössä vain testattuja johtajakoiria käytetään jalostukseen, koska niiden merkitys valjakon suorituskykyyn on 70–80 %, ja niiden johtajina juoksevien jälkeläisten lukumäärä on lähes kolminkertainen verrattuna sellaisten valjakkokoirien jälkeläisiin, jotka eivät ole johtajakoiria (Conn 1991).

Koiriin, jotka ovat osoittaneet kykynsä huipputasolla siinä kilpailussa tai työtehtävässä, joka on tavoite, kiteytyvät todennäköisemmin ne ominaisuudet, joita tarvitaan kyseissä tehtävissä tai voittamisessa. Työmotivaatiota parannettaessa tavoitellaan koiraa, joka vetää koko ajan tasaisesti vetoliinujen löystymättä. Koira ei myöskään saa pysähdellä tai hakea taukoa oma-aloitteisesti eikä sillä saa olla työskentelyä häiritseviä sijaistoimintoja. Tasapainoinen rakenne ennaltaehkäisee rasitusvammojen syntyä ja tekee liikkeistä taloudelliset. Jos rekikoiran liikkeissä on epäpuhtautta, se väsyä muuta nopeammin. Virheelliset liikeradat tulevat parhaiten esiin ravissa. Rakenneominaisuuksilla on tyypillisesti melko korkeat periytymisasteet, joten huonorakenteista koiraa ei kannata käyttää jalostukseen. Toisaalta pienistä rakennevirheistä pääsee helposti eroon korjaavan parituksen avulla. Korjaavan parituksen idea on etsiä kumppani, jolla kyseinen ominaisuus on selvästi parempi.

Koiran kestävyys on hyvä, jos se juoksee koko työpäivän tai kilpailumatkan hyvin. Jalostukseen käytettävien safarikoirien olisi hyvä pystyä juoksemaan noin 200 km:n matkoja. Kilpailutuloksista runsas voittojen määrä kertoo valjakkourheilun sopivasta luonteesta ja suuri sijoittumisprosentti kuvastaa koiran tasaisuutta ja kilpailuvarmuutta. Tulosten puuttuminenkin on tärkeä tulos, joka usein sulkee koiran pois jalostuskäytöstä. Koiran oman tuloksen lisäksi tulee huomioida sen vanhempien ja sisarusten tulokset. Niidenkin tulisi olla keskitasoa parempia, mieluiten huipputasolla saavutettuja tuloksia.

Jalostukseen ei tulisi käyttää koiria, joilla on perinnöllinen sairaus tai mikä tahansa ei-toivottava ominaisuus. Valjakkokoirilla esiintyviä karsittavia sairauksia ovat mm. epilepsia, autoimmuunitaudit, kilpirauhasen tai munuaisten sairaudet ja silmänsairaudet kuten PRA. PRA ja AHE (alaskan husky encephalopathy) kantajat voidaan karsia geenitesteillä. Kurkunpään halvaus (laryngeal paralysis, "wheezers") kulkee tiettyjen sinisilmäisten koirien suvuissa, minkä vuoksi kahta sinisilmäistä koiraa ei suositella paritettavaksi keskenään. Selkäsairauksista spondyloosi ja välimuotoinen lanne-ristinikama (LTV) ovat yleistyneet viime vuosina useissa roduissa, joten luuston kuvaaminen on suositeltavaa jalostuskoiran terveyden varmistamiseksi. Muita jalostuksesta hylkäviä, ei-toivottuja ominaisuuksia ovat aggressiivisuus toisia koiria tai ihmisiä kohtaan, arkuus ja taipumus ylikuumentumiseen, koska ongelman taustalla on perinnöllinen alttius.

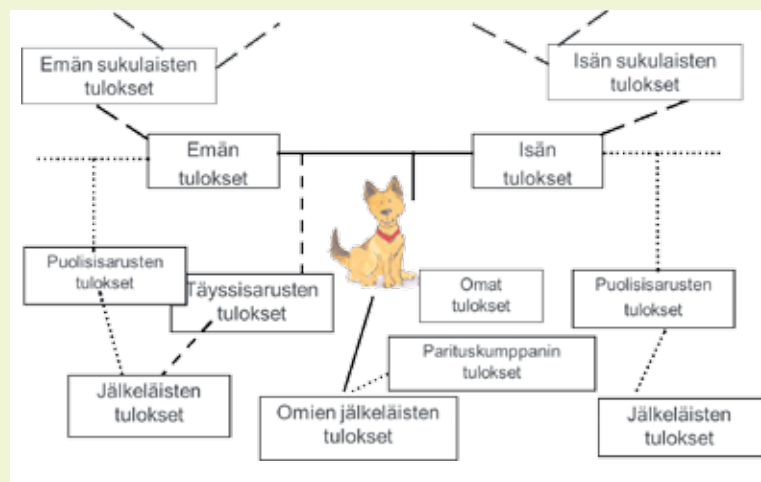
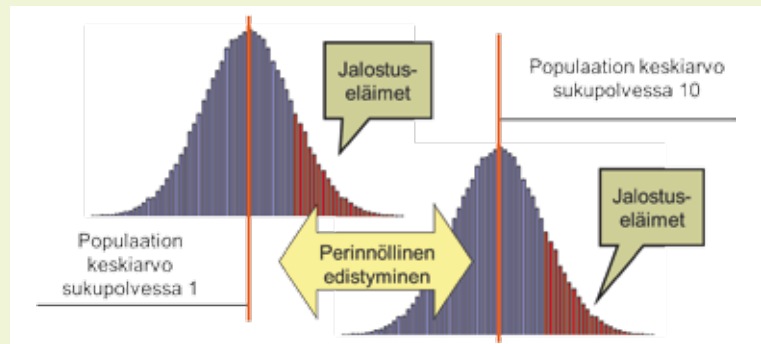

Vinkkejä jalostuseläinten valintaan

- Aseta selkeät jalostustavoitteet
- Älä anna tunteiden hallita jalostuspäätöksiäsi
- Tunne jalostettavat ominaisuudet
- Valitse koirat pitkään huipulla menestyneistä kenneleistä
- Valitse koiria, jotka ovat juosseet huipputasolla kilpailua, jotka haluat voittaa (tai vastaavia kilpailuja)
- Valitse johtajakoiria johtajakoirien tuottamiseen
- Valitse testattuja koiria mieluummin kuin testaamattomia sisaruksia tai sukulaisia
- Valitse koiria, joilla on paljon menestyneitä täyssisaria tai lähisukulaisia
- Erinomaiset jälkeläisnäytöt omaava jalostuskoira on varma valinta

Jalostus on koko kennelin tai populaation perinnöllisen tason parantamista suorituskyykyyn, terveyteen ja luonteeseen liittyvien ominaisuuden suhteen. Tavoitteena on, että seuraava sukupolvi on vanhempiaan parempi. Tavoite saavutetaan käyttämällä jalostukseen vain keskittämällä jalostukseen vain keskitäsoa parempia koiria seuraavan sukupolven vanhempina.

Sukulaisista saatavat tiedot ovat sitä luotettavampia, mitä läheisempi sukulaisuussuhde on. Kuvassa on koiran jalostusarvostelun kannalta tärkeimmät sukulaiset, joiden tietoihin kannattaa perehtyä. Mitä kauemmas sukutaulussa mennään, sitä suuremmaksi epävarmuus sukutaulunarvostelussa kasvaa.

Lähteet:

Conn, J.S. 1991. Analysis of pedigree information on the open class North American Sled Dog race, 1980-1991. Highland Kennel PO Box 127, Ester, AK 99725.

Huson, H.J., Parker, H.G., Runstadler, J. & Ostrander, E. A. 2010. A genetic dissection of breed composition and performance enhancement in the Alaskan sled dog. BMC Genetics 11: 71.

Erilaiset häkkikoodit auttavat tunnistamaan kiimassa olevat nartut.

Ei-toivottujen pentueiden ehkäisy

Lappilaisten kunnaneläinlääkärien mukaan ei-toivottujen raskauksien keskeyttäminen ja pentueiden poisto ovat rekikoitarhoilla yksi suurimmista eläinlääkäripalvelujen ostotarpeesta. Se on epäeettistä ja aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia.

Vahinkopentueiden syntymistä voidaan ehkäistä suunnitelmallisuudella, toimivilla rakenteilla ja koirien kastroinneilla/steriloinneilla. Esikiiman oireita tulisi tarkkailla ja tunnistaa ajoissa. Uroksen seura houkuttaa narttua ilmaisemaan kiiman merkkejä voimakkaammin: urokset ja toiset nartut alkavat haistella takapäätä ja virtsaa. Narttu muuttuu aggressiivisemmaksi ja se merkkeilee ja virtsaa normaalia useammin.

Koirat, joita ei käytetä jalostukseen tulisi kastroida/steriloida systemaattisesti. Pitkällä tähtäimellä tämä on kannattava investointi koiraan. Toimenpide rauhoittaa koira, vähentää tappeluita, helpottaa työskentelyä ja on varmin tapa ehkäistä ei-toivotut pentueet.

Leikkaamattomien tarhakavereiden on hyvä olla samaa sukupuolta, ja urokset ja nartut voi olla hyvä sijoittaa eri puolille tarhaa. Juoksussa olevat nartut tulisi pitää häkeissä, joista ei pääse karkaamaan. Valjakoiden muodotuksessa tulee tuntea ja tunnistaa koirat sekä tietää koiran sen hetkinen tilanne toimia työssä.

Pennutus

Penikoivaa narttua tarkkaillaan ja seurataan häiritsemättä. Pennuille ja pennutukseen varataan rauhallinen ja turvallinen paikka. Talvella koppiin pennutettaessa kopin tulee olla eristetty. Kesällä on tärkeää tarjota riittävä suoja rakkää eli verta imeviä hyönteisiä vastaan. Lisäksi tarvitaan riittävästi tilaa, reilusti kuivikkeita ja avattava katto tai muu vastaava huoltoa varten. Emoa ei tulisi pitää ketjussa, joka saattaa kiertyä pennun ympärille. Tarvittaessa nurkkia voi pyöristää kopin seinustoille nousevalla pohjallisella ehkäisemään pentujen jäämistä emon selän taakse. Lisäksi tulee huolehtia pentujen pääsystä ulkoa takaisin suojaan.

Räkkä heikentää hyvinvointia ja etenkin pentuja tulee suojata sitä vastaan. Räkän sietokyky on yksilöllistä ja tarvittaessa myös aikuisia koiria tulisi siirtää sisätiloihin suojaan pahimpana aikana.

Muut koirat voivat olla pennuille suoranainen uhka. Etenkin häkin alaosan verkon pitää olla riittävän tiheää, jotta pennut eivät jää kiinni tai naapurihäkissä oleva koira ei pääse vahingoittamaan pentuja. Pentutarhat on hyvä pitää erillään aikuisten tarhoista.

Pentuja on hyvä käsitellä heti syntymästä lähtien. 3–16 viikon ikäisenä on tärkein aika sosiaalistaa pentua ja luoda siihen luottavainen suhde. Pentuja tulisi käsitellä myös yksittäin, ei vain laumana. Pennut tarvitsevat paljon uusia kokemuksia ja ihmisen seuraa, mutta niiden toistuva herättäminen unesta asiakkaita varten vaatii harkintaa. Pennuille tarjotaan leluja ja virikkeitä, turvallista pureskeltavaa ja ajanvietettä. Pentuja ei tulisi vieroittaa ennen kahdeksan viikon ikää.

Luiska varmistaa, että pennut pääsevät halutessaan koppiin suojaan.

Huoltorakennuksessa oleva pennutukseen tarkoitettu tila on lämmin ja kuiva, ja pentujen tarkkailu on helppoa.

Moottoroitu hyönteiskeräin räkän torjuntaan.

Pentujen kasvaessa emo arvostaa koppiä, jonka katolla saa hetken omaa rauhaa.

Asiakkaita nähdessään pennut tottuvat ihmisiin ja sosiaalistuvat. Parhaimmillaan seurustelu tuo molemminpuolista iloa.

4.9 Käsittely

Eläimen hoitajan ohjaaminen

Jokaisella koiratarhalla on oma tyyliensä ja tapansa tehdä työt ja toimia koirien kanssa. Jokainen koiratarhalle tuleva työntekijä tarvitseekin perehdytyksen "talon tavoille". Eri tarhoilta voi saada uusia ideoita ja ajatuksia omaan toimintaan.

Yrittäjä ja pitkäaikainen työntekijä tunnistavat ja tuntevat koirat, muistavat niiden paikat ja ruokamäärät sekä kullekin sopivat valjaat, mutta hahmottavat myös kokonaisuuden ja huomaavat hetkessä, jos jotain on vialla. Tällaisen "koirasilmän" kehittyminen ei tapahdu hetkessä.

Perehdytyksen on hyvä tapahtua käytännössä työskennellen, mutta myös kirjalliset ohjeistukset ja taustamateriaali ovat osa hyvää perehdytystä. Esimerkiksi koirien ruokintaohjeet sekä kartta ja kuvat/nimet koirien paikoista tarhalla ovat hyviä keinoja helpottaa uusien työntekijöiden työskentelyä ja oppimista.

Erilaiset merkinnät auttavat työntekijää toimimaan tarhalla. Nimien lisäksi esimerkiksi värineliöillä voi ilmaista kiimassa olevat tai ruoka-aikaan vahdittavat koirat, ruokamäärät tai mahdolliset poikkeavuudet ruokinnassa, kastroimattomat urokset tai valjaiden purijat.

On tärkeää suunnitella oppaiden tavoitettavuus, kommunikointi ja liikkuminen. Radiopuhelimet sekä reaaliaikaista paikkatietoa välittävät sovellukset kertovat esimerkiksi, onko valjakko lähestymässä tarhaa tai mikä on sen tarkka sijainti onnettomuuden sattuessa.

Koirien hoitajalla on ehdottomasti isoin rooli koiran päivittäisen hyvinvoinnin kannalta. Siksi kannattaa panostaa työntekijän perehdyttämiseen, opettamiseen ja työkokemukseen sekä työvälineisiin.

Vieraskynä

Eläinlääkäriin UKK – eli usein kysytyt kysymykset

Terhi Ritvanen, valvontaeläinlääkäri, Rovaniemi, Suomi

Mitä tehdään, jos koira menettää tajuntansa valjakossa tai reki ajaa koiran yli?

Pysähdy, ota koira pois valjakosta ja tutki se huolellisesti. Jos koiran limakalvot ovat vaaleat, hengitys on pinnallista, eläin on kivulias tai se ei reagoi ympäristöön, koira voi olla shokissa tai sillä voi olla sisäinen verenvuoto. Ota yhteys eläinlääkäriin.

Mitä tehdään, jos koiran luut murtuvat onnettomuudessa?

Estä ensimmäisenä lisävauriot suojaamalla murtuma-alue. Jos koiralla on avomurtuma, suojaa se likaantumiselta. Muuten murtuma suojataan murtuma-alue tukemalla, etteivät luiden terävät päät aiheuta avomurtumaa. Ota yhteys eläinlääkäriin.

Mitä tehdään, jos koira yökkäilee mutta ei saa oksennettua?

Kyseessä voi olla hengenvaarallinen, pikaista hoitoa vaativa mahalaukun kiertymä. Ota yhteys eläinlääkäriin.

Mitkä käsikauppalääkkeet soveltuvat koiralle?

Haavan puhdistukseen soveltuu ärsyttämätön paikallisantiseptilium (esim. Betadine tai keittosuolaneste 0,9%NaCl). Korvahuuhteet korvan puhdistukseen, silloin kun korva erittää lievää eritettä, mutta koiralla ei ole kipua aiheuttavaa tulehdusta.

Rähmiviin silmiin eli ärtyneisiin sidekalvoihin soveltuu keittosuolanesteliuos (0.9% NaCl), jota laitetaan vähintään kaksi kertaa päivässä. Silmä puhdistetaan aina ennen silmätippojen/voiteen antoa.

Ripulin hoitoon käytetään suolistoa rauhoittavia valmisteita (esim. Atapek, Canicur) ja nestehukkaan juomaveteen lisättävää elektrolyyttijauhetta.

Miten hoidetaan haavat ja pienet ilotulehdukset?

Iho-ongelmien hoito aloitetaan häiritsevien karvojen pois ajamisella. Jos haavassa on vierasesine, se poistetaan. Ärtynyt alue huuhdellaan puhtaaksi suihkulla ja puhdistetaan haavahuuhteella (esim. Betadine tai muu ärsyttämätön paikallisantiseptilium). Ärtyneen alueen annetaan kuivua, sille levitetään parantavaa haavavoidetta (esim. Vetramil) ja päälle laitetaan steriili haavasidos. Tarvittaessa koiralle laitetaan kauluri tai suojapaita estämään nuolemista.

Miten hoidetaan lievä korvatulehdus?

Jos korvassa ei ole kipua aiheuttavaa tulehdusta, korva voidaan hoitaa puhdistamalla se säännöllisesti korvahuuhteella ja kuivaamalla vanulla.

Miten hoidetaan ripuli?

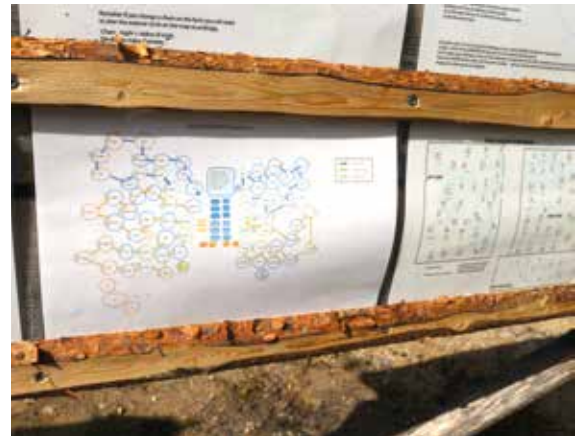
Ripuloiva koira siirretään omaan tarhaansa, mieluiten lämmitettyyn koppiin, että se ei tartuta muita. Ruokavaliota kevennetään, ja koiralle annetaan kerralla vain vähän ravintopitoista nestettä (esim. riisin keitinvesi) ja riisiä, useasti päivän aikana. Nesteen tarve on n. ½ dl/koiran painokilo. Nestetasapainoa seurataan nostamalla ihon poimua ja tarkkailemalla sen palautumista – normaalitilassa iho palautuu heti. Jos koira ei suostu juomaan, nestettä voi laittaa koiran suuhun pienellä ruiskulla. Juomavettä pidetään koko ajan tarjolla. Nesteeseen voi lisätä apteekista saatavaa elektrolyyttijauhetta korjaamaan suolatasapainoa. Lisäksi käytetään suolistoa rauhoittavia valmisteita (esim. Atapek, Canicur). Seuraavana päivänä riisin mukaan voi lisätä kevyttä proteiinia kuten raejuustoa tai keitettyä kanaa, pienissä erissä ja useita kertoja päivässä. Normaaliin ruokavalioon palataan vähitellen n. 3 päivän kuluessa.

Nyrkkisääntö eläinten hoitamisessa

Hoito on oikea, kun jokainen päivä on edellistä parempi. Jos paranemista ei tapahdu, hoitoa on muutettava ja tarvittaessa eläin on vietävä eläinlääkäriin.

Koirien tunnistamista, valjastusta ja valjakkopaikkaa kuvaavat ohjeistukset auttavat työntekijöitä ja tekevät koirien hyvinvoinnista huolehtimisen näkyväksi asiakkaille.

Ohjeistukset koirien hoitojärjestykseen ja sijaintiin tarhalla auttavat työntekijöitä.

Pyykkipojat ovat helposti siirrettävä tapa osoittaa koirien sijaintia tarhakartalla.

Tarhojen merkitseminen koirien nimillä ja syntymä-ajoilla auttaa uusia työntekijöitä.

Siirrettävät nimikyltit seuraavat koiran mukana.

Nimet ja sukupuoli määrittävät värit pannoissa ovat suuri apu työntekijöille.

Moottorikelkalla mukana kulkeva opas on niin koirille kuin ihmisillekin turvallisuustekijä.

4.10 Työskentely

Moottorikelkalla voi liikkua safarilla nopeasti avustamassa valjakoita, kuljettaa ihmisiä ja eläimiä, tarkkaila reitin viimehetken kuntoa ja hätistää reitillä seikkailevia poroja ennen koirien saapumista.

Ilmojen lämmitessä tai kovassa pakkasessa työskenneltäessä koirien hyvinvoinnin toteutumista tulee tarkkailla erityisellä huolellisuudella. Koirien valinta turkin laadun perusteella, koirien suojaaminen vaateuksella ja ajonopeuksien pudottaminen mahdollistavat koirien työskentelyä myös ääriolosuhteissa.

Yöpyminen safarilla ja lepo

Aikuinen koira nukkuu noin 10 tuntia vuorokaudessa. Koirilla olisi hyvä olla kopit myös tilapäisissä yöpymispaikoissa. Rodun ja yksilön valinnalla voidaan vaikuttaa kylmänsietoon. Myös ikä, turkki ja ruumiinkunto vaikuttavat kylmänsietoon. Koirien pääseminen lumikieppiin ja oljet makuualustana säästävät energiaa ja tukevat hyvinvointia. Rakennettu lumimuuri suojaa etenkin tuulelta. Myös takeilla voidaan pitää koiria lämpimänä ja auttaa palautumisessa.

Tarhan selkeä päivärytmi varmistaa koirille riittävän levon saannin.

Reitit

Lähtöpaikat tulee suunnitella turvallisiksi, esimerkiksi ylämäkeen tai pitkälle suoralle. Kun alkumatka on tasainen ja helppo, asiakkaat saavat hyvän tuntuman ajamiseen. Isoissa alamäissä kasvaa riski asiakkaiden aiheuttamaan koirien yliajoon. Reiteillä oleva ylimääräinen lumi ja jarru-urat tulisi poistaa varmistaen, että lunta on riittävästi jarruttamiseen.

Asiakas ja eläin

Asiakkaille tulee aina antaa ajo-ohjeet valjakolla ajamiseen. Ajo-opetus tulisi antaa paikassa, jossa asiakkaiden huomio kiinnittyy opetukseen. Ajo-opetuksen antajalla tulee olla varmuutta, vastuuntuntoa ja kielitaitoa varmistaen opetuksen seuraaminen. Ohjeistajan oma motivaatio ja kerrontatapa vaikuttavat asian omaksumiseen. Taustatietojen kertominen siitä, miksi toimitaan tietyllä tavalla, tuo asiakkaalle ymmärrystä ja motivaatiota noudattaen ohjeistusta. Asiakkaita on hyvä valmistella kohtaamaan koirien alkuinnostus ja äänekkäys, jotka voivat yllättää asiakkaan ja aiheuttaa tarpeetonta viivyttelyä ja koirien kuumumisen riskin. Kokeneen oppaan on turvallisinta hoitaa ohitustilanteet.

Asiakkaille on hyvä kertoa jo ajo-opetuksen aikana, että safarille voi olla tarpeen lähteä viivyttelämättä, jotta koirat eivät turhaudu, ja että koirat rauhoittuvat liikkeelle päästyään.

Asiakkaiden esitietojen kerääminen ennen safaria

Koiravaljakot voi suunnitella hyvissä ajoin ennen safaria, kun kysytään asiakkailta esitiedot kuten ikä, paino tai aiempi kokemus joko puhelimesta varausta tehdessä tai nettilomakkeella. Myös matka-/safari-toimistojen kanssa on hyvä sopia ennakkotietojen keräyskäytännöstä.

Vaikka esitietoja hyödynnetään valjakoiden koostamisessa, varsinaiset lopulliset päätökset asiakkaiden ajokyvystä ja kyytiläisten määrästä voidaan tehdä vasta asiakkaiden saavuttua. Esimerkiksi lapsi/aiakuinen -luokittelussa lapseksi ilmoitettu saattaa olla kooltaan ja taidoiltaan jo hyvinkin kuskiksi soveltuva, kun taas iäkäs asiakas voi olla parempi ajon sijaan istuttaa rekeen nauttimaan safarista.

Eläkeläiskoirat tekevät myös tärkeää PR-työtä seurustelemalla asiakkaiden kanssa ja viestimällä osaltaan yrityksen arvoista ja pitkäaikaisten työntekijöiden kunnioittamisesta.

4.11 Työuran jälkeen

Eläköityminen

Koira tarvitsee huomiota ja tekemistä, vaikka se ei enää olisikaan työkäytössä. Vanheneva koira tarvitsee erityishuomiota hoidossaan. Se voi paella nuorempia koiria helpommin ja kärsiä enemmän helteistä. Vanhenevan koiran työmäärää tulee keventää. Vanhat koirat myös tasapainottavat laumaa ja niillä voi olla tärkeä tehtävä nuorempien koirien opettajana valjakossa.

Adoptio

Rekikoirat, jotka eivät sovellu matkailuyrittäjän käyttöön eläköitymisen tai jonkin muun syyn vuoksi, voivat tietyin edellytyksin elää hyvän loppuelämän koti- tai harrastuskoirina.

Muistilista koiran luovuttajalle

- Älä luovuta koiraa kenellekään hetken mielijohteesta tai säälistä.
Koiraa tulee ottaa ja antaa harkiten.
- Arvioi huolellisesti soveltuuko yksilö luovutukseen.
- Valitse uusi perhe yksilöllisesti koiran tarpeiden mukaan.
Esimerkiksi useat koirat tarvitsevat viihtyäkseen lajitovereiden seuraa.
- Ole rehellinen koiran hankintaa harkitseville. Työkoira voi olla haastava lemmikki.
Se ei välttämättä ole oppinut sisäsiistiksi tai käyttäytymään hihnassa.
Se voi olla hyvin itsenäinen ja lähteä vaeltelemaan.
- Varmista, että uudet omistajat tarjoavat koiralle hyvän hoidon.
- Varmista, että uudet omistajat ymmärtävät koiran aktiivisuuden ja edellytykset sen tyydyttämiseksi.
- Valmistele koiraa luovutukseen. Kouluta sitä ja anna sen asua kodissasi.
- Varmista, että siitokseen soveltumatonta koiraa ei käytetä suvunjatkamiseen.
- Luovuta koira ensin koeajalle ja takaa palautusmahdollisuus.
- Pidä yhteyttä uusiin omistajiin ja auta heitä tarvittaessa.
- Koira tulisi pitää kytkettynä ainakin ensimmäinen kuukausi uuteen kotiin tutustumiseksi.
- Varsinainen sopeutuminen uuteen kotiin vie aikaa noin vuoden.
Vasta sitten koiran todellinen luonne, suhtautuminen ja tavat alkavat näkyä ja vakiintua.

Rekikoiran lopettaminen

Vastuullisen jalostustoiminnan kenneleissä koirien normaalipoistuma on noin 10 % populaatiosta. Lopettaminen ei ole keino hillitä suvunjatkamista. Koiran lopettaa eläinlääkäri tai riittävän kokemuksen omaava henkilö, eli käytännössä henkilö, jolla on asean hallussapitolupa ja riittävästi kokemusta koiran fysiologiasta ja käsittelystä. Eläimen lopettavan henkilön on varmistettava, että eläin on kuollut ennen kuin sen hävittämiseen tai muihin toimenpiteisiin ryhdytään.

Eläimen kärsimystä ei koskaan tule pitkittää. Mush with PRIDE:n (3.painos) mukaan loukkaantuneen, sairaan tai vanhuuden heikentämän koiran kohdalla voi lopetus päätöstä pohtia seuraavien kysymysten avulla:

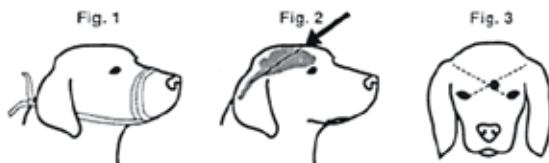
- Onko eläinlääkärin hoitoa saatavilla?
- Onko tarvittavaan eläinlääkärin hoitoon varaa?
- Kuinka todennäköisesti ongelma tai hoidontarve uusiutuu?
- Onko koiralla kipuja? Kuinka tehokkaasti kipua voidaan hillitä?
- Pystyykö koira syömään ja sulattamaan riittävästi ruokaa pysyäkseen ravittuna?
- Pystyykö koira liikkumaan riittävästi?
- Pystyykö koira hengittämään vaikeuksitta?
- Onko koiralla vielä elämäniloa?

(Mush with pride 2009, 35)

Kun odotetaan hautaamista tai tuhkausta, pakastin on hyvä säilytysvaihtoehto. Kuollut koira täytyy ehdottomasti säilyttää siten, että muut eläimet eivät pääse siihen käsiksi eivätkä ulkopuoliset pääse sitä edes vahingossa näkemään.

Koira haudataan maanomistajan luvalla vähintään metrin syvyyteen. Hautaamisessa ei käytetä muovisäkkejä tai muita maatumattomia materiaaleja. Hauta on peitettävä heti. Hautaamisesta ei saa aiheutua vaaraa ympäristölle. Siksi hautaamista ei suoriteta pohjavesialueilla tai vedenottamoiden suoja-alueilla. Kaivoihin ja vesistöihin viettäviin rinteisiin tulee olla 250 m etäisyys. Hautoja on hyvä varata valmiiksi ennen maan jäätymistä. Näin mahdollisesti talven aikana menehtyneet koirat voidaan haudata roudankin aikaan.

Dogs

Koira lopetetaan nopeasti ja kivuttomasti ampumalla aivoihin. Lopetus tulee järjestää siten, että siitä ei ole häiriötä muille eläimille.

(Sled dog code of practice 2012, 51)

Lue lisää:

Suomen Eläinsuojeluyhdistysten liitto 2015. Hyvinvoiva koira.

Saatavilla www.sey.fi/images/Julkaisut/sey_hyvinvoiva_koira_verkkoon02.pdf.

Kinnunen, L. Valjakkovarusteet. Saatavilla www.siperianhusky.net/varusteet.html.

Lähteet:

British Columbia Ministry of Agriculture 2012. Sled Dog Code of Practice. Saatavilla www.gov.bc.ca/agri/download/sled_dog_code_of_practice.pdf.

Elintarviketurvallisuusvirasto Evira 2016. Lemmikkieläimet. Saatavilla www.evira.fi/elaimet/elainsuojelu-ja-elainten-pito/kuolleet-elaimet/lemmikkielaimet/.

Eläinsuojeluasetus 396/1996.

Eläinsuojelulaki 247/1996.

Eläinten hyvinvointikeskus 2017. Kesy koira eroaa sudesta. Saatavilla www.elaintieto.fi/koira/.

Eläinten hyvinvointikeskus 2017. Koira on joustava sopeutuja. Saatavilla www.elaintieto.fi/koira-luonnossa/.

Kempe, R. 2017. Rekikoirien hyvinvointiin vaikuttavat riskitekijät-luento. Rekikoirapäivän bussiseminaari. 25.8.2017 Rovaniemi-Kittilä.

Kempe, R. Urheilukoiran ruokinta-luennon diat. Ruokintatekniikka.

Mush With P.R.I.D.E – Sled Dog Care Guidelines 2009 (3rd Edition). Saatavilla www.mushwithpride.org/Guidelines/PDFs/3rd%20Edition%20guidelines,%20edited1.pdf.

Norwegian Scientific Committee for Food Safety (VKM) 2017. Risk of negative effects on the welfare of dogs associated with being housed outdoors or used for sled dog racing. Saatavilla vkm.no/download/18.d44969415d027c43cf65a54/1499859177714/a41df51d57.pdf.

Sirkkola, H. & Tauriainen S. 2009. Eläinten lääkintä ja hoito –käsikirja eläinten hoitajille. Helsinki: Opetushallitus.

Suomalainen Siperianhusky-seura 2013. Siperianhusky – Valjakkoelämää. Helsinki: Suomalainen Siperianhusky-seura.

Suomen Valjakkourheilijoiden liitto ry. 2009. Valjakkourheilussa käytettäviä koirarotuja. Saatavilla www.vul.fi/wanhat-sivut/valjakkorotuja.htm.

Telkänranta, H. 2015. Hyvinvoiva koira. Suomen eläinsuojeluyhdistysten liitto. Saatavilla www.sey.fi/images/Julkaisut/sey_hyvinvoiva_koira_verkkoon02.pdf.

Valtioneuvoston asetus koirien, kissojen ja muiden pienikokoisten seura- ja harrastuseläinten suojelusta 8.7.2010/674.

Poron verisarvet.

PORON HYVINVOINTI

Veikko Maijala, Lapin AMK

5.1 Lajityypillinen käyttäytyminen

Peurojen sukuun kuuluva poro on lähinnä tunturipeuraa (*Rangifer tarandus tarandus*), johon on hie-
man sekoittunut myös metsäpeuraa (*Rangifer tarandus fennicus*). Poronhoito on alkanut Suomessa jo
1400-luvun lopulla, mutta poro on muuttunut vain vähän villistä kantamuodosta. Porolle on edelleen
tärkeää selviytyä luonnossa, ja poromiehet kiinnittävät tähän huomiota, kun valitsevat poroja jatka-
maan sukua. Suurin ero poron ja tunturipeuran välillä on poron kesyyntyminen, joka on ollut välttä-
mätöntä porojen paimentamisen ja käsittelyn helpottamiseksi. Luonnossa poro vaihtaa laidunpaikkaa
vuodenaikojen ja sääolosuhteiden mukaan, ja laidunalue voi olla jopa tuhansia neliökilometrejä. Poron
luonnollinen ravinto koostuu yli 350 ravintokasvista, joista noin 100 ovat tärkeimpiä.

Poron laidunalueet ovat laajoja

Kesällä poron aineenvaihdunta on moninkertainen talveen verrattuna, mikä asettaa vaatimuksia laitumien suhteen. Laitumelta tulee löytyä helposti sulavia, energia- ja valkuaispitoisia kasveja. Kesällä poro suosii myös sellaisia kasveja, joissa on korkea kivennäis- ja hivenainepitoisuus. Poro luokitellaan väli-tyypin märehtijäksi. Sen tapa laiduntaa eroaa ravinnonottotavaltaan karkearehujen käyttäjistä, kuten lampaasta ja naudasta. Porolle eivät kelpaa ruuaksi karkeammat ja heikommin sulavat ravintokasvit ja niiden osat.

Kesän jälkeen ravintokasvien määrä vähenee ja myös poron aineenvaihdunta hidastuu. Talvella poron kasvu pysähtyy ja ravintoaineita tarvitaan lähinnä ylläpitoon. Liiallinen valkuaisen saanti talvella on porolle haitallista.

Poron erityispiirteitä

Porolla on useita erityispiirteitä, jotka on hyvä tietää huolehdittaessa poron hyvinvoinnista. Poron turkki pitää poron lämpimänä kovillakin pakkasilla. Vanha talvikarva irtoaa kesällä suurina tukkoina ja uusi talviturkki alkaa kasvaa elokuussa. Porolla ei ole hikirauhasia ja lämpimät kesäpäivät voivat siksi aiheuttaa stressiä.

Porolla on erityisen hyvä hajuaisti. Se pystyy haistamaan paksun lumen alta parhaimman, eniten ravintoa sisältävän kohteen.

Poro on sopeutunut lumisiin olosuhteisiin. Se pystyy kävelemään hyvin pehmeän lumen päällä levittämällä lapiomaiset kyntensä. Kun poro liikkuu, sen koparoiden nivelistä kuuluu pakkasella naksuva ääni, joka syntyy koparan luista. Koparoiden nakse kertoo lähellä oleville lajitovereille naapurien liikkumisesta. Ääni toimii myös muille varoituksena, jos poro liikkuu nopeasti ja levottomasti.

Ultraviolettisäteilyn aistimisen ansiosta poron näkökyky on parempi kuin muilla eläimillä, mikä helpottaa selviytymistä ankarissa arktisissa olosuhteissa. Esimerkiksi porojen tärkeimmän talviravinnon eli jäkälien solukot sekä suden turkin solut imevät UV-säteilyä. Taivaalta tulevan sekä lumesta ja jäästä heijastuvan ultraviolettisäteilyn sitoutuminen ravintoon ja kartettaviin petoihin auttaa poroja havaitsemaan hyvät ja pahat kohteet taustastaan. Näkyvää valoa lyhyemmän aallonpituuden säteilyn näkemisestä on etua myös liikuttaessa talvisessa maastossa. Erilaiset lumi- ja jäälaadut heijastavat ultraviolettisäteilyä eri tavoin, ja näiden erojen havaitseminen osoittaa poroille parhaat reitit lumella liikkumiseen.

Vaadin ja hirvas kasvattavat molemmat vuosittain uusiutuvat täyteissarvet. Kasvu- eli verisarvivaihe kestää 3–4 kuukautta. Verisarven rustossa on muista rustoista poiketen runsas verisuonitus ja hermotus, minkä vuoksi se on kipu- ja tapaturmaherkkä. Tämä rajoittaa porojen käsittely- ja kuljetusmahdollisuuksia verisarvivaiheessa alkukesästä aina elo-syyskuun vaiheille, ja vasoilla sekä kuohituilla hirvailla eli härillä vielä myöhemminkin. Jotta matkailuporot tottuvat autokuljetuksiin, niitä kuljetetaan

riittävästi ja rauhallisesti verisarviajan ulkopuolella. Näitä siirtoihin tottuneita yksilöitä voidaan tarvittaessa kuljettaa turvallisesti muun muassa matkailusesongin jälkeen kesälaitumille.

Aikuiset hirvaat pudottavat sarvensa syksyllä kiima-ajan eli rykimän päätyttyä. Nuoret hirvaat pudottavat sarvensa keskitalvella. Härillä sarvet voivat pysyä alkukevääseen asti. Vaatimet pudottavat sarvet keväällä vasottuaan.

5.2 Fyysinen hyvinvointi

Kunnon ylläpito ja treenaus

Alkukaudesta, kesäloman jälkeen poron kuntoa voi palautella taluttaen ja kevyesti työskennellen. Sesongin edetessä työmäärää kasvatetaan pikkuhiljaa, kun poron lihaskunto on palautunut. Poro tarvitsee myös välillä vapaapäiviä, jotta se ehtii palautua työstä ja levätä. Poron tulisi käydä safareilla säännöllisesti, jotta sen lihaskunto säilyisi hyvänä koko sesongin ajan.

Lihasten huolto

Poron itsenäinen liikunta ylläpitää poron lihaskuntaa ja liikkuvuutta, ja se toimii myös palauttavana liikuntana safarien jälkeen ja vapaapäivinä.

Kun aitaus on riittävän tilava, poroilla on mahdollisuus liikkua oman mielensä mukaan. Tolppapaikoilla pidettävillä poroilla itsenäinen liikunta ei ole mahdollista, joten niitä olisi hyvä liikuttaa muutenkin kuin työkäytössä. Näin edistetään poron lihaskuntaa ja eläimen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Jos poro on päivän tolppapaikalla, sen voi esimerkiksi löysätä yöksi aitaan.

Kesällä poro pudottaa talvikarvan.

Poroa talutetaan ennen sesongin alkua.

Aidassa vapaasti liikkuva poro.

Terve poro on tarkkaavainen, varuillaan, tietoinen ympäristöstään ja sen käytös on aktiivista. Poron silmät ovat kirkaat ja puhtaat. Talviturkki on tuuhea. Poro liikkuu normaalisti eikä heitä esimerkiksi kävellessään jalkaa sivulle. Terveellä porolla uloste ja virtsa ovat lajityypillisiä. Poron terveyttä seurataan päivittäin.

Kun sairas ja puolikuntoinen poro saa toipua täysin ennen töiden aloitusta, ehkäistään lisävammojen syntyminen ja poro pystyy työskentelemään maksimaalisesti. Toipuminen ja hoito toteutetaan poron kunnon mukaan, lepoa ja tarvittavaa hoitoa antaen. Tarvittaessa pyydetään eläinlääkäri katsomaan poroa. Sairaana poron eristäminen voi olla tarpeen, jos joko sen tai muiden porojen hyvinvointi vaarantuu. Sairasloman jälkeen vähittäinen töihin paluu mahdollistaa muun muassa poron lihasten totuttamisen takaisin työn aiheuttamaan rasitukseen.

Poro sairaskarsinassa toipumassa.

Eläintaudit

Porotilamatkailuun osallistuvista asiakkaista suurin osa on ulkomaalaisia. Matkailijoita saapuu maista, joissa esiintyy vaarallisia ja helposti leviäviä eläintauteja. Poromatkailussa tuleekin kiinnittää huomiota, etteivät taudit leviä poroihin. Jos poromatkailutilalla on myös muita kuin matkailukäytössä olevia poroja, niitä suositellaan pidettäväksi riittävän etäällä toisistaan. Näin voidaan tehokkaammin estää mahdollisen taudin leviäminen muihin poroihin. Sairasta poroa ei saa päästää luontoon muiden porojen mukaan laiduntamaan ennen kuin varmistetaan sairauden aiheuttaja.

Tautien leviämistä voidaan ehkäistä niin, että asiakkaat käyttävät esimerkiksi safarifirmojen vaatteita ja jalkineita porojen pitopaikkojen läheisyydessä. Myös asiakkaiden turhan liikkumisen rajoittaminen porojen pitoalueella vähentää mahdollisten tautien leviämiskä.

Monella poromatkailuyrityksen työntekijällä on myös omaa porokarjaa. Heidän osaltaan tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, ettei mahdollisia tauteja siirretä tilalta toiselle varusteiden mukana.

Yksi tarttuvien tautien leviämiskeinoina on rehu. Poromatkailutiloilla käytetään pääasiassa itse tuotettuja, kerättyjä ja kaupallisilta toimijoilta ostettuja rehuja. Näiden rehujen syöttö poroille ei aiheuta

Asiakkaat safarifirman vaatteissa.

normaaliolosuhteissa tarttuvien eläintautien riskiä. Riski muodostuu, jos matkailija antaa omia herkku-palojaan porolle.

Tavanomaisessa poronhoidossa loislääkintä annetaan kerran vuodessa, useimmiten syksyllä. Matkailuporot ovat suljetuissa aitauksissa, joissa ympäristön loispaine on suurempi, minkä vuoksi voi olla tarpeen antaa loislääkintä useammin kuin kerran vuodessa.

Poron kastraatio

Saaliseläimenä poro ei näytä selviä kivun tuntemuksia. Matkailuporot kastroidaan 2–4-vuoden ikäisinä. Jos porolle ei anneta kivunlievitystä ennen toimenpidettä, toimenpide on kivulias.

Ajoporona käytettävien härkien sarviin voi poron vanhetessa kasvaa tyvestä ylimääräisiä haaroja, joiden poisto vaatii eläinlääkärin toimenpiteitä.

Vieraskynä

Matkailuporojen kastraatio

Marja Nuorgam, kunnaneläinlääkäri, Inari, Suomi

Kuohitut porot ovat matkailuporoina leppoisampia ja helpompia käsitellä. Niiden tarkoitus ei ole antaa turistille samanlaista kyytiä kuin suksimiehille Inarinjärven jäällä kuninkuuskisoissa. Myös vammat vähenevät, kun härkien testosteronitasot ovat tasaisen alhaalla. Jos hirvaat saisivat pitää pallinsa, olisi ajokkailta varsinkin syksyisin paljon sairaslomia tappeluissa saatujen silmävammojen ja haavojen seurauksena. Härät säilyttävät myös kuntonsa ympäri vuoden, toisin kuin rykimän jälkeiset hirvaat, jotka voivat mennä hyvinkin kevyeen kuntoon menettäen työkykynsä pitkäksi aikaa.

Kuohitseminen tapahtuu yleensä urakkana (urosporo toisella vuodella) tai sitä vanhempana. Rykimäaikaan sukuelinten verenkierto on huomattavasti runsaampaa, ja sen takia on syytä odottaa, että rykimä on ohi syksyllä. Käytännössä sopiva ajankohta kannattaa valita toisaalta säiden mukaan, toisaalta niin, että porolle voidaan antaa kahden viikon sairasloma kastraation jälkeen.

Matkailupalvelujen kuluttajat ovat yhä enemmän kiinnostuneita käyttämiinsä palveluihin liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Matkailussa on hyvä toimia läpinäkyvällä tavalla niin, että asiakkaan kysyessä eettisistä asioista matkailuporojen hyvinvointiin liittyen, toimijan ei tarvitse yrittää peitellä toimintatapojaan.

Kivekset ovat erittäin hyvin hermotettu ruumiinosa, mistä johtuen kastraatio on lähtökohtaisesti kivulias toimenpide. Eläinsuojeluasetuksen mukaan poron kastrointi on sallittua Burdizzon-pihdeillä siihen pätevän henkilön suorittamana.

Yleensä eläinlääkäri kutsutaan paikan päälle kuohitsemista varten, käyntiinhan voidaan liittää myös esimerkiksi vuosittaiset loislääkitykset. Eläinlääkärillä on käytössään rauhoitus- ja nukutusaineet, puudutteet ja kipulääkkeet, jotta toimenpide saadaan tehtyä humanilla tavalla. Muuten itse kastraatio on sama myös eläinlääkärin suorittamana, kivesten verisuonituksen katkaisu Burdizzoilla. Ennen ja jälkeen nukutuksen on hyvä rajoittaa porojen ruokintaa (tästä sovitaan eläinlääkärin kanssa), ja valmistautua toimenpiteen jälkeen pitämään porot erillään täydelliseen heräämiseen asti. Kovilla pakkasilla ei ole järkevää nukuttaa poroja. Tulehduskipulääkkeissä on käytössä pitempi- ja lyhyempivaikutteisia, ja tarvittaessa voidaan jättää tuleville päiville lisää lääkitystä kivun lievitykseen.

Poro on saaliseläimenä hyvä peittämään kipua. Se alistuu ja sinnittelee lähes äänettömänä tämänkin toimenpiteen, vaikkei kivunpoistoa olisi käytössä. Ainoastaan silmät punoittavat. Tämä on lajityypillinen käyttäytymismalli, alistuminen ja lamaantuminen pakon edessä. Porolla on kuitenkin tuolla alueella aivan sama hermotus kuin muillakin lajeilla. Matkailuporot ovat arvokkaita, pitkäaikaisia työkuoppaneita matkailuyrittäjälle: kohdeltakoon niitä sen mukaisesti kaikissa vaiheissa.

5.3 Henkinen hyvinvointi

Motivaatio

Hyvän työmotivaation takaamiseksi porot täytyy tuntea yksilöllisesti. Poron koulutusvaiheessa on myös tärkeä tietää, mikä poroa motivoi. Osa poroista kulkee mieluummin pitkää safaria rauhallisesti kävellen, toiset taas juoksevat mieluummin lyhyttä rinkiä, ja lopuille vaihtelu on hyvästä. Kun tekeminen on porolle mielekästä, se on mielekkäämpää myös hoitajalle.

Porot yhtä aikaa lepäämässä.

Porot yhtä aikaa syömässä.

Sosiaaliset suhteet

Laumaeläimenä porot viettävät paljon aikaa yhdessä liikkuen, laiduntaen ja leväten. Kun matkailuporot pidetään tolpan sijaan tarhassa, niille mahdollistetaan sosiaalinen kanssakäymisen lajitovereiden kanssa. Kaikki porot eivät kuitenkaan tule toimeen toistensa kanssa, ja siksi on hyvä olla useampi tarha, joihin poroja voidaan ryhmitellä.

Stressi

Stressi heikentää poron hyvinvointia ja se voi johtaa poron sairastumiseen. Stressiä voidaan kuitenkin välttää ja vähentää monin eri keinoin. Koulutuksessa kannattaa käyttää positiivisia menetelmiä. Porojen seurassa toimitaan ja liikutaan rauhallisesti. Asiakkaat ohjeistetaan toimimaan oikein. Porolle luodaan olosuhteet, joissa se voi toteuttaa luontaista käyttäytymistä. Lisäksi varmistetaan riittävän ja laadukkaan ravinnon ja veden saanti, sopiva työn ja levon sopiva suhde ja riittävä tila liikkumiseen.

5.4 Virikkeellistäminen

Kaikki se mitä porot tekevät luonnossa vapaana laiduntaessaan, on porojen luontaista käyttäytymistä. Siihen kuuluu ravinnon etsintä, kaivaminen, syöminen, märehtiminen, sarvien kelominen, lajitovereiden näkeminen, haistaminen ja koskeminen. Näiden toimintojen mahdollistaminen myös talvikaudella, jolloin matkailuporot ovat rajoitetummassa olosuhteissa kuin kesälaidunnuksen aikaan, on tärkeää poron hyvinvoinnille. Samalla ne toimivat porojen virikkeellistämisenä.

Porojen pitopaikan on hyvä olla maastoltaan monipuolinen ja siellä tulisi kasvaa puita. Porojen on tärkeää päästä lajitovereidensa seuraan. Kuitupitoista rehua on hyvä olla tarjolla koko ajan märehtimisen mahdollistamiseksi. Talvella porolla kuluu suurin osa ajasta ravinnon etsintään ja märehtimiseen, ja on tavallista järjestää matkailuporoille heinää tai säilörehua. Myös lehdeksien riipimisessä kuluu hyvin aikaa. Porojen kaivukäyttäytymistä voidaan tukea esimerkiksi laittamalla aitaan iso reikäpallo, jonka sisällä on jäkälää. Kukin yrittäjä voi miettiä, millainen virikkeellistäminen toimii omilla poroilla parhaiten.

Aitaan on tehty "lisäpensaita" sarvien kelomapuiksi.

Kivennäistä nuolukivinä ja esikuivattua säilörehua on saatavilla koko ajan.

Poro käyttää suurimman osan ajastaan ravinnon etsintään.

Matkailuporo laiduntamassa kesällä isossa aitauksessa.

5.5 Pitopaikka

Poron laiduntaja

Luonnossa poro hyödyntää laajoja alueita, kun se etsii hyvin sulavia ravintokasveja. Kesällä laidunkäyttäytymistä ohjaa myös räkkä. Silloin poro joutuu hakeutumaan alueille, missä hyönteiskiusa on pienempi, kuten esimerkiksi avosoille tai viileisiin korpiin. Poro pyrkii myös välttämään alueita, joilla on laiduntamista häiritseviä tekijöitä kuten petoja, suuria ihmismääriä, kaivosalueita tai liikenneväyliä.

Poron koulutetaan matkailuporoksi pitkäjänteisellä työllä. Matkailuporot ovat ihmisen hoidosta riippuvaisempia kuin tavanomaiset porot. Tavanomaiset porot ovat hoidosta riippuvaisia noin 3–4 kuukautta vuodesta, jos ne ovat talven aitaruokinnassa. Matkailuporot taas ovat täysin riippuvaisia ihmisen hoidosta noin 6 kuukautta talvella. Tämän jälkeen osa matkailuporoista on luonnonlaitumilla ja osa laajoissa aitauksissa, joissa ne pääsevät laiduntamaan. Matkailuporojen pitopaikka tulee suunnitella huolella, jotta porojen luontaista käyttäytymistä tuetaan mahdollisimman hyvin.

Poron talvinen pitopaikka

Ryhmäaidan on hyvä olla tarpeeksi tilava, jotta poroilla on tilaa väistää arvojärjestyksessä ylempänä olevia yksilöitä ja jotta kaikilla on tilaa syödä. Ruokintatavan ja -paikan tulisi olla sellainen, että talven edetessä porot eivät joudu syömään rehujaan ulosteiden tahriman lumen päältä.

Kun aidan koko on alle kaksi aaria poroa kohden, aita käy pieneksi talven edetessä ja juomakelpoinen lumi tallaantuu käyttökeltottomaksi. Aidassa tulee olla vapaasti vettä tai lunta kaikille poroille. Myös työvuoroaan odottavilla poroilla tulee olla saatavilla lunta tai vettä. Pitkien pakkasjaksojen aikana lumi tallaantuu, ja tällöin poroille joudutaan viemään suuria lumimääriä juomavedeksi.

Matkailuporoilla roikkuu yleensä perässä köysi, joka voi tarttua kiinni pusikoihin. Aita tuleekin siivota riittävän usein syömättä jääneistä rehuista (heinä, säilörehu, lehtikerput), jotta köysi pysyy vapaana eikä tartu mihinkään.

Aitautusten tulee olla poroille turvallisia. Siellä ei saa olla syviä kuoppia eikä maassa pystyssä olevia teräviä oksia. Aitojen tulisi olla sellaiset, ettei poro tartu niihin kiinni eikä se loukkaa itseään. Aitaukseen ei rakenneta teräviä ja ahtaita kulmia, sillä niihin porot voivat pakkaantua eivätkä ne pysty väistämään toisiaan. Väliaitojen tulisi olla puisia, jotta porot eivät takerru verkkoon selvitellessään välejä aidan läpi.

Aidassa tulisi olla puita, jotta porot voivat tarvittaessa keloja sarviaan. Puut antavat poroille myös säänsuojaa.

Käytettävissä tulisi olla mieluiten erilliskarsinoita tai vähintään tolppia tai puita, jotta poroja voi tarvittaessa eristää esimerkiksi sairastapauksissa yksilöllistä hoitoa varten.

Poromatkailutilalla on hyvä olla useita aitarakennelmia eri tarkoituksiin. Porot odottavat valjastusta.

Poro tolppapaikalla

Ei ole suositeltavaa pitää poroa kiinni tolpassa tai puussa yhtäjaksoisesti pitkiä aikoja. Kun poroa pidetään kiinni, se ei pääse harjoittamaan omatoimista liikuntaa ja lajityypillistä käyttäytymistä.

Jos poroa kuitenkin pidetään kiinni, on varmistettava, ettei poro voi satuttaa itseään tolppaan ja ettei se pysty sotkemaan köyttään muiden tolppien ympäri. Köyden tulisi olla tarpeeksi pitkä, jotta poro voi kunnolla jaloitella. Poro tarvitsee myös kiinni ollessaan vapaasti vettä tai lunta. Jos tolppapaikkaa ei voi vaihtaa, vettä tai lunta siirretään poron saataville muualta.

Kiinnipitopaikan tulisi sijaita niin, etteivät mahdollisesti vapaana liikkuvat porot pääse ahdistelemaan kiinni pidettävää poroa. Vielä koulutusvaiheessa olevat porot voivat olla arkoja yhtäkkisille liikkeille tai äänille, jotka laukaisevat pakoreaktion. Tällaiset porot sijoitetaan rauhalliseen paikkaan, jo valmiiden matkailuporojen lähelle. Vanhemmilla poroilla on rauhoittava vaikutus nuorempiin poroihin. Asiakkaiden ei tulisi päästä lähelle tolpassa pidettäviä poroja.

Poron kiinnostaa myös kesällä matkailijaa. Tällöin osa matkailuporoista laiduntaa poromatkailutilalla.

Aidatulla kesälaitumella on saatavilla puhdasta vettä.

Räkkäsuoja vähentää kesäistä hyönteiskiusaa.

Poron kesäinen pitopaikka

Täysin luonnonlaitumella oleva matkailuporo pärjää hyvin ilman mitään ihmisen apua. Sillä on paliskunnasta riippuen tuhansien neliökilometrien alueet käytettävissään. Kesäaitauksessa matkailuporon hoidon tarve ja intensiivisyys riippuvat aidan koosta ja laitumen laadusta. Suurissa aitauksissa poro pääsee laiduntamaan luonnonmukaisemmin ja valitsemaan parhaat ravintokasvit ruuakseen. Kesällä ravintoaineiden tarve on moninkertainen talveen nähden, minkä vuoksi suurissakin aitauksissa joudutaan varmistamaan energian ja valkuaisaineiden saanti lisärehulla. Vaihteleva maasto, avonaisesta maastosta tiheikköihin, vähentää räkän aiheuttamaa kiusaa, kunhan poro pystyy vapaasti valitsemaan laidunalueensa.

Kun pitopaikka on pienempi, poron hyvinvoinnin varmistaminen vaatii enemmän toimenpiteitä. Porolle annetaan riittävästi ja hygieenisesti ravintoarvoltaan sopivaa ja hyvälaatuista rehua. Puhdasta vettä on jatkuvasti saatavilla. Pitopaikassa on räkkäsuoja, joka suojaa myös helteeltä. Pahimpana räkkäaikana sääskikarkotteet antavat poroille suojaa. Petoeläimiin, irtokoiriin ja asiattomiin kulkijoihin varaudutaan.

Ruokintapaikat ja -laitteet puhdistetaan ja desinfioidaan kalkitsemalla, mikä vähentää maassa olevaa tautipainetta. Ruokintapaikkaa vaihdetaan vuosittain, jos se on mahdollista.

Hoitotoimenpiteille on varattu käsittelyaita, johon poro voidaan siirtää turvallisesti. Porolla on hyvä olla panta kaulassa, jotta kiinni otettaessa verisarviin ei tarvitse koskea.

5.6 Ruokinta talvella

Talviruokinnassa tyydytetään porojen ravinnonsaannin ylläpitotarve. Normaalikuntoisen poron osalta tavoitteena on, että se ei liho eikä laihtu. Matkailuporoilla energiaa kuluu myös työntekoon. Matkailuporojen energiatarvetta ei ole tutkittu, ja siksi kirjallisuudesta ei löydy ohjeistusta matkailuporojen ruokintatarpeista. Poromatkailuyrittäjät soveltavat matkailuporojen ruokintaan talvella aitaruokinnassa olevien porojen ruokintaohjeita.

Myös matkailuporon talvisen ruokinnan perustana on lehtevä karkearehu (heinä tai säilörehu), energialisä (viljapohjaiset täysrehut) sekä kivennäis- ja hivenainelisät. Tyypillisesti matkailuporolle annetaan myös jäkälää ja lehdeksiä (lehtikerppuja). Myös lumen tai veden saanti tulee varmistaa. Ruokinta tulee järjestää niin, että kaikilla poroilla on tasapuolisesti saatavilla hyvälaatuista rehua. Kaikki ruokintamuutokset tulee tehdä vähitellen, jotta pötsin mikrobisto ehtii tottua uuteen rehuun.

Poron rehunsyönnin ja työnteon rytmittäminen vaatii suunnittelua, jotta poron märehtiminen ei häiriinny. Luonnossa poron syömisykli on 2–4 tuntia. Matkailuporo tulisi ruokkia noin pari tuntia ennen töiden alkua. Tänä aikana poro ehtii märehtiä jo suurimman osan rehusta. Karkearehu, kuten kuivaheinä ja säilörehu, vaativat pitemmän märehtimisajan. Rekeä vetävä poro ei kuitenkaan pysty märehtimään normaalisti. Ei ole tiedossa, mitä vaikutuksia pitkäaikaisella märehtimisen estymisellä on, mutta todennäköisesti sillä on negatiivisia vaikutuksia rehunsulatukseen ja poron hyvinvointiin.

Jäkälä sulaa nopeasti ja sitä ei tarvitse märehtiä juurikaan. Se soveltuukin hyvin rehuksi, jota annetaan ennen töitä ja tauoilla. Suurin osa päivän rehumäärästä on hyvä antaa työpäivän päätteeksi. Näin porolla on ilta ja yö aikaa syödä ja märehtiä.

Aina kun poroja ruokitaan, on hyvä seurata niiden käyttäytymistä. Porojen kuntoa seurataan yksilöllisesti. Jos joku poro ei tule muiden mukana syömään, täytyy selvittää syy. Jos poro näyttää laihtuvan, on hyvä siirtää se yksilölliseen ruokintaan ja mahdollisesti vähentää työmäärää.

Poroille voi tulla myös ripulia, jonka syytä ei aina tiedetä. Useimmiten ripuli saadaan hoidettua muuttamalla poron ruokintaa: vähennetään täysrehua ja lisätään karkearehua ja jäkälää. Porolle voidaan antaa myös pötsin toimintaa tasapainottavaa kaupallista tuotetta.

5.7 Koulutus

Koulutettavat porot valitaan pääasiassa paliskunnissa laiduntavista poroista jo niiden ensimmäisenä ikävuotena. Koulutus kestää 2–4 vuotta. Kun yrittäjät ovat poromiehiä, heillä on runsaasti tietoa ja kokemusta porojen käyttäytymisestä luonnossa. Yrittäjä tarkkailee vassoja ja arvioi niiden soveltuvuutta rekiporoiksi. Poromatkailuyrittäjät suosivat rohkeita vassoja, jotka ovat muun muassa isokokoisia, perusolemukseltaan rauhallisia ja uteliaita.

Koulutukseen kuuluu lukuisia eri vaiheita. Oppilasporon täytyy luottaa ihmiseen, kesyyntyä ja sallia kosketus. Koskemisen jälkeen poro totutetaan pätsien laittamiseen ja vähitellen se opetetaan talumaan – eli kulkemaan ihmisen perässä niin, että köysi ei kiristy. Ennen kuin porolle laitetaan valjaat, se totutetaan kädellä

koskettelemalla painon tuntuun hartiaseudulla. Vasta tämän jälkeen kokeillaan, miten poro reagoi valjaisiin. Kun poro on tottunut valjaisiin, voidaan sille laittaa jotain kevyttä vedettävää. Kun poro ei enää arkaile takana olevaa taakkaa, voidaan siirtyä reen vetämiseen. Alussa poron edessä tulee olla vielä taluttaja, sillä poro voi arkailla reessä istuvaa ihmistä. Kun poro osaa vetää rekeä omatoimisesti, aloitetaan seuraava vaativa oppimisvaihe eli raidossa kulkeminen.

Raidossa kulkeminen voidaan aloittaa sillä, että raitoon tuodaan ensimmäisenä keulaporoksi vanhempi, hyvähermoinen ja jo kauan raidossa toiminut poro (Petteri). Seuraavana raitoon tuodaan kolmannelle paikalle myös raidossa jo hyvin kulkemaan oppinut poro (Urho). Toiseen paikkaan, keskelle, tuodaan raidossa kulkemista vasta opetteleva poro (Kisälli). Petterin ja Urhon levollinen käyttäytyminen rauhoittaa Kisällin, jolle on myös laitettu maahan jäkälää palkkioksi. Liikkeelle lähteminen on uutta Kisällille, minkä vuoksi se ei kenties halua liikkua. Kisällin mieli kuitenkin muuttuu, kun Petterin reessä istuva ohjastaja tarjoaa Kisällille jäkälää. Näin saadaan myös Kisällin reki liikkeelle, ja uusi oppimisvaihe mestariksi on alkanut miellyttävästi. Mestariksi oppiminen vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä.

Poroerotuksesta matkailuporo viedään poromatkailutilalle valmistautumaan sesonkiin.

Poro oppimassa raidon vetoon.

Matkailuporojen rekisteröintitilaisuudessa porolle laitetaan korvaan muovinen "piltta" osoittamaan sen olevan opetettu ja matkailukäytössä oleva ajoporo.

"Sitten kun se on tottunut kävelemään pikkuhiljaa siellä raidossa niin, että se on jo rento ja kävelee ja kattelee ympärilleen, niin sitten me alamme kouluttaa sitä kiertämään puita. Nytpä ei autetakaan. Se reki saa kolahtaa puuhun, niin se poro säpsähtää ja pikkuhiljaa se oppii, että hetkinen, että nuo kannattaa kiertää." (Poroyrittäjä)

Keväällä matkailusesongin jälkeen on hyvä aika kouluttaa nuoria poroja, urakkoja (poro toisella vuodella). Tällöin poro totutetaan valjaisiin. Jos poro edistyy hyvin, voidaan kokeilla myös tyhjän reen vetämistä. Useimmiten reen vetoharjoitukset aloitetaan vuorsona (poro kolmannella vuodella). Tällöin osa poroista voi jo osallistua helpoimpiin työtehtäviin.

Kun poro alkaa olla valmis matkailuporo, se voidaan keväällä tuoda Porotilamatkailu ry:n järjestämään matkailupororekisteröintitilaisuuteen.

Treenaaminen ennen sesonkia

Marraskuussa, ennen matkailusesongin alkua, matkailuporoja talutetaan ja totutetaan tauon jälkeen vetämään rekeä. Poroja totutetaan kulkemaan myös raidossa

5.8 Työskentely

Safarit ja ringit

Poromatkailuyrityksissä poroajelut ovat tyypillisesti lyhyitä, noin 200–400 metriä pitkiä rinkejä, ja asiakas saa itse ohjastaa poroa. Safarit ovat pidempiä, kestäen puolesta tunnista kolmeen tuntiin, joskus jopa koko päivän. Safareilla porot kulkevat usein raidossa, johon voi kuulua muutamasta porosta vajaan kymmenen poroon. Raidossa porot ovat liitettynä köydellä edellä kulkevaan rekeen. Safareilla ensimmäisestä porosta huolehtii työntekijä, joka joko taluttaa tai ajaa poroa. Osa safareista ajetaan myös irrallaan, jolloin ensimmäistä poroa ajaa opas. Pitkille, yli tunnin mittaisille safareille on hyvä sovittaa esimerkiksi laavupyssähdys kahvinkeiton merkeissä, jolloin poroilla on mahdollisuus levätä. Porolla tulee olla tällöin mahdollisuus syödä puhdasta lunta, ja myös helposti sulavaa jäkälää voi tarjota energiaksi.

Jengalla eli lyhyellä ringillä ja non-stop ajeluilla poroille on raskainta liikkeellelähtö, sillä se tehdään kuormaa vetäen ja useita kertoja lyhyen ajan sisällä. Jotta poro ei väsy liikaa, on tärkeää kontrolloida, minkä verran reessä on painoa. Lisäksi poroja tulee vaihtaa riittävän tiuhaan, vaikka matkaa mitattaessa porojen työmäärä ei olisikaan suuri. Opas voi hienovaraisesti ohjata isoimpien porojen kyytiin isoimmat asiakkaat ja pienempien porojen kyytiin kevyemmät matkustajat.

Yksilöllisten ominaisuuksien ja mieltymysten vuoksi kaikki matkailuporot eivät sovi kaikkiin työtehtäviin eivätkä jokaiseen kohtaan raidossa. Toiset porot kulkevat mieluummin vasemmalla ja toiset oikealla puolella edessä olevaan rekeen nähden.

Poro on sopeutunut koviin pakkasiin ja tuntee olonsa mukavaksi vielä yli -30 asteen pakkasessa. Asiakas voi samassa lämpötilassa olla jo kylmissään. Kovilla pakkasilla vältetään poron liiallista hengästymistä ja rasittumista. Silloin on hyvä käyttää safareilla hitaasti kulkevia poroja, joiden keuhkoihin ei joudu liian nopeasti kylmää ilmaa.

Raidossa köysien pituus vaihtelee muun muassa poron luonteen mukaan.

Reitit

Safarireitit tulee suunnitella hyvin ja niiden kunnossapidosta on huolehdittava säännöllisesti. Reitit tulee olla riittävän leveä, kaarrostosten laajoja, nousujen ja laskujen loivia sekä pohjan pitävä. Liukas ura voi aiheuttaa jalkojen venähdyksiä. Reittejä pidetään kunnossa muun muassa moottorikelkalla vedettävällä lanalla, joka tasaa uran ja rouhentaa pinnan pitäväksi. Myös piikkijyrää voi käyttää karhentamaan uran jäätynyttä pintaa. Poron turvallista kulkemista safarilla edistää, kun reitti on rauhoitettu muulta toiminnalta.

Lanalla ajoura pidetään kunnossa.

Lanatulla uralla poron jalat pysyvät terveinä.

Lepoajat

Kiireellisimmän sesongin aikaan tulee huolehtia porojen riittävästä levosta. Poroille voidaan tehdä matkailusesongin ajaksi työvuorolista, josta ilmenevät porojen työvuorot ja lepopäivät. Työvuorolistan avulla kaikki porot saavat tasaisen määrän ajoja. Poromatkailuyrityksissä, joissa on useita kymmeniä ajoporoja ja useita työntekijöitä, työvuorolista myös helpottaa töiden suunnittelua ja johtamista.

"Vihkoon merkitään, montako safaria mikäkin poro on tehnyt, onko se tehnyt aamu-, ilta- päiväsafareita vai chartereita. Joulukuun jälkeen taukokuoneen seinällä on lista, johon oppaat merkkaavat, onko poro tehnyt safarin vai pyörinyt rinkiä. Näin nähdään, että kaikkia poroja käytetään eikä vain niitä parhaimpia." (Poroyrittäjä)

Porojen työvuorolistasta nähdään työvuorot ja lepoajat.

Hyvin istuvat valjaat poron päällä.

Yksilölliset poron valjaat parantavat porolla reen vetomukavuutta.

Rekien jalasten liukkaudesta huolehditaan.

Valjaat ja reet

Hyvin huolletuilla ja sopivilla välineillä on suuri merkitys matkailuporon hyvinvoinnille. Valjaiden tulee olla porolle sopivat ja vetoaisojen kestävä. Matkailukauden alussa jokaisen poron valjaat säädetään sopiviksi. Kauden aikana lihasmassa voi kasvaa, joten valjaiden sopivuutta tulee seurata ja tarvittaessa säätää uudelleen. Nahkaiset päitset tuntuvat poron päässä mukavammalta kuin pyöreät nylonköydet. Kuluneet köydet ja aisat vaihdetaan uusiin, jotta ne eivät rikkoonu safarin aikana. Sellainen reen muoto on suositeltava, joka ei törmää puihin vaan ainoastaan viistää niitä. Reen jalaksien tulee olla liukkaat, jotta raskas taakka kuormittaa poroa vähemmän. Matkailusesongin jälkeen on aika huoltaa myös reet ja tarkistaa muun muassa rekien jalasten muovien kuluneisuus.

Asiakas poron kyydissä

Asiakkaan epäloogiseen käyttäytymiseen ajon aikana pyritään varautumaan ennakoon. Ennen safaria kerrotaan millainen eläin poro on, mistä se pitää ja mistä se ei pidä. Asiakkaan on esimerkiksi hyvä tietää, että poro ei pidä kovista äänistä, äkkinäisistä liikkeistä tai taputtelusta. Ennen ajon alkua asiakkaille kerrotaan selkeästi sanoin tai kuvin, miten poron kyydissä toimitaan. Asiakkaan käyttäytymisellä safarin aikana on suuri merkitys poron hyvinvoinnille. Ohjeet ovat tärkeitä myös asiakkaan turvallisuudelle.

Poromatkailuyrittäjä pyrkii valitsemaan asiakkaalle sopivat porot. Rauhattoman oloiselle asiakkaalle sopii hyvin vanhempi ja rauhallinen ajoporo, joka ei säikähdä asiakkaan liikkeitä eikä ääniä. Nuorta ja kokeamatonta ajoporoa ei ole hyvä laittaa asiakkaalle vapaasti ajettavaksi. Jos nuorella ajoporolla on epämuokava kokemus ajossa, sen kehittyminen osaavaksi ja hyvinvoivaksi matkailuporoksi voi hidastua.

Lue lisää:

Maijala, V. & Nieminen, M. 2004. Poron ympärivuotinen ruokinta ja sen kannattavuus. Kala- ja riistaraportteja 304. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Saatavilla jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/536674/raportti304.pdf?sequence=1.

Poron polulla -hanke 2017. Porotilamatkailuyrittäjän kultajyvät. Saatavilla paliskunnat.fi/ohjeet_opaat/Porotilamatkailun_kultajyvät_2017.pdf.

Porutaku 2012. Porojen talvitarhauksen hyvien toimintatapojen opas. Saatavilla paliskunnat.fi/ohjeet_opaat/Opas_porojen_talvitarhaus_2012.pdf.

Porutaku 2013. Porojen talviruokinnan hyvien toimintatapojen opas. Saatavilla paliskunnat.fi/ohjeet_opaat/Porojen_talviruokinnan_hyvien_toimintatapojen_opas_2013.pdf.

Porutaku 2018. Porojen ruokinta. Saatavilla www.porutaku.fi/.

Lähteet:

Laaksonen, S. 2016. Tunne poro: poron sairaudet ja terveydenhoito. Kuusamo: Wazama Media.

Nieminen, M. 1994. Poron ruumiinrakenne ja elintoiminat. Helsinki: Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos.

Nieminen, M., Maijala, V. & Soveri, T. 1998. Poron ruokinta. Helsinki: Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos.

HEVOSEN HYVINVOINTI

Outi Kähkönen, Lapin AMK/Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti

6.1 Lajityypillinen käyttäytyminen

Hevoset ovat uteliaita.

Hevonen on luonnostaan paljon liikkuva eläin, joka tarvitsee runsaasti liikuntaa pysyäkseen fyysisesti ja psyykkisesti terveenä. Liikunnan tarvetta ei voi tyydyttää pelkästään ratsastamalla tai ajamalla. Saaliseläimenä hevonen turvautuu yleensä pakeneamiseen, kun se havaitsee jotain mahdollisesti vaarallista. Pakenemisen harjoitteluun kuuluu hevosen luontaisiin käyttäytymistarpeisiin. Tämä tarve saattaa purkautua yllättävinä pyrähdyksinä asiakas selässä, jos hevonen on esimerkiksi joutunut seisokelemaan karsinassa kovan pakkasen vuoksi.

Usein ihminen ei edes huomaa, mitä hevonen säikähtää. Hevosen näkökenttä on lähes 360 astetta, joten se pystyy havainnoimaan kaikkea ympärillään. Toisaalta hevosen kyky yleistää on melko kehno, minkä takia vaikkapa vasemmalta puolelta sivuutettu postilaatikko onkin uusi juttu oikealta puolelta.

Hevonen on sosiaalinen ja utelias laumaeläin, joka tarvitsee muiden hevosten seuraa. Kaikki hevoset eivät välttämättä ole ystäviä keskenään, joten hevosella täytyy olla myös tilaa väistää ja päästä muilta rauhaan.

Hevonen on vaeltava ruuan etsijä. Luonnossa se liikkuu noin 20 km vuorokaudessa. Ruoan etsimiseen ja syömiseen kuluu peräti 15–17 tuntia, nukkumiseen vain 2–3 tuntia ja sekin pätkissä. Ihmisen hoivissa hevosen ajankäyttö on usein hyvin erilaista.

Jos hevonen ei pääse tyydyttämään lajinmukaisia käyttäytymistarpeitaan, sille aiheutuu stressiä, joka voi purkautua häiriökäyttäytymisenä. Hevosia tarkkailemalla oppii hahmottamaan, miltä terve hevonen näyttää ja miten se käyttäytyy. Hevonen ei voi hyvin, jos se ei ole utelias ja sosiaalinen, syö muiden kanssa tai ole kiinnostunut ruoasta tai liiku samalla tavalla.

"Jos hevosen tarpeet ovat tasapainossa, kaikki on hyvin: hevonen saa riittävästi liikuntaa, ruokinta on suhteutettu kulutukseen ja hevosella on hevosseuraa. Jos jokin näistä on epätasapainossa, on odotettavissa ongelmia." (Hevosyrittäjä)

Matkailuhevosrotuja

Suomessa matkailuhevoset ovat yleensä suomen- tai islanninhevosia. Suomenhevonen on ainoa kotimainen hevosrotumme. Sitä käytetään työ-, ratsu- ja ravihevosena, ja aikoinaan se oli korvaamaton myös sotahevosena. "Suokki" onkin muun muassa suorituskykynsä, vankan ja sopusuhtaisen rakenteensa sekä rauhallisen luonteensa ansiosta hyvin monipuolinen hevonen. Suomenhevosen keskimääräinen säkäkorkeus on 157 cm ja yleisin väri rautias.

Islanninhevonen on kestävä käyttöhevonen, joka voi perusaskellajien lisäksi mennä myös tölttiä ja liio-passia. Kylmäverirotuna islanninhevonen kehittyy hitaasti, ja se on täysikasvuinen vasta 7–8-vuotiaana. "Issikka" on säkäkorkeudeltaan yleensä 135–145 cm. Kokoonsa nähden se on kuitenkin vahva ja sillä voivat aikuisetkin ratsastaa. Laumakasvatuksen ansiosta hevonen on yleensä luonteeltaan tasainen ja helppo käsitellä.

Suomenhevonen vaelluksen tauolla.

Issikat tauolla.

6.2 Yksilöllisyys

Hevosten käyttöön vaikuttavat hyvin monet seikat. Esimerkiksi hevosen ikä, kokemus, luonne, sukupuoli, päivän kunto ja kengitys määrittävät, kuinka paljon hevonen voi tehdä töitä ja kuinka paljon sen pitää levätä.

Luonnollisesti hevosella on yksilölliset varusteet, ruokinta, kengitys, paikka jonossa, terveyden- ja sairaudenhoito sekä tarhaaminen. Jokainen hevonen on osattava hoitaa sen omien tarpeiden mukaan, sillä jokainen hevonen on erilainen.

Hevosen päivän virettä seurataan tarhassa, tallissa, ruokkiessa, retkelle tai vaellukselle varustettaessa ja matkan varrella. Nämä huomiot auttavat tekemään päätökset siitä, mikä hevonen valitaan töihin. Kokenut ja osaava hevosenhoitaja tai vaellusten vetäjä osaa ja ymmärtää tehdä johtopäätökset.

Hevosen tuntoaisti on niin herkkä, että hevonen tuntee kärpäsen kävelyn ihollaan. Sen vuoksi rapsutus esimerkiksi sään kohdalta on parempi palkkio kuin läiskyvä taputtaminen. Hevoset ovat kuitenkin yksilöitä ja mikä on yhdelle palkkio, saattaa olla toisesta ärsyttävää tai yhdentekevää.

Jokaisella hevosella on omat varusteet.

Hevosten työvuorot, käyttäytyminen, hoidot ym. kirjoitetaan muistiin. Näin tieto on jokaisen hoitajan saatavilla ja vähitellen kehittyvät muutokset on helpompi todentaa. Mielialavivkoon merkitään esimerkiksi, miltä hevonen vaikutti asiakkaan kanssa ollessaan.

6.3 Fyysinen hyvinvointi

Hevosen hyvinvointia voidaan dokumentoida pitämällä kirjaa esimerkiksi työvuoroista, rokotuksista, lääkinnöistä, hampaiden huolloista. Hevosia tarkkailaan yksilöllisesti ja niiden käytöksen muutokset kirjataan muistiin. Muutokseen on aina jokin syy.

Saaliseläimenä hevonen ei näytä kipua selvästi, vaan merkit ovat usein vaikeita havaita. Hevonen ei osaa teeskennellä, joten esimerkiksi ontumiseen on aina olemassa syy. Hevosen kipukäyttäytymistutkimus on onneksi edennyt paljon ja asiasta löytyy runsaasti tietoa.

Tämä rapsutteluhetki on molemmille mieluinen.

TARKKAILE	Miten?	Terve hevonen, normaalit lepoarvot
Hengitys	Havainnoi	12-20 kertaa / min. Rauhallinen, ei pumpaava
Jalat	Tunnustele, havainnoi	Kuivat, tasalämpöiset, ei nestekertymiä. Hevonen ei lepuuta tervettä etujalkaa. Astuu joka jalalla yhtä pitkiä askeleita.
Kaviot	Puolet sormista ruununrajassa, puolet kaviolla. Lepuuttaako hevonen tiettyä jalkaa enemmän?	Viileät
Lanta	Pallomaista, pehmeää, rikkoutuu maahan pudotessaan	Normaalisti hevonen ulostaa 14 kertaa vuorokaudessa.
Limakalvot	Paina ientä sormella. Väri palautuu 1-2 sekunnin kuluttua	Vaalean-, lohenpunaiset, hieman kosteat
Lämpö	Mittaa lämpö levänneeltä hevoselta. Mittarin kärki osuu peräsuolen seinämään. Mittariin voi teipata kiinni naruun.	Aikuinen hevonen: 37,2-38,2 °
Pulssi	Tunnustele vuohisnivelen takaosasta, jalan sisä- tai ulkopuolelta.	Tasainen, 28-40 kertaa / min.
Sieraimet	Havainnoi	Puhtaat, kuivat
Silmät	Havainnoi	Kirkkaat
Suolistoäänet	Kuuntele paljaalla korvalla tai stetoskoopilla molemmilta kyljiltä parista eri paikasta	Ääniä täytyisi kuulua aina. Ei pinkeitä, kiliseviä ääniä.

Hevosen ilmeet kertovat paljon.

Lihashuolto

Hevosen lihashuollon perustana on säännöllisen liikunnan ja levon sopiva vuorottelu. Asiakastyössä alku- ja loppukäynnit ovat tarpeeksi pitkät, vaihtelevat reitit jumppaavat hevosia monipuolisesti ja askelajaja vaihdellaan mahdollisuuksien mukaan. Puoliuudessa laahustava hevonen on äkkiä jäykkä ja köpö. Kokematon ratsastaja saa hevosen myös helposti jumiin, joten osaavan ratsastajan täytyy säännöllisesti ratsastaa hevoset "auki".

Reitit valitaan niin, että hevonen joutuu käyttämään kroppaansa monipuolisesti, eli yhdistellään ylä- ja alamäkeä, polkuja ja mutkia. Lumisen maan aikana voidaan edetä askeltietä, jolla hevonen joutuu nostelemaan jalkojansa, ja kesällä taas voidaan esimerkiksi kahlata vedessä ja kävellä puunrunkojen yli.

Pelkkä ratsastaminen ei riitä hevosen liikunnaksi. Hevosta voi jumpata myös maastakäsin työskentelemällä. Paras aktivoija liikituksen lisäksi on tarhakaveri, jonka kanssa saa leikkiä. Hevosen hierontaan voi kouluttautua, mutta jokaisen on hyvä tuntea hevoshieronnan perusteita. Hevonen hoitaa itsekin jumejaan piehtaroidmalla.

Sesongin ulkopuolella hevoset saavat levätä niin, ettei niillä tehdä mitään. Hevosen unelmatila ei kuitenkaan ole seistä vain paikallaan, ja sen ruoansulatuskin perustuu siihen, että hevonen liikkuu. Työn vastapainoksi olisi tärkeää, että hevonen pääsee kesällä laitumelle lomailemaan ja syömään tuoretta ruohoa. Sesongin lähestyessä hevosia ratsastetaan kentällä jumpaten ja samalla tarkistetaan apujen läpimeno. Hevosia voidaan ottaa lyhyille lenkeille mukaan myös käsihevosina eli ilman ratsastajaa. Hevosta seurataan ja tarkkaillaan perusasioista, kuten miten se jaksaa lenkillä ja miten se palautuu suorituksista. Jos hevonen on kokenut ja hyvässä kunnossa, peruskunto ei katoa täydellisesti lepojaksojen aikana. Tämä on tietysti yksilöllistä johtuen muun muassa hevosen rakenteesta ja lihaksistosta.

Kahlaaminen jumpaa ja viilentää.

Porkkanan tavoittelu jumpaa niin mieltä kuin kehoakin.

Kengät vai ilman kenkiä

Onko hevosen parempi olla kengässä vai kengittä? Tästä ollaan hyvin vahvasti kahta eri mieltä. Kavioiden hoidon virheet voivat aiheuttaa pahaa jälkeä.

"Hokit niillä on sen takia, ettei ne liukastele, me mennään irtokivissä ja vaikka missä tuolla, voi olla et se on turvallisempi. Toki riskit kasvaa sitten taas, kun ne potkii toisia." (Hevosyrittäjä)

"Kavion toiminta on paljon parempi ilman kenkiä. Se pääsee toimimaan luonnollisella tavalla ja hyvin." (Hevosyrittäjä)

"Silloin kun on hyvä lumitalvi, olen aina ratsastanut ihan ilman mitään. Ei ole mitään ongelmaa. Ainut vain, että noille suokeille pitää laittaa kengät, kun ne vetää rekeä. Laittaa bootsit ja niihin ruuvataan hokittai nastat, että saa sitten pitoa." (Hevosyrittäjä)

6.4 Henkinen hyvinvointi

Hevosen henkistä hyvinvointia seurataan systemaattisesti. Jos hevonen ei pysty tyydyttämään käyttäytymistarpeitaan, stressi voi näkyä erilaisina oireina kuten imppaamisena tai kutomisena. Jos hevosen käyttäytyminen muuttuu esimerkiksi töihin haettaessa, mietitään, onko hevosen työ vaihtelevaa ja palkitsevaa vai onko hevonen mahdollisesti kipeä. Stressiä aiheuttaa esimerkiksi turvattomuuden tunne, jos hevonen ei pysty lepäämään ja syömään rauhassa tai viettämään aikaa kaverihevosten kanssa.

Hevosen henkinen hyvinvointi vaikuttaa sen koko olemukseen ja käyttäytymiseen. Matkailuhevoset työskentelevät sesongin aikana paljon ja voivat kyllästyä rutiineihin. Jos hevosella tulee epämiellyttäviä kokemuksia kokemattomien asiakkaiden kanssa, se voi alkaa vältellä esimerkiksi kiinniantamista, jotta ei joutuisi töihin. Henkistä hyvinvointia voi ylläpitää tekemällä hevosen kanssa välillä jotain erilaista ja miellyttävää. Uusien asioiden opettelu on myös hyvää aivojumbppaa.

Kun ympäristö on sellainen, että hevonen pystyy täyttämään luontaiset käyttäytymistarpeensa, hevosen stressitaso pysyy matalana ja se saa mielihyvän kokemuksia. Tämä näkyy hevosten käyttäytymisessä levollisuutena ja positiivisena eloisuutena. Hevoselle on tärkeintä saada elää laumassa ja sopivassa ympäristössä, joka mahdollistaa monipuolisen, lajille tyypillisen käyttäytymisen ja levon. Virikkeellisessä elinympäristössä hevonen käyttää vapaa-aikansa ruuan etsimiseen, syömiseen, lepoon, ympäristön tutkimiseen sekä sosiaaliseen kommunikointiin ja leikkiin toisten hevosten kanssa. Tällaisessa ympäristössä hevosen on myös hyvä palautua esimerkiksi työn aiheuttamasta stressistä ja kuormituksesta. Lepopäivänä olisi hyvä antaa hevosella täysi rauha, jolloin sen ei tarvitse ollenkaan olla ihmishälinässä. Hevonen voi stressata, jos se kuulee ja näkee ison ihmisryhmän tulon, ja luulee siksi joutuvansa kohta töihin.

Töihin lähtö alkoi taas miellyttää, kun metsässä syötiin välillä mustikoita.

Hevonen tarvitsee rajultakin näyttävää hevosenleikkiä kaverin kanssa.

Monimuotoinen laidun aktivoi hevosta liikkumaan.

Porkkanoita virikkeeksi.

6.5 Virikkeellistäminen

Hevoselle hyvinvointia on, kun se saa toteuttaa mahdollisimman paljon lajityypillistä käyttäytymistä.

Parasta virikkeellistämistä hevoselle on lajitovereiden seura. Hevonen on laumaeläin, joka tarvitsee lajikumppaniensa seuraa. Kuitenkin etenkin kilpahevoset tarhataan yleensä yksin vammautumisriskin vuoksi. Tutkimuksen mukaan hevoset eivät kuitenkaan ole suuressa vaarassa loukkaantua vakavasti, vaikka ne ulkoilisivat laumassa. Suurempaa haittaa hevosten hyvinvoinnille aiheutetaan, jos ne eivät saa seurustella muiden hevosten kanssa ja toteuttaa lajinmukaista laumakäyttäytymistä. Loukkaantumisvaara kasvaa, jos resursseista, kuten esimerkiksi ruoasta, on puutetta. Tutkimuksessa jokaista hevosta kohden oli tilaa 0,5 hehtaaria ja kukin hevonen sai ruokinta-aikaan oman annoksen.

Myös ruoka on hevoselle hyvä virike ja rauhoite. Luonnossa hevonen käyttää suurimman osan ajasta syömiseen, joten vapaa heinä on hevoselle hyvää tekemistä. Ruokintapaikkoja olisi hyvä olla useita, jotta hevonen pystyy harjoittamaan luonnolleen ominaista laidunnuskäyttäytymistä ja jotta jokainen hevonen saa varmasti tarpeeksi heinää. Ruokintapisteiden ei pidä kuitenkaan olla niin kaukana toisistaan, etteivät hevoset enää liiku niiden välillä.

Muuta tekemistä hevoselle ovat esimerkiksi aktivointilelut kuten jumppapallot, oksien ja puiden vieminen tarhaan pureskeltaviksi, heinien ripottelu useaan kasaan ja herkkujen piilottelu esimerkiksi lumikaasaan. Ihanteellista olisi mahdollisimman vaihteleva maasto tarhassa: metsää, peltoa, mäkiä, vettä.

6.6 Pitopaikka

Karsina ja pihatto

Laissa määritellään tarkasti minimivaatimukset hevosen pitopaikalle. Suomessa hevosia pidetään sekä karsinatalleissa että pihatoissa, ja kummallakin on omat hyvät puolensa.

Karsinassa hevosta on helppo ruokkia yksilöllisesti ja hoitaminen on helppoa. Tärkeää on huomioida, kuinka paljon hevonen voi viettää aikaa tarhassa tai laitumella ja voiko se siellä elää laumaelämää. Laumassa hevoset liikkuvat enemmän, mikä on hyväksi niin lihaksille kuin ruoansulatukselle. Kun hevoset ovat tuttuja toisilleen, niiden on helpompi ja turvallisempi liikkua myös vaelluksilla lähekkäin. Yhteistarhauksessa hevosten on tultava keskenään toimeen, etteivät ne vahingoita toisiaan.

Pihatossa hevoset elävät laumassa, ja ne voivat vapaasti kulkea ulkona ja sisällä. Pihatossa hevoset voivat koko ajan toteuttaa lajityypillistä käyttäytymistään, kun ne voivat olla kosketuksissa toisiinsa, liikkua vapaasti ja karkearehua on yleensä vapaasti saatavilla. Pihatossa täytyy olla leveä oviaukko tai kaksi uloskäyntiä väistämistä varten. Kaikkien hevosten pitäisi myös mahtua halutessaan yhtä aikaa makuulle. Hevosen unentarve on kuitenkin ainoastaan 3–5 h / vrk ja sekun 15–20 min pätkissä, lisäksi hevonen lepäilee noin 2 h ja luonnossa se kuluttaa valtaosan ajastaan ruoan etsimiseen ja syömiseen. On tyypillistä, että hevoset ovat tyytyväisiä ulkona, kun ihmisen mielestä on liian kylmää. Pihatto kelpaa niille suojaksi erityisesti hyttysaikaan.

Eryteisesti pihatto vaatii kuitenkin hevossilmää ja aikaa seurata lauman käyttäytymistä. Pihattolaumassa kaikkien pitäisi saada syödä ja levätä rauhassa ja tarpeeksi.

Pihatossa hyttysiä paossa.

Pihatossa hevonen valitsee itse, onko sisällä vai ulkona.

Raikasta vettä olisi hyvä olla jatkuvasti saatavilla.

Hyvä tarha ja laidun

Hyvän tarhan tai laitumen pohja läpäisee vettä. Sen ansiosta hevosen ei tarvitse seisoa kurassa ja altistua muun muassa riville. Hyvä tarha houkuttelee myös liikkumaan. Maasto on monimuotoista ja ruokaa sekä vettä on sijoitettu eri puolille, mutta ei kuitenkaan liian kauas toisistaan. Tarjolla on kuivia makuupaikkoja ja tarpeeksi tilaa väistämiseen.

Kun laumaan tuodaan uusia hevosia, laitumella on hyvä olla aidanpätkä, joka on auki molemmista päistä. Sen taakse pääsee väistämään muita hevosia.

Hevosella tulisi olla jatkuvasti vettä saatavilla, pakkasella lämmitetystä juoma-astiasta. Alue siivotaan säännöllisesti esimerkiksi loisten leviämisen takia. Laidun- ja tarha-alueita olisi hyvä vaihdella, jotta maa saa "levätä" eikä tiivisty liikaa.

Hevosella olisi hyvä olla sään- ja hyttysuojia myös tilapäisellä pitopaikalla esimerkiksi vaelluksen aikana. Myös puusto tarjoaa säänsuojaa.

Hevosella pitää olla tilaa väistää.

Puut tarjoavat säänsuojaa.

Esimerkiksi siirtoaidan ja aurinkokennopaimenen avulla voi hevosille tehdä väliaikaisen laitumen/tarhan, jossa ne pääsevät liikkumaan, eivätkä niiden lihakset jäykisty tai jalat turpoa päivämatkan jälkeen. Näin ne pääsevät myös sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden hevosten kanssa. Toisinaan hevosia pidetään yön yli naruilla puissa kiinni, mutta siinä on vaarana, että hevonen sotkeutuu naruun ja loukkaa itsensä. Osa hevosista osaa myös avata solmun ja vapauttaa itsensä. Helposti avattava solmu on kuitenkin turvallisuustekijä siltä varalta, että hevonen pitäisi hätätilanteessa saada päästettyä nopeasti irti. Toki myös aitauksesta karkaaminen on mahdollista.

Pihatto tarjoaa suojaa ja seuraa, jos hevonen niin haluaa.

Kun yksi vartioi, muut voivat levätä rauhassa.

6.7 Ruokinta

Hevosen pääasiallinen rehu on heinä. Hevonen liikkuu ja syö luonnossa suurimman osan päivää, joten heinäkasoja olisi hyvä olla sijoitettuna tarhalla useaan paikkaan. Ruokintapaikkoja, kuten heinäkasoja, tulee olla vähintään yksi enemmän kuin hevosia, jotta myös alempiarvoiset hevoset pääsevät syömään. Täydennysrehut olisi hyvä antaa yksilöllisesti pihatossa esimerkiksi ottamalla hevoset erilleen syönnin ajaksi.

Heinän laatua seurataan aistinvaraisesti arvioimalla ja rehuanalyysillä. Energian tai ravintoaineiden puutokset tai liikasaanti voivat aiheuttaa ongelmia hevosen terveydessä ja hyvinvoinnissa. Myös pölisevä ja homeinen heinä aiheuttaa ongelmia. Heinän tulee olla puhdasta ja hyväntuoksuista eikä se saa olla lämmennyttä. Heinän sokeri-, valkuais- ja energiapitoisuuksien määrään sekä rehun sulavuuteen kannattaa kiinnittää huomiota ja huomioida hevosten yksilölliset tarpeet sekä rajoitteet kuten kaviokuumeherkkyys. Kaikki ruokinnan muutokset tulisi toteuttaa varovaisesti asteittain, 1–2 viikon siirtymäajalla.

Voidakseen hyvin hevosen pitäisi saada pureskella ruokaa pitkin päivää. Nykyheinä on kuitenkin niin ravinteikasta, että joko hevonen lihoo liikaa tai ruokintavälit venyvät turhan pitkiksi. Syömistä voidaan koettaa hidastaa esimerkiksi slowfeeding-verkoilla. Rehumassa viipyy vatsalaukussa vain noin 3 tuntia, mutta hevosella mahanestettä erittyy jatkuvasti. Tyhjässä vatsalaukussa happamuus syövyttää haavauomia, jotka aiheuttavat ähkyoireita, alentavat ruokahalua ja heikentävät suorituskykyä.

Valinnanvapaus lisää hevosen henkistä hyvinvointia. Hevoselle on hyödyksi, jos se saa laitumella valikoida syömisensä monien lajikkeiden joukosta. Hevosille voi myös tarjota matalaenergistä naposteltavaa kuten hyvälaatuista olkea tai joulukuusia juhlapyhien jälkeen.

Keskikokoisen hevosen vedentarve on noin 30–50 litraa vuorokaudessa. Vettä olisi hyvä olla saatavilla koko ajan. Talvella sulana pysyvä juoma-astia lisää veden juontia huomattavasti. Liian vähäinen juominen esimerkiksi pakkasella altistaa hevosen ähkylle. Hevoselle voidaan antaa esimerkiksi melassivettä rasituksen jälkeen, jotta se saadaan juomaan tarpeeksi.

Vapaasti saatavilla olevaa heinää.

Slowfeeding-ratkaisuilla heinänsyönti kestää kauemmin.

Mahdollisuus valita mitä syö lisää hevosen hyvinvointia.

Juomatauko on tarpeen vaelluksella.

6.8 Koulutus

Matkailuhevonen on peruskoulutettava huolellisesti, koska usein hevoset ovat tekemisissä kokemattomien ihmisten kanssa, jotka eivät tiedä miten esimerkiksi hevosen säikähtäessä tulee toimia. Kaikki hevoset eivät sovellu matkailuhevosiksi, kuten esimerkiksi herkästi stressaantuvat yksilöt. Toisaalta nuorikin hevonen voi toimia hyvin maastossa, kun se saa seurata tuttua laumaa.

Tietoisku

Matkailuhevosen tulee osata perusasiat hyvin:

- Luottaa ihmiseen
- On siedätetty monipuolisesti (käsittely molemmilta puolilta, koskettelu joka paikkaan, hiihtäjät, moottorikelkat, porot...)
- Osaa seurata vetäjän merkkejä ja käskyjä
- Osaa seistä paikoillaan
- Reagoi apuihin
- On tottunut erilaisiin käsittelijöihin
- Kestää ratsastajan huutamista ja kiljumista
- Osaa tauoilla levätä, syödä, juoda ja seistä rauhallisesti kiinni
- Osaa yhden ohjan pysäytyksen

Hevonen siedätetään kosketukseen.

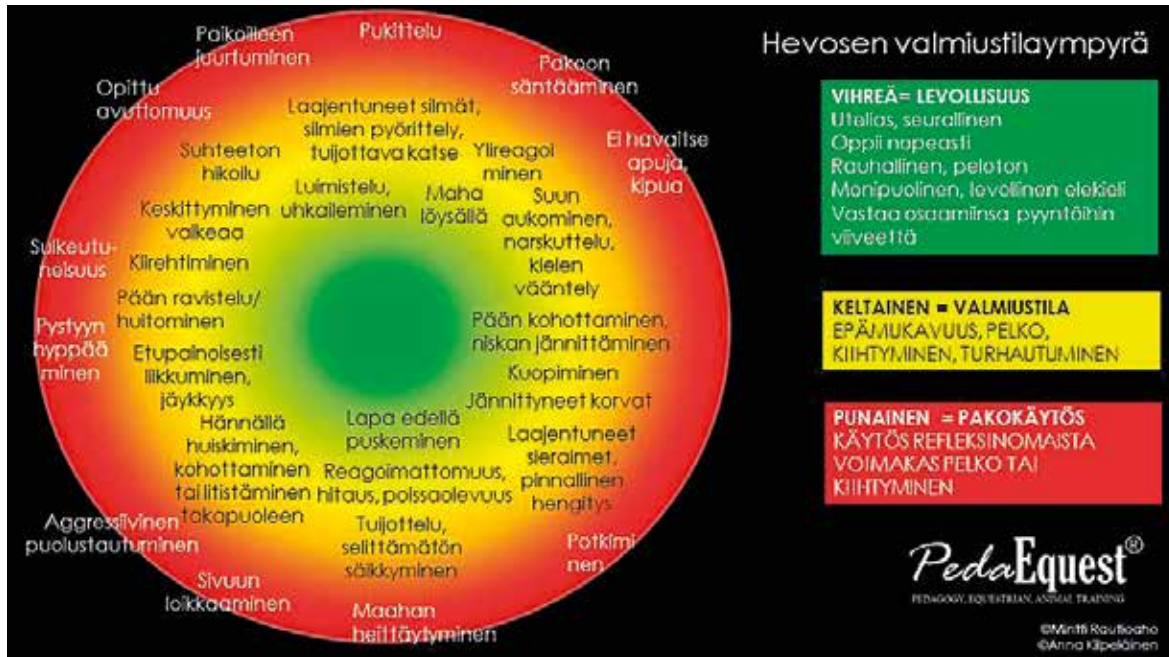
"Arjen ei kannata olla liian kiveen hakattua. Hevonen on rutiinien orja, niitä kannattaa joka päivä hiukan 'siedättää' uusiin ja erilaisiin käytäntöihin." (Hevosyrittäjä)

Hevonen on huono yleistäjä. Kun hevonen oppii uuden taidon 6–8 eri paikassa, kuten esimerkiksi traileriin menon, se alkaa lopulta yleistää eli oppii tekemään saman asian eri tilanteissa. Uudet asiat opetetaan hevoselle monella tavalla, eri paikoissa, erilaisten häiriöiden alla. Niinpä sille kannattaa opettaa esimerkiksi ratsaille nousu molemmilta puolilta. Maastossa voi olla helpompi nousta selkään "väärältä" puolelta, mutta asia ei saa tulla siellä hevoselle uutena.

Jokainen ihminen opettaa hevoselle jotain, tahtomattaankin. Hevonen oppii koko ajan, parhaiten rentona. Jännittyneenäkin hevonen oppii, mutta väriä asioita – vähintäänkin väärän mielentilan, jossa se oli oppiessaan. Koulutettaessa on syytä tarkkailla, että hevonen pysyy rentona. Jos hevonen alkaa esimerkiksi osoittaa kiihtymisen ja turhautumisen merkkejä (kts. valmiustilaympyrä), kouluttamista ei kannata jatkaa ennen kuin hevonen on rauhoittunut. Tutkimusten mukaan hevosten hyvinvointia edistää merkittävästi, kun käytetään positiivisia tunnekokemuksia luovia koulutustekniikoita. Hevonen tekee sitä, mitä sen kannattaa tehdä. Toisaalta vain hevonen voi päättää, minkä se kokee palkinnoksi.

Sillalle astuminen voi olla aluksi jännittävää molemmille.

Hevosen valmiustilaympyrä (Rautioaho 2016).

6.9 Työskentely

Siinä missä esimerkiksi kouluratsastushevoselta vaaditaan kokoamiskykyä, askeleiden ilmavuutta ja kuuliaisuutta, matkailuhevosilta vaaditaan erityisesti varmaa ja tasaista luonnetta. Matkailualalla työskentelevät hevoset kuljettavat niin kokemattomia kuin kokeneitakin ratsastajia ja kyytiläisiä pitkin erämaata ja maastoja. Niiden on hyvä jo koulutusvaiheessa tottua erilaisiin käsittelijöihin, ja tuttu lauma vaelluksella tuo turvaa hevoselle.

Useimmat Lapissa olevat matkailuyritykset pitävät hevosia laumassa. Hevosten keskinäiset suhteet tunnetaan ja ne mietitään vaellusjonossa sopivaan järjestykseen, jossa jokainen hevonen on luontevasti omalla paikallaan ja välttyään konflikteilta.

Tuttu lauma tuo turvaa hevoselle.

Tauolla pääsee kaverin viereen syömään.

Hevosten työ- ja vapaa-ajan jaottelu

Hevosen työvuoroista pidetään kirjaa ja työvuorolistan suunnittelussa huomioidaan hevosten yksilöllisyys. Ohjeistuksen mukaan ratsastettaessa kentällä tai vaihtuvilla ratsastajilla useampia maastotunteja, hevoset työskentelevät yhtäjaksoisesti korkeintaan 3 tuntia ja yhteensä enintään 4 tuntia päivässä. Kokopäivän retkillä ja useamman päivän vaelluksilla tai erityisen kevyissä tehtävissä – kuten käyntimaastot – hevoset voivat työskennellä useamman tunnin, kun hevosten kunto on rakennettu sitä varten ja etenemisvauhti suhteutetaan matkan pituuteen (km) ja kestoon (h). Hevosen levon tarve määräytyy muun muassa sen iän ja kunnan mukaisesti.

Olosuhteet

Pakkasrajat ovat usein tarpeellisia asiakkaan kannalta. Jos ratsastetaan käynnissä, eikä hevonen hengästy tai hikoile, pakkasen ei haittaa hevosta sen enempää kuin tarhassakaan.

Yrityksen tulee tehdä suunnitelma, perutaanko ohjelma tai muutetaanko sitä, jos on liukasta, paha tilskeli, ukonilma tai vaikka kova helle. Samoin tarvitaan ohjeistus sille, loimitetaanko hikinen hevonen kylmällä säällä ja voiko se kuivua sisällä.

Lapissa räkkäaika polttiaisineen koettelee niin asiakkaita kuin hevosia. Polttiaisikaan aamu, ilta ja yö ovat haastavimmat. Toisaalta paarma-aikaan vaelluksia voidaan toteuttaa yöllä, jolloin paarmat eivät lennä. Auttaa, jos voi valita kuivamaastoisen, tuulisen reitin. Erityisesti kesähottumaisten hevosten oloa voi helpottaa hyttyskarkotteilla tai hyttysloimella. Kesähottumainen hevonen on herkistynyt polttiaisen syljelle, jonka aiheuttama sietämätön kutina saa hevosen hinkkaamaan erityisesti harjansa ja hännäntyvensä vereslihalle.

Lapin Materiaalipankki, Markus Kiili

Pakkasen saattaa rajoittaa ratsastusta.

Hyttysloimitus on tarpeen erityisesti kesähottumaiselle hevoselle.

6.10 Turvallinen ja hyvinvoiva asiakashevonen

Vieraskynä

Anna Kilpeläinen, ratsastuksenohjaaja ja eläintenkouluttaja, Suomi

www.annakilpelainen.com.

Asiakastyössä toimivan hevosen on oltava mahdollisimman turvallinen. Tasaisen ja ennakoitavan käyttäytymisen merkitys korostuu, kun asiakkaat vaihtuvat usein. Vaikka hevosen käyttäytymisestä ei koskaan voi olla täysin varma, turvallisuutta voidaan edistää monin tavoin.

Rennosti ja tyytyväisenä työskentelevä, hyvin tehtäviinsä koulutettu hevonen käyttäytyy harvoin vaarallisesti. Hevosen on tärkeää olla psyykkisesti ja fyysisesti niin tasapainoinen ja kokenut, että se kestää asiakkailta väistämättä tulevaa epäselvyyttä ja kömpelyyttä.

Psyykkisen kestävyuden taustalla on riittävän pitkän ja huolellisen koulutuksen ja hyvien kokemusten myötä syntynyt vankka luottamus ihmisiin ja työtilanteisiin. Tällöin hevosen ei tarvitse jännittää vastaantulevia asioita. Rento ja luottavainen hevonen reagoi yllättävissäkin tilanteissa yleensä maltillisesti ja ennakoitavasti, mikä edistää asiakkaiden ja hevosen turvallisuutta ja hyvinvointia. Rennosti liikkuva hevonen pysyy fyysisestikin helpommin terveenä kuin jännittyneenä työskentelevä hevonen.

Hevosen levollisuuteen vaikuttaa moni asia. Yksi osa on hevosen synnynnäinen temperamentti. Nopeasti ja suuresti reagoivasta hevosesta ei välttämättä iän ja kokemuksenkaan myötä tasoitu riittävän vähäeleistä kokemattomien asiakkaiden ratsua. Maltillisesti reagoiva hevonen saa osakseen myös yleensä maltillista kohtelua ja siksi sillä on hyvät mahdollisuudet myös pysyä luottavaisena.

Hevosen käyttäytymisessä näkyy kaiken aikaa sen fyysinen hyvinvointi. Kivut ja epämukavuudet saavat hevosen usein joko levottomaksi ja rajuksi tai hitaaksi ja apaattiseksi. On erityisen tärkeää, että hevosen suuta onnistutaan suojelemaan kokemattomien ratsastajien äkkinäisiltä tai kovakouraisilta ohjasotteilta, ja satuloiden istuvuus on niin hyvä kuin mahdollista. Yksittäisetkin huonot kokemukset voivat joskus aiheuttaa pitkäaikaisia ongelmia.

On tärkeää, että asiakkaat saadaan ymmärtämään oma vastuunsa hevosista. Kokematon asiakas ei välttämättä pysty hahmottamaan, miten hänen toimintansa vaikuttaa hevosen hyvinvointiin. Jo ennalta on tärkeää painottaa, että päihteet eivät kuulu lainkaan hevosten pariin. Hevosista tulee puhua

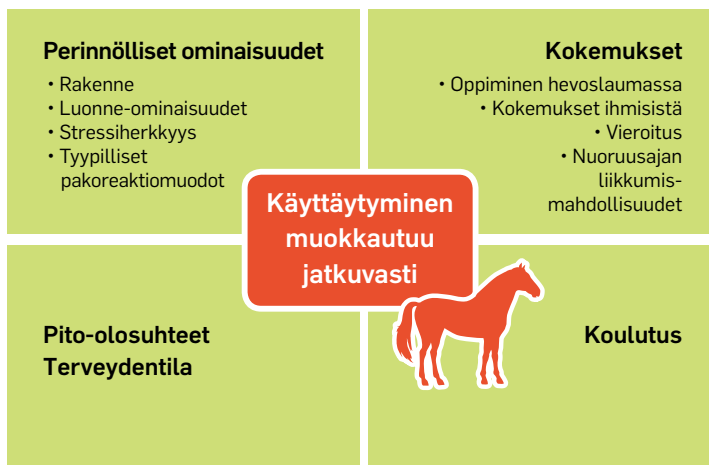
tuntevina ja kokevina yksilöinä ja korostaa maltillisen ja hevosen huomioivan toiminnan merkitystä. Kuolainten ja ohjien käsittelystä täytyy neuvoa erityisen tarkasti. On myös tärkeää kertoa, että ratsastajan tulee istua satulassa tasaisesti ja rauhallisesti turvallisuuden sekä hevosen hyvinvoinnin takia. Saattaa tulla myös tilanteita, joissa asiakasta ei voi päästää toimimaan hevosten kanssa. Humaltuneisuus on selkeä syy, mutta myös ymmärtämättömyys tai välinpitämättömyys ohjaajan neuvoista ja hevoselle haitallinen käyttäytyminen saattaa olla tällainen peruste. Joskus ratsastajan suuri koko ja puutteellinen kehonhallinta voi aiheuttaa hevoselle liian suuren riskin. Tällaiselle asiakkaalle esimerkiksi ammattilaisen ohjaama kärryajelu voisi olla korvaava toiminta.

Hevosta kannattaa totuttaa erilaisiin ja eri tavalla käyttäytyviin ihmisiin, jotta se ei ylläty ja säikähdä äkkinäisiä liikkeitä tai ääniä. Liikenteeseen ja esimerkiksi laiduntaviin lehmiin on hyvä totutella vaiheittain kokeneen kouluttajan kanssa. Hevonen tottuu parhaiten ja nopeimmin, jos se ei missään vaiheessa pääse säikähtämään kyseistä asiaa voimakkaasti. Yksi raju pelkotilanne saattaa tehdä jatkokoulutuksesta huomattavasti hankalampaa. Siksi kannattaa miettiä ensimmäiset kohtaamiset uusien asioiden kanssa ennalta ja tutustua asioihin vaiheittain sellaiselta etäisyydeltä, että hevosta vasta hieman huolestuttaa eikä vielä todella pelota.

Suurin vaikutus hevosten hyvään elämään on loppujen lopuksi ihmisellä. Ihmisen valinnat, käyttäytyminen, tieto ja taito antavat mahdollisuudet hevoselle voida hyvin ja työskennellä tyytyväisenä.

Hevosen suu on erittäin herkkä.

Hevosen käyttäytymiseen vaikuttavat tekijät.
(Anna Kilpeläinen)

6.11 Oppaan ja hoitajan ohjaaminen

Matkailijan ja eläimen kohtaamisessa yrityksen henkilökunnan merkitys korostuu. Opas on vastuussa niin eläimen kuin ihmisenkin hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Hevosen, ison saaliseläimen, tunteminen on tärkeää yksilönä ja lajina. Lisähaasteen matkailupalveluissa tuovat eri kansallisuudet ja kielet sekä nykyihmisen etäännyminen luonnosta. Ei riitä, että opas on taitava eläinten kanssa, hänellä pitää olla lisäksi hyvät sosiaaliset valmiudet eri-ikäisten ja kaikenlaisten asiakkaiden ohjeistamiseen, tukemiseen, ongelman ratkaisuun ja positiivisen hengen luomiseen. Hyvä opas tunnistaa toimintaan liittyvät riskit ja ennakoidulla ehkäisee niitä, esimerkiksi hevosen hermostuessa osaa antaa ohjeita ratsastajalle.

Hoitaja tuntee hevoset yksilöllisesti

On tärkeää tietää, millaista on hevosen normaali käyttäytyminen, jotta voi tunnistaa epänormaalin ja häiriökäyttäytymisen. Jos hevonen käyttäytyy laumassa ollessaan muista poikkeavalla tavalla, siihen on syytä kiinnittää huomiota. Saaliseläimenä hevonen ei näytä esimerkiksi kipua selvästi.

Toimintaa varten on hyvä olla perusteelliset suulliset ja kirjalliset ohjeistukset. Pohjana voi käyttää esimerkiksi HevosAgron Tallikansiota. Uusi työntekijä tarvitsee aikaa erityisesti siihen, että oppii lukemaan eläintä ja tuntee kunkin yksilölliset tavat. Itsestäänselvyksiä ei ole, aina pitää olla mahdollisuus kysyä. Kullakin tallilla on omat toimintatapansa, jotka tulee avata uusille työntekijöille. Hevoset pitävät rutiineista ja muutokset stressaavat niitä.

HYÖDYLLISTÄ TIETOA UUELLE TYÖNTEKIJÄLLE
Hevosten yksilölliset kuvaukset: Ulkonäkö, erityiset tuntomerkit tunnistamista varten. Ruokinta, ulkoilu, liikunta. Normaali käyttäytyminen
Päivittäinen hoito Harjaus, kavioiden puhdistus, terveydentilan seuranta Varusteiden kunnossapito
Päivittäinen tarkkailu Jalkojen kunto, kengät, hiertymät, kesäihottuma?
Hevonen työssä Luonne, hevuskaverit, paikka jonossa Varusteiden tarkastus Työskentelypäiväkirja
Talli Karsinan puhdistus ja kuivitus Ilmoitustaululle esim. sairaustapaukset ja hoito-ohjeet sekä huomioita hevosista.
Tuotekuvaukset Reitit ja aikataulutukset eri tilanteissa Alueen erityispiirteet ja tarinat Turvallisuus, esim. mitä asiakkaat saavat tehdä hevosten kanssa Asiakkaiden ohjeistus

Esimerkki ohjeistuksesta:

Tautien leviämisen välttämiseksi voidaan vaatia, että toisella tallilla käytetyt varusteet käsitellään Virkon S -desinfiointiaineella tai pidetään tunnin verran 60-asteisessa saunassa.

Esimerkki hevosen varustamisesta:

Mahdollisen turpahihnan ja hevosen nenäpiin väliin pitäisi mahtua kaksi sormea. Hevonen hengittää ainoastaan sierainten kautta. Niinpä hevosella on luultavasti epä mukava olo, jos se aukoo suutaan ratsastettaessa.

"Kaikista hevosista ei saa tekemälläkään matkailuhevosta. Joidenkin luonne ei kestä jatkuvasti vaihtuvia asiakkaita ja eri tyyliä ratsastajia. Tilannetta on katsottava hevosen hyvinvoinnin kannalta." (Hevosyrittäjä)

"Ihan mitä vaan voi sattua, ihminen on täysin arvaamaton olento." (Hevosyrittäjä)

"Älä ikinä usko, mitä asiakas sanoo ratsastustaidostaan. Katso ensin turvallisessa ympäristössä, sisällä tai aitauksessa. Tarhasta tasapaino ja kontrolli. Vaihda hevosta, jos tarpeen." (Hevosyrittäjä)

6.12 Asiakas ja hevonen

Hevonen ei ole kone. Se ei ole myöskään ihminen. On tavallista, että matkailija tulkitsee eläimen käyttäytymistä ja tarpeita omista lähtökohdistaan, eli inhimillistä eläimen. Hevosten hyvinvoinnista voi olla erilaisia käsityksiä, esimerkiksi loimituksen tarpeellisuudesta tai hevosen lihavuusasteesta. Toisaalta maisemat saattavat viedä asiakkaan huomion ja hän unohtaa olevansa elävän olennon selässä.

Asiakkaan antamien ennakkotietojen perusteella voi tehdä alustavan hevosjaon, mutta siihen tehdään hyvin todennäköisiä muutoksia asiakkaan saavuttua tallille.

Asiakkaan taitotason ja koon arvioinnin jälkeen hänelle valitaan sopiva hevonen. Painava vasta-alkaja rasittaa hevosen selkää enemmän kuin osaava ratsastaja. Vasta-alkaja, joka ei osaa istua rauhallisesti hevosen selässä, rasittaa erityisesti nuorta hevosta, jonka tasapaino ei ole vielä kehittynyt.

Ohjelma toteutetaan aina kokemattomimman asiakkaan mukaisesti. Kokemattomalle saattaa olla tarpeen opastaa itsestään selvätkin asiat hevosen käyttäytymisestä ja käsittelytavoista. On myös tärkeää varmistaa, ettei asiakasta ole painostettu mukaan.

Haasteena on varmistaa, että asiakas todella ymmärtää – ja uskoo – ohjeet ja osaa käsitellä hevosta oikein. Perusperiaatteena voisi pitää, että ilman yhteistä kieltä ei kannata reissuun lähteä. Asiakasta pitää ohjeistaa useissa asioissa, kuten missä järjestyksessä jonossa ratsastetaan, saako toisen hevosen ohittaa, millaista turvaväliä pidetään, mikä on käytettävä askellaji, mitkä ovat mahdolliset riskitilanteet ja miten niissä toimitaan.

Talleilla on erilaisia periaatteita sen suhteen, saavatko asiakkaat ruokkia hevosia. Jos saavat, heitä täytyy ohjeistaa, mitä syötävää hevosille voi antaa ja miten. Hevonen oppii helposti huonoja tapoja, ja toisaalta hevosen ruoansulatus menee helposti sekaisin.

Vaellusten taukoja varten asiakkaankin tulisi hallita, miten hevonen kiinnitetään tauolla vetosolmulla, jotta hevosen saa tarvittaessa helposti irti. Kannattaa perustella, miksi näin toimitaan. Asiakas on saanut tottua erilaiseen toimintaan.

Selkäänousu korokkeelta säästää hevosen selkää ja satulaa.

Opas tietää, mistä on paras mennä ja missä askellajissa.

Jännittynyt ratsastaja

Tallin henkilökunta voi vaikuttaa asiakkaan ja hevosen vuorovaikutukseen ja siitä saatuihin kokemuksiin. Kun asiakas kohtaa eläimen ensimmäistä kertaa, on ensivaikutelman ja hyvän yhteyden saaminen tärkeää. Se auttaa välttämään väärinkäsityksiä ja ristiriitatilanteita hevosen ja ihmisen välillä. Hevonen on iso eläin, ja asiakas saattaa olla jännittynyt ja pelokas. Jotta asiakas saa hyvän kontaktin hevoseen, asiakkaan on hyvä antaa tutustua eläimeen ennen selkään nousua. Hyvä kohtaaminen ja luottamuksellinen suhde hevosen ja ihmisen välillä on tärkeä: ihmisen pelko tarttuu helposti myös eläimeen, jolloin siitä voi tulla säikympi ja jännittyneempi.

Ohjaajan tehtäviin kuuluu paitsi hevosen myös asiakkaan varustaminen tai varustuksen tarkistaminen. Osin varustus vaikuttaa myös hevosen turvallisuuteen ja hyvinvointiin. Varustukseen kuuluu turvakypärä, kannalliset kengät, jotka eivät ole liian leveät käytettyyn jalustimeen, mielellään käsineet, heijastinliivi, joustavat, kiristämättömät housut, jotka eivät ole liukkaat sekä mahdollisesti turvaliivi. Vaatteissa ei saisi olla naruja, huppuja tai mitään lepattavaa.

Hevoseen voi ensin tutustua maasta käsin.

Aikooko tuo hevonen potkaista? Opas pääsee vastaamaan kaikenlaisiin kysymyksiin.

Heijastinliivi auttaa huomaamaan ratsukon.

*"Se on täydellistä,
ei voi olla mahtavampaa".*

Lähteet:

Autio, E. 2015. Hevosen ruuansulatuselimistön rakenne ja toiminta. Suomen hevostietokeskus ry. Saatavilla www.hevostietokeskus.fi/uploads/files/Suomen_Hevostietokeskus_Hevosten_ruokintakoulu_osa-1_A4_15_02_09_net_SUOJATTU.pdf.

Eurodressage 2017. Favouring positive working conditions to improve horses' welfare and human safety. Saatavilla www.eurodressage.com/equestrian/2017/02/15/favouring-positive-working-conditions-improve-horses-welfare-and-human-safety.

GreenCare Finland 2017. Eläinavusteiset menetelmät. Saatavilla www.gcfinland.fi/green-care-/menetelmat/elainavusteiset-menetelmat.

HevosAgro 2012. Tallikansio. Saatavilla www.proagriaoulu.fi/fi/meidan_tallikansio.

HorseScience.co 2017. What is the likelihood of injury in horses kept in groups? Saatavilla horsescience.co/2017/07/what-is-the-likelihood-of-injury-in-horses-kept-in-groups.

Islanninhevuset.com 2013. Islanninhevonen. Saatavilla www.islanninhevuset.com.

Jansson, H. & Jansson, H. 2000. Hevonen kaipaa virikkeitä ulkoilualueellaan. Saatavilla www.mtt.fi/koetoiminta/pdf/mtt-kjak-v57n1s05b.pdf.

Kauppinen, T. 2017. Hevosen hyvinvoinnin ongelmat löytyvät usein tarkkailemalla lauman muita hevosia. Saatavilla www.elaintieto.fi/hevosen-hyvinvoinnin-ongelmat-loytyvat-usein-tarkkailemalla-lauman-muita-hevosia.

Kilpeläinen, A. 2018. Anna Kilpeläinen – PedaEquest. Saatavilla annakilpelainen.com.

Lehmonen, N. (toim.) 2013. Hyvä hevosenpito – opas hevosen arkeen. Suomen Hippos ry.

Martin-Päivä, M. 2014. Hevosmatkailuyritys. Saatavilla www.hippolis.fi/UserFiles/hippolis/File/2014/Luku_9_Hevoset_ja_kunta.pdf.

Miettinen, M. 2016. Hevosen kipu. Saatavilla hevosasihyvaksi.fi/tietoiskut/hevosen-kipu.

Pikkarainen, M. 2005. Hevosen hyvinvointi ja lajinmukainen käyttäytyminen sekä niiden toteutuminen suomalaisilla talleilla. Saatavilla www.hippolis.fi/UserFiles/hippolis/File/EquineLife/hevosten_hyvinvointi_ja_lajinmukainen_kayttaytyminen_seka_niiden_toteutuminen_suomalaisilla_talleilla.pdf.

Rautioaho, M. 2016. Hevosen valmiustilaympyrä. Saatavilla 1.bp.blogspot.com/-XuCMLGjM8w4/WFbBkGuVxTI/AAAAAAAAABds/wxBNwahcY8k93X6JjuaRJ6nWPGX3jdb7ACLcB/s1600/Valmiustilaympyr%25C3%25A4.jpg. (Lupa kuvion käyttöön 5.1.2018.)

Roivas, M. 2018. Tarkkaile hevosta! Hevostaitojen ABC osa 1. Hippos 1/2018, 54–56.

Suomen Hevostietokeskus ry 2018. Syömiskäyttäytyminen. Saatavilla www.hevostietokeskus.fi/index.php?id=844&kieli=3.

Suomen Hippos ry. 2013. Hyvä hevosenpito. Saatavilla www.hippos.fi/files/6511/hyvahevosenpito_web_130326ik.pdf.

Suomen Hippos ry. 2017. Islanninhevonen. Saatavilla www.hippos.fi/jalostus_ja_nayttelyt/yleista_jalostuksesta/kantakirjarodut/islanninhevonen.

Suomen ratsastajainliitto ry 2015. SRL:n jäsentalli vaellustalli. Saatavilla www.ratsastus.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/ratsastajainliitto/embeds/ratsastajainliittowwwstructure/103037_VT_kriteerit_2015_netti.pdf.

Suomen ratsastajainliitto ry 2018. Ratsastusvarusteet. Saatavilla www.ratsastus.fi/ratsastustietoa/ratsastamaan/ratsastusvarusteet.

Suomenratsut ry 2017. Suomenhevonen. Saatavilla suomenratsut.fi/suomenhevonen.

Tallberg, M. 2015. SRL hyvinvointikiertue. 14.11.2015. Rovaniemi.

Tallberg, M. 2017a. Mitä hevosen käyttäytyminen kertoo? Uudistuva hevostalous. Saatavilla youtu.be/qLWuL1WOQTK.

Tallberg, M. 2017b. Virikeheinä. Saatavilla minnatallberg.com/2017/11/02/virikeheina.

Tampereen Hevosklinikka 2015. Hevosten tarttuvat taudit. Saatavilla www.tampereenhevosklinikka.fi/hevosten-tarttuvat-taudit.

Visit Finland 2013. Hevosmatkailu. Teemakohtaiset tuotesuosituksset. Saatavilla www.visitfinland.fi/wp-content/uploads/2013/05/Tuotesuosituksset-OF-Hevosmatkailu.pdf?dl.

Witt, M. 2017. Exploring Iceland -yrityksen vaellusopas. Haastattelu lokakuu 2017.

Ylläksen vaellushevoseet 2018. Ohjeita. Saatavilla www.yllaksenvaellushevoseet.fi/ohjeita.

Kirjoittajat

José-Carlos García-Rosell (YTT) toimii yliopistonlehtorina Lapin yliopistossa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa.

Sanna Koljonen (agrobiologi AMK) toimi projektisuunnittelija-harjoittelijana Lapin AMKissa.

Outi Kähkönen (FM) toimii lehtorina Lapin AMKissa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa.

Veikko Maijala (MMM) toimii lehtorina Lapin AMKissa.

Karoliina Majuri (agrobiologi, YAMK) toimii projektisuunnittelijana Lapin AMKissa.

Jaana Ojuva (YTM) toimii viestintäsuunnittelijana Lapin yliopistossa sekä Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa (Lapin yliopisto ja Lapin AMK).

Eija Raasakka (restonomi) toimii projektipäällikkönä Lapin AMKissa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa.

Mikko Äijälä (YTM) toimii tutkijana Lapin yliopistossa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa.

Eläinten hyvinvoinnin edistäminen on tänä päivänä merkittävä ja erityisen näkyvä osa vastuullista matkailutoimintaa. Lappiin saapuvat kansainväliset matkailijat ja matkanjärjestäjät edellyttävät, että eläinmatkailuyrittäjät tuottavat palveluita vastuullisesti, eläinten hyvinvointi huomioiden. Myös monet lappilaiset matkailutoimijat tunnistavat eläinten hyvinvoinnin merkityksen alueen matkailulle.

Tässä oppaassa kerromme, millainen merkitys kolmella keskeisellä Lapin matkailussa työskentelevällä eläimellä – rekikoiralla, porolla ja hevosella – on osana Lapin matkailupalveluita. Esittelemme monipuolisesti niiden hyvinvointia edistäviä hyviä käytänteitä, joista kukin yrittäjä voi poimia omaan toimintaansa parhaiten soveltuvat.

